

Copycatgedrag bij terroristische aanslagen

een verkenning

Kees van den Bos^{*}

Liesbeth Hulst^{*}

Iris van Sintemaartensdijk⁺

Benthe Schuurman^{*}

Mariëlle Stel⁺

Maike Noppers⁺

m.m.v. Beatrice de Graaf,^{*} Amarins Jansma,^{*} Carla Spiegel,^{*}

Marleen Haandrikman,⁺ Lotte Manshanden^{*}

Juli 2021

^{*}Universiteit Utrecht, ⁺Universiteit Twente

Correspondentie: k.vandenbos@uu.nl

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Summary	7
1. Het probleem van copycatgedrag	10
1.1. Aanleiding rapport.....	10
1.2. Doelstelling en opzet rapport	11
1.2.1. Wat behelst copycatgedrag?	11
1.2.2. Welk bewijs is er voor copycatgedrag?	12
1.2.3. Hoe copycatgedrag aan te pakken?.....	12
1.2.4. Welke conclusies zijn er te trekken?	12
2. De definitie van copycatgedrag.....	13
2.1. Inleiding	13
2.2. Alledaags taalgebruik.....	13
2.3. Literatuur over copycatgedrag	14
2.3.1. Klassieke definities.....	14
2.3.2. Vormen van besmetting.....	14
2.4. Interviews met experts over copycatgedrag	17
2.4.1. Terrorisme-experts	18
2.4.2. Copycat-experts.....	19
2.5. Conclusies	20
3. Bewijs voor copycatgedrag	21
3.1. Inleiding	21
3.2. Copycatgedrag bij terroristische aanslagen	22
2.3.1. Onderzoeksmethodologie eerdere studies	22
3.2.2. Methodenbesmetting	23
3.2.3. Inspiratiebesmetting.....	27
3.2.4. Conclusies	30
3.3. Copycatgedrag in andere domeinen	31
3.3.1. Zelfdoding	31
3.3.2. Schietpartijen.....	33
3.3.3. Agressief gedrag.....	34
3.3.4. Moorddadig en ander gewelddadig gedrag	35
3.3.5. Conclusies	35
3.4. Conclusies	38
4. Het aanpakken van copycatgedrag	40
4.1. Inleiding	40
4.2. Nederland.....	41

4.2.1. Jihadisme.....	42
4.2.2. Rechts-extremisme.....	44
4.2.3. Verhoogde paraatheid en beveiliging.....	46
4.2.4. Brandstichting telecommasten	46
4.2.5. Spoor- en autowegvandalisme	47
4.2.6. Conclusies	48
4.3. <i>Andere landen</i>	48
4.3.1. Mediarichtlijnen	49
4.3.2. Aanpassen wetgeving	50
4.3.3. Preventie door dialoog.....	50
4.3.4. Contraterrorisme.....	50
4.3.5. Deradicalisering	51
4.3.6. Conclusies	51
4.4. <i>Interviews met experts</i>	52
4.4.1. Belang van systematisch nadenken over wat mensen drijft	52
4.4.2. Immuniseer mensen met netwerken-benadering	54
4.4.3. Erkenning voor aanslagplegers verkleinen.....	55
4.4.4. Terughoudende mediaberichtgeving.....	55
4.4.5. Persoonsgerichte aanpak	56
4.4.6. Landelijk en lokaal maatwerk tegen geweld.....	57
4.4.7. Conclusies	58
4.5. <i>Conclusies</i>	59
5. Conclusies en aanbevelingen.....	60
5.1. <i>Conclusies</i>	60
5.1.1. Goed te definiëren begrip, dat altijd gecontextualiseerd moet worden.....	60
5.1.2. Geen keihard bewijs, wel belangwekkend begrip.....	61
5.1.3. Ideeën voor het aanpakken van copycatgedrag.....	61
5.1.4. Mensen plegen aanslagen, dus ga na wat zij denken, voelen en doen	62
5.2. <i>Aanbevelingen voor onderzoek</i>	63
5.2.1. Voorlopige inzichten	63
5.2.2. Bestudeer copycatgedrag op gepaste wijze	63
Literatuur	64
Begeleidingscommissie	69
Auteursbijdragen.....	70
Bijlage 1. Onderwerpen interviews.....	71
Bijlage 2. Overzicht literatuuronderzoek.....	73
<i>Copycatgedrag bij terroristische aanslagen</i>	73
<i>Copycatgedrag in andere domeinen</i>	80

Samenvatting

Dit verkennende rapport bestudeert copycatgedrag bij terroristische aanslagen. Dit betreft gedrag dat iemand intentioneel en gemotiveerd vertoont om een bepaalde voorganger na te apen, met name een andere persoon of groep die met een terroristische aanslag in (sociale) mediaberichten de aandacht heeft getrokken. Kenmerkend aan dergelijk copycatgedrag is dat het niet rechtstreeks door een bepaalde terroristische beweging wordt aangestuurd, maar dat mensen zelf besluiten een aanslagpleger na te gaan doen.

Aanleiding

Copycatgedrag kan wellicht de kans op toekomstige terroristische aanslagen vergroten. Copycats kunnen immers geïnspireerd worden om het gedachtegoed van aanslagplegers over te nemen en/of de methoden van de eerdere aanslagplegers te kopiëren en wellicht zelfs te overtreffen. Dergelijk gedrag kan het aantal terroristische aanslagen en/of het aantal slachtoffers per aanslag aanzienlijk vergroten. Dit kan gevoelens van angst onder de bevolking aanwakkeren. Tegelijkertijd is er nog geen onomstotelijk bewijs voor de rol van copycatgedrag bij terroristische aanslagen. Dit vormt de aanleiding voor dit rapport. Deze aanleiding wordt nader uitgewerkt in Hoofdstuk 1.

Methode

Voor dit rapport werden interviews gehouden met acht nationale en internationale experts op het gebied van copycatgedrag en terrorisme. In Sectie 2.4 worden deze interviews nader toegelicht. De lijst van onderwerpen die met deze experts is besproken is opgenomen in Bijlage 1.

Tevens werden twee literatuurstudies uitgevoerd. De eerste literatuurstudie was gericht op copycatgedrag bij terroristische aanslagen. Uit dit onderzoek kwamen 36 publicaties op dit gebied naar voren. De tweede literatuurstudie was gericht op copycatgedrag in andere gebieden dan terrorisme, zoals zelfdoding en schietpartijen op scholen. Hieruit kwamen 44 publicaties naar voren. De aldus gevonden literatuur is aangevuld met suggesties van de geïnterviewde experts en de leden van de begeleidingscommissie. De methode van het literatuuronderzoek wordt besproken in Sectie 3.1. De belangrijkste studies die uit het literatuuronderzoek naar voren kwamen worden samengevat in Bijlage 2.

Ook werd een beknopte sociale media-analyse uitgevoerd. Deze analyse was beperkt in omvang. De box aan het einde van Hoofdstuk 3 bespreekt de hoofdlijnen van dat onderzoek.

Tevens zijn dreigingsbeelden van de NCTV en jaarverslagen van de AIVD geanalyseerd waarin copycatgedrag wordt aangehaald, evenals verslagen van de Tweede Kamer waarin de term 'copycat' is vermeld. De inzichten die aldus zijn opgedaan zijn aangevuld met aanpakken die in andere landen worden aangewend om copycatgedrag tegen te gaan en met interviews met de experts. In Hoofdstuk 4 worden de bevindingen van dit literatuuronderzoek vermeld.

Het uitgevoerde interview-, literatuur- en sociale media-onderzoek heeft belangrijke aandachtspunten. Deze worden besproken in Sectie 5.2. Hierbij wordt aangegeven hoe toekomstig onderzoek wat kan doen aan deze aandachtspunten.

Definitie copycatgedrag

Een belangrijk doel van dit rapport was het opstellen van een werkdefinitie die bruikbaar is bij het onderzoeken en aanpakken in beleid en praktijk van copycatgedrag bij terroristische aanslagen. De eerste alinea van deze samenvatting vermeldt deze definitie.

In Hoofdstuk 2 wordt de definitie nader onderbouwd aan de hand van de bestudeerde literatuur en de interviews met experts op het gebied van copycatgedrag en terrorisme. Hierbij wordt opgemerkt dat copycats zich aangespoord kunnen voelen om eenzelfde methode uit een eerdere terroristische aanslag na te doen. Ook kunnen copycats door een terroristische aanslag geïnspireerd worden om het gedachtengoed van voorgangers over te nemen. Het gedrag dat wordt nagedaan betreft vaak gewelddadig gedrag, maar kan ook niet-gewelddadig gedrag omvatten.

Vaak vindt copycatgedrag plaats omdat men zich identificeert met de eerdere aanslagpleger. Ook kan copycatgedrag optreden omdat men juist ageert tegen een terroristische daad uit een ideologische, religieuze of andere stromingen waar men zich tegen afzet.

Bewijs voor copycatgedrag

Het blijkt geen sinecure te zijn om de precieze rol van copycatgedrag bij terroristische aanslagen nauwkeurig vast te stellen. Hoofdstuk 3 bespreekt welk bewijs er is voor copycatgedrag bij terroristische aanslagen. Ook wordt copycatgedrag in andere domeinen zoals suïcide en 'school shootings' besproken.

Aanpakken van copycatgedrag

Een belangrijke vraag is wat gedaan kan worden aan copycatgedrag bij terroristische aanslagen. In Hoofdstuk 4 worden hiertoe relevante Nederlandse stukken op dit gebied bestudeerd. Dit betreft onder meer dreigingsbeelden van de NCTV en jaarverslagen van de AIVD waarin copycatgedrag wordt aangehaald. Ook worden illustratieve inzichten opgedaan uit enkele andere landen en wordt geleerd van de interviews met de experts.

Uit deze bespreking blijkt dat het gewenst aanpakken van copycatgedrag goed aansluit bij bestaande kernonderdelen van het Nederlandse beleid, zoals de persoonsgerichte en integrale aanpak.

Conclusies

Elk hoofdstuk in dit rapport bevat op gepaste momenten conclusiesecties. Voor details wordt de lezer naar deze secties verwezen.¹ Hoofdstuk 5 presenteert algemene conclusies voor beleid en praktijk (5.1) en toekomstig onderzoek (5.2).

Een belangrijke algemene conclusie die volgt uit het hier gepresenteerde literatuur-, interview- en sociale media-onderzoek is dat copycatgedrag bij terroristische aanslagen kan voorkomen. Wel dient rekening te worden gehouden met het feit dat in concrete casussen terroristisch gedrag veelal door diverse factoren wordt beïnvloed. Het duiden van wat er in een specifieke casus precies is gebeurd vereist daarom maatwerk. Er zijn enkele bruikbare ideeën ontwikkeld over het voorkomen en aanpakken van copycatgedrag bij terroristische aanslagen. Deze ideeën sluiten aan bij het Nederlandse beleid en de praktijk op het gebied van contraterrorisme en de preventie van radicalisering. Met name het blijven investeren in sociale netwerken en hanteren van maatwerk in een persoonsgerichte aanpak zijn hierbij van belang.

Mediaberichten kunnen de kans op copycatgedrag vergroten. Het kan daarom helpen als media uit zichzelf, zonder enige aantasting van de persvrijheid, besluiten om terughoudend te rapporteren over terroristische aanslagen. Weinig details over de gevolgde methode rapporteren maakt de kans kleiner dat de methodiek van de eerdere aanslag wordt nagedaan. Terughoudend rapporteren over de persoon als aanslagpleger helpt ook. Dit vermindert de kans op identificatie met de aanslagpleger en het gedachtengoed waar hij/zij voor staat.

Het is belangrijk om te blijven werken aan een coherente inhoudelijke visie over radicalisering en (contra-)terrorisme, inclusief copycatgedrag. Belangrijk is hierbij dat het bij copycatgedrag niet gaat om het opvolgen van instructies wat te doen, maar om wat mensen zelf besluiten te doen. Dit gemotiveerde gedrag kan impulsief, in een opwelling tot uiting komen. Om dit gedrag goed te kunnen duiden is het belangrijk om zorgvuldig te blijven analyseren wat mensen denken, voelen en uiteindelijk doen. Het verheugt ons dat het Nederlandse beleid op het gebied van contra-terrorisme en de preventie van radicalisering zich hier reeds gedurende geruime tijd rekenschap van geeft.

---

¹ Zie 1.2.4, 2.5, 3.2.4, 3.3.5, 3.4, 4.2.6, 4.3.6, 4.4.7 en 4.5.

Summary

This exploratory report examines copycatting behaviour following terrorist attacks. This concerns behaviour that someone performs intentionally and in a motivated way to imitate a certain predecessor, particularly a person or group who was noticed in media reports for committing a terrorist attack. Distinctive about copycatting behaviour is that it is not directly controlled by a terrorist group, but that people themselves decide to imitate an attacking person or group of persons.

Reason

The reason why this report was written is that copycatting behaviour can increase the chance of a future terrorist attack. Copycats can be inspired to copy the ideology and/or the methods of previous attackers and possibly even surpass the number of casualties of the earlier attack. Such behaviour can increase the number of people who fall victim to terrorist attacks and can create feelings of terror in the general population. However, there is not yet definitive evidence for the role of copycatting behaviour in terrorist attacks. This is why this report was considered to be important. Chapter 1 explores the reasons for the report in more detail.

Method

For this report, interviews were held with eight national and international experts in the field of copycatting behaviour and terrorism. These interviews are discussed in Section 2.4. The list of topics discussed with these experts is included in the Appendix 1.

Furthermore, two literature studies were conducted. The first literature study focused on copycatting behaviour in terrorist attacks. This study resulted in 36 publications in this field. The second literature study focused on copycatting behaviour in other fields than terrorism, like suicide and school shootings. This resulted in 44 publications. This body of literature is complemented with suggestions from interviewed experts and members of the guidance committee. The method of the literature review is discussed in Section 3.1. The most important studies that were found in our literature search are summarized in Appendix 2.

A concise social media analysis was conducted as well. This analysis was limited in scope. The box at the end of Chapter 3 discusses the main points of this study.

The report also analysed terrorist threat assessments of the NCTV, annual reports of the AIVD, and documents of the Netherlands House of Representatives that included terms related to 'copycatting behaviour.' These insights were complemented with insights into

the strategies used by other countries to counteract copycatting behaviour and the interviews with experts. The findings of this literature review are discussed in Chapter 4.

Section 5.2 discusses limitations of the conducted literature studies, interviews, and the social media study. This results in avenues for future research.

Definition of copycatting behaviour

An important aim of this report was to develop a working definition of copycatting behaviour, which can be used in studying and addressing copycatting behaviour in terrorist attacks in policy and in practice. This definition is mentioned in the first paragraph of this summary.

In Chapter 2, components of this definition are discussed, based on the literature examined and the interviews held with experts in the field of copycatting behaviour and terrorism. In that chapter, it is noted that copycats feel encouraged to imitate a method from a previous terrorist attack. Terrorist attacks can also inspire copycats to take over their predecessor's ideology. The imitated behaviour often concerns violent behaviour and can also include non-violent behaviour.

Copycatting behaviour often occurs because people identify with a previous attacker. Copycatting behaviour can also occur because people agitate against a terrorist act from ideological, religious, or other movements which oppose their views.

Evidence of copycatting behaviour

It turns out to be difficult to determine the exact role of copycatting behaviour in terrorist attacks. In Chapter 3, the evidence of copycatting behaviour following terrorist attacks is discussed. Copycatting behaviour in other fields, such as suicide and school shootings, are also discussed.

Addressing copycatting behaviour

What can be done about copycatting behaviour following terrorist attacks is an important question. In Chapter 4, relevant Dutch publications are studied to answer this question. Publications studied include the terrorist threat assessments of the NCTV and the annual reports of the AIVD in which copycatting behaviour is discussed. Other countries also provide illustrative insights as do interviews with the experts. Based on these insights, the conclusion seems warranted that suggested approaches of counteracting copycatting behaviour are in line with the existing core components of Dutch policy, such as the personal approach and the integral approach.

Conclusions

Each chapter in this report includes concluding sections at appropriate times. For details, the reader is referred to these sections. Chapter 5 presents a general conclusion for policy and practice (5.1) and future research (5.2).

An important general conclusion based on the presented literature studies, interviews, and the social media study is that copycatting behaviour in terrorist attacks can occur. It should be noted, however, that terroristic behaviour in specific cases often entail various factors that, combined, led to the behaviour. Interpreting a specific case therefore requires an individual approach, tailored to the precise case under consideration and the specific details relevant in that case.

Some useful ideas have been developed in preventing and addressing copycatting behaviour in terrorist attacks. These ideas are in line with Dutch policy and practice in the field of counterterrorism and prevention of radicalisation. Continued investment in social networks and a personal approach to radicalization is particularly important in this respect.

Media reports can increase the chance at copycatting behaviour. It could therefore be helpful if the media themselves, without affecting the freedom of the press in any ways, would decide to hold back in their reports on terrorist attacks. Reporting no or few details about the exact methods used decreases the chance of a method of a previous attacker being copied. Holding back in reporting on personal details about the attacker also helps as it decreases the chance of identification with the attacker and his/her ideology.

It is important to continue working on a coherent, substantive vision on radicalisation and (counter)terrorism, including copycatting behaviour. Copycatting behaviour is not about following instructions on what to do, but about what people decide to do themselves. This motivated behaviour can be impulsive and occur in a whim. To interpret this behaviour, it is important to carefully analyse what people think, feel, and actually do. We are pleased to note that the Dutch policy in the field of counterterrorism and the prevention of radicalisation is paying appropriate attention to these points for some time now.

1. Het probleem van copycatgedrag

1.1. Aanleiding rapport

De afgelopen jaren is het Westen opgeschrikt door terroristische aanslagen met een groot aantal doden, zoals in Madrid, Londen, Brussel en Parijs. Ook in Nederland zijn aanslagen gepleegd, zoals op Amsterdam Centraal Station in 2018 en in Utrecht door Gökmen Tanis in 2019.

Terroristische groepen en individuen beïnvloeden elkaar. Vaak wordt zelfs gesteld dat individuen elkaar kopiëren en dat terroristische organisaties elkaar nadoen en proberen te overtroeven. Terroristen en potentiële terroristen leren bijvoorbeeld van eerdere aanslagen door wat zij hierover vernemen in berichten in diverse media, zo is de veronderstelling.²

Wanneer personen niet rechtstreeks door een bepaalde terroristische beweging worden aangestuurd, maar zich door mediaberichten over eerdere aanslagen laten inspireren om zelf een terroristische daad te plegen, spreken we van terroristisch copycatgedrag.³ Dergelijk copycatgedrag zou een vliegwielfunctie kunnen hebben waarmee de ene aanslag een volgende aanslag waarschijnlijker maakt en waardoor zelfs series of golven van soortgelijke aanslagen kunnen ontstaan.

Het vermoeden voor copycatgedrag ontstond rond het einde van de jaren 60 en in de jaren 70 van de vorige eeuw. In deze periode was er sprake van meerdere, opeenvolgende vliegtuigkapingen door onder meer links-terroristische organisaties. Meer recent lijkt er sprake van golven van herhaalde aanslagen waarbij door jihadisten of rechts-extremisten bijvoorbeeld met voertuigen werd ingereden op het publiek.

In zowel de wetenschappelijke literatuur over terrorisme als de zogenoemde grijze literatuur⁴ over dit onderwerp bestaan inderdaad aanwijzingen dat mediaberichten van invloed zijn op de motivatie voor het plegen van terroristische daden en de precieze manier waarop dit gebeurt. Dit vermoeden sluit aan bij inzichten uit bijvoorbeeld de sociale psychologie en de geschiedeniswetenschap dat terroristische daden besmettelijk kunnen zijn.⁵ Tevens zijn er empirische studies die wijzen op copycatgedrag bij

---

² Zie bijvoorbeeld Farnham & Liem (2017), Philips (2013) en Philips & Pohl (2014).

³ Phillips (2013).

⁴ Grijze literatuur betreft rapporten, proefschriften, conference abstracts, rapporten en documenten van overheidsinstellingen die niet uitgegeven worden door reguliere uitgevers en daarmee niet altijd voor buitenstaanders gemakkelijk te raadplegen zijn.

⁵ Zie bijvoorbeeld Crenshaw (1981).

terroristische aanslagen.⁶ Copycat-effecten zijn ook aangetoond in andere domeinen dan terrorisme, zoals bij suïcide⁷ en schietpartijen op scholen.⁸

Er is echter nog veel onduidelijkheid over copycatgedrag bij terroristische aanslagen. Zo is een complicerende factor bij het constateren of er sprake is van een copycat-effect dat terroristische organisaties soms zelf actief oproepen tot terrorisme. Zij wijzen daarbij soms expliciet op een te gebruiken methode voor het plegen van een aanslag of een bepaalde manier van het doorgeven van het ideeëngoed. In dat geval is er niet echt sprake meer van zelf uit mediaberichten leren van te kopiëren gedrag of ideeëngoed.

Ook zijn er studies die het bestaan van copycatgedrag bij terroristische aanslagen in twijfel trekken. Zo leverde een recente analyse van de START Global Terrorism Database geen duidelijk bewijs voor copycatgedrag bij terroristische aanslagen.⁹ Hier komen we later in het rapport op terug.¹⁰

Uit het voorafgaande volgt:

Aanleiding rapport

De concrete aanleiding voor dit rapport is de tweeledige constatering dat (1) copycatgedrag wellicht de kans op toekomstige terroristische aanslagen vergroot, maar (2) de rol van copycatgedrag bij terroristische aanslagen nog niet onomstotelijk is bewezen. Nader onderzoek is daarom gepast.

1.2. Doelstelling en opzet rapport

We geven in dit rapport uitvoering aan het project 'Verkenning mogelijk copycatgedrag bij terroristische aanslagen' (WODC projectnummer 2868), in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), aangevraagd door de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV). De doelstelling van het rapport is om antwoord te geven op de volgende vragen:

1.2.1. Wat behelst copycatgedrag?

Een belangrijk doel van dit rapport is het in kaart brengen wat copycatgedrag behelst. Dit wordt in Hoofdstuk 2 besproken. Het hoofdstuk mondt uit in een werkdefinitie die bruikbaar is bij het onderzoeken en aanpakken in beleid en praktijk van copycatgedrag bij terroristische aanslagen. Deze werkdefinitie is een weerslag van door ons bestudeerde

⁶ Bijvoorbeeld Spaaij & Hamm (2015) en Weinmann & Winn (1994).

⁷ In dit rapport worden 'suïcide' en 'zelfdoding' als synoniemen gehanteerd.

⁸ Zie bijvoorbeeld Coleman (2004), Helfgott (2015), Myers (2000) en Surette (2014, 2016).

⁹ Farnham & Liem (2017).

¹⁰ Zie 3.2.1.

wetenschappelijke en grijze literatuur en interviews met acht experts op het gebied van copycatgedrag en terrorisme.¹¹

1.2.2. Welk bewijs is er voor copycatgedrag?

Het blijkt geen sinecure te zijn om de precieze rol van copycatgedrag bij terroristische aanslagen nauwkeurig vast te stellen. In Hoofdstuk 3 gaan we daarom na welk bewijs er is voor copycatgedrag bij terroristische aanslagen. We bespreken hiertoe de literatuur over copycatgedrag bij terroristische aanslagen (3.2) en copycatgedrag in andere domeinen zoals suïcide en school shootings (3.3). Wetenschappelijke en grijze literatuur alsmede interviews met terrorisme- en copycatexperts worden gebruikt voor het beantwoorden van deze vragen.

1.2.3. Hoe copycatgedrag aan te pakken?

Vervolgens gaan we na wat er gedaan kan worden aan copycatgedrag bij terroristische aanslagen. In Hoofdstuk 4 bestuderen we hiertoe kort Nederlandse stukken die relevant zijn voor dit rapport (4.2), gaan na wat experts ons leren (4.3) en bekijken we illustratieve inzichten uit enkele andere landen waar beleid en praktijk wellicht hun voordeel mee kunnen doen (4.4). We maken hiertoe gebruik van literatuuronderzoek en de eerdergenoemde interviews met de terrorisme- en copycatexperts. Tezamen levert dit inzichten op hoe copycatgedrag het beste aan te pakken.

1.2.4. Welke conclusies zijn er te trekken?

In Hoofdstuk 5 ronden we dit verkennende rapport af met het trekken van een aantal conclusies. Deze conclusies richten zich allereerst op wat we nu precies weten over copycatgedrag bij terroristische aanslagen en welke adviezen hieruit volgen voor beleid en praktijk op het gebied van contra-terrorisme en de preventie van radicalisering (5.1). Ook gaan we na wat thans nog niet bekend of duidelijk is en wat de suggesties zijn die hieruit volgen voor toekomstig onderzoek op dit gebied (5.2).

---

¹¹ Informatie over de methode waarmee de interviews zijn gehouden is te vinden in Sectie 2.4 en in Bijlage 1 waarin de lijst van onderwerpen is opgenomen die tijdens de interviews is besproken. Informatie over hoe het literatuuronderzoek is uitgevoerd is te vinden in Sectie 3.1 en Hoofdstuk 4 van dit rapport. De belangrijkste studies worden samengevat in Bijlage 2. Suggesties voor toekomstig onderzoek worden gedaan in Sectie 5.2.

2. De definitie van copycatgedrag

2.1. Inleiding

Om het probleem van copycatgedrag nauwkeurig te kunnen onderzoeken en adequaat aan te kunnen pakken is het goed om stil te staan bij hoe copycatgedrag gedefinieerd kan worden. Hiertoe gaan we na hoe het algemene begrip 'copycatgedrag' in het alledaags taalgebruik wordt gehanteerd (2.2). Vervolgens focussen we op de literatuur over 'copycatgedrag bij terroristische aanslagen' (2.3) en bestuderen we wat we van experts leren over dit begrip (2.4). Tot slot komen we tot een werkdefinitie van copycatgedrag bij terroristische aanslagen die we in de rest van dit rapport hanteren (2.5).

2.2. Alledaags taalgebruik

Wanneer we aansluiten bij het alledaags taalgebruik dan valt op dat de Dikke Van Dale het begrip 'copycat' definieert als 'iemand die een ander na-aapt, met name een persoon die een ander imiteert die ergens beroemd of succesvol mee geworden is.' Een voorbeeld hiervan is een 'misdadiger die een misdrijf pleegt naar het voorbeeld van een door een ander gepleegd misdrijf uit het verleden.'

Hiermee vergelijkbaar definieert Collins Cobuild Dictionary 'copycat' als volgt: '1. A copycat crime is committed by someone who is copying someone else (e.g., a series of copycat attacks by hooligan gangs). 2. If you call someone a copycat, you are accusing them of copying your behavior, dress, or ideas; used to show disapproval (e.g., The Beatles have copycats all over the world).'

Kijken we naar de oorsprong van het begrip copycat dan lijkt dit gedrag niet alleen te wijzen op het kopiëren van andermans gedrag. Het lijkt namelijk ook te wijzen op 'kopij' uit kranten, waarbij 'cat' informeel taalgebruik (*slang*) is voor 'persoon'.¹²

Dus **copycatgedrag** staat in het alledaags taalgebruik voor na-apen of kopieergedrag: nadoen wat je van anderen hebt geleerd of hebt opgedaan, bijvoorbeeld wat je over hen hebt geleerd uit mediaberichten of op een andere manier te weten bent gekomen. Het gaat letterlijk om het stelen van kopij, het kopiëren van gedrag. Berichten in traditionele media en berichten op het internet, zoals in sociale media, spelen hierbij een belangrijke rol. Tenzij expliciet anders vermeld, duiden wij deze berichten in dit rapport korthedshalve aan als **mediaberichten**.

---

¹² Zie voor de etymologie van copycat: <https://english.stackexchange.com/questions/66368/whats-the-origin-of-copycat>.

2.3. Literatuur over copycatgedrag

Wanneer in dit rapport wordt gesproken over [copycatgedrag](#) dan gaat het over 'copycatgedrag bij terroristische aanslagen.' Wanneer we copycatgedrag over andere domeinen van menselijk gedrag bespreken (zoals bijvoorbeeld bij school shootings of suïcide) wordt dit duidelijk vermeld.

Hierbij geldt dat 'copycatgedrag' in dit rapport staat voor *verondersteld* copycatgedrag, tenzij expliciet anders aangegeven. Immers, een belangrijk doel van dit rapport is het nagaan of de rol van copycatgedrag bij terroristische aanslagen onomstotelijk aan te tonen is.

2.3.1. Klassieke definities

In de wetenschappelijke literatuur wordt het zogenaamde copycat-effect toegeschreven aan de beroemde studie van David P. Phillips uit 1974. In dit onderzoek werd een significante toename vermeld van het aantal zelfdodingen nadat verhalen over zelfdodingen waren verschenen in de media in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk.

In 2013 heeft Peter J. Philips copycatgedrag gerelateerd aan gewelddadig en terroristisch gedrag. In deze publicatie merkte hij op: 'Copycat acts of violence involve an offender imitating the violent actions of a predecessor and, possibly, attempting to surpass the outcomes of those actions.'¹³ Ook merkte hij op 'that a terrorist group or a lone wolf terrorist may be driven to imitate the violent actions of another group or another individual offender.'¹⁴

In samenwerking met Pohl werd in 2014 door Peter J. Philips bovendien opgemerkt dat copycatgedrag bij terroristische aanslagen eruit kan bestaan dat degene die na-aapt kan proberen zijn/haar voorganger te overtreffen. Dit betreft dan "'copycat" acts of terrorism where the terrorist seeks to emulate or surpass the level of violence inflicted by a predecessor.'¹⁵

Andere onderzoekers die hier niet onvermeld mogen blijven zijn Farnham en Liem. Zij merkten in 2017 op dat 'the copycat effect refers to the influential power of mass communication and media to create a wave of similar behaviours amongst a given reader- or viewership.'¹⁶

2.3.2. Vormen van besmetting

---

¹³ Philips (2013), p. 1.

¹⁴ Philips (2013), p. 2.

¹⁵ Philips & Pohl (2014), p. 141.

¹⁶ Farnham & Liem (2017), p. 3.

In de wetenschappelijke en grijze literatuur over copycatgedrag wordt vaak een onderscheid gemaakt tussen verschillende vormen van beïnvloeding of 'besmetting.' We nemen in dit rapport niet alle in de literatuur gemaakte onderscheiden over, onder meer omdat het in de praktijk lang niet altijd mogelijk is om deze verschillen uit elkaar te houden. Wel lichten we hier een aantal relevante begrippen toe, zodat duidelijk wordt wat wordt verstaan onder copycatgedrag.

Copycatgedrag betreft onder meer het uit mediaberichten overnemen van een bepaalde methode voor het plegen van een gewelddadige aanslag. In dit rapport duiden wij dit aan als [methodenbesmetting](#). Bij deze vorm van copycatgedrag gaat het dus om de modus operandi of de technische methode van het nadoen van een eerdere aanslag.

Dit kan [gewelddadig gedrag](#) betreffen, zoals een bepaalde manier van bommen maken of een specifieke vorm van een aanslag plegen, zoals met een auto een menigte inrijden. Dit laatste wordt ook wel *tactical contagion* genoemd.¹⁷ In onze optiek gaat het bij copycatgedrag niet alleen om de tactiek van de daad (bijvoorbeeld een auto als aanvalswapen gebruiken), maar ook om de soort daad (zoals onthoofden) of het kiezen van symbolisch belangrijke doelwitten (zoals politici, schrijvers van boeken of cartoonisten).

Tevens kan copycatgedrag [niet-gewelddadig gedrag](#) betreffen. Zo verspreidden plegers van aanslagen op moskeeën en synagogen vlak voor hun aanslag een online manifest, en werd dit door anderen nagedaan.¹⁸ Ook is bekend dat sommige aanslagplegers op de loop van hun vuurwapen een bepaalde tekst schreven, wat anderen later ook deden.¹⁹

Een specifieke methode kan zo opvallend of apart zijn dat zij de aandacht trekt van media én potentiële copycats. Dit proces kan voor een persoon die daar ontvankelijk voor is als een [trigger](#) werken. Deze manier om een aanslag te plegen of gedachtengoed te verspreiden kan nu worden nagedaan. Mediaberichten over een bepaald terroristisch incident kunnen voor potentiële copycats dus als een wake-up call fungeren: Mensen kunnen zich gaan realiseren dat zij dit ook kunnen gaan doen. En personen die daar ontvankelijk voor zijn kunnen zich aangespoord voelen om dit ook daadwerkelijk te gaan doen.

Op die manier kunnen aanstaande copycats uit mediaberichten over een bepaald terroristisch incident inspiratie opdoen, bijvoorbeeld om in actie te komen tegen door

---

¹⁷ Nacos (2009).

¹⁸ Dit gebeurde bijvoorbeeld bij aanslagen op moskeeën en synagogen in Christchurch, Nieuw-Zeeland (15 maart 2019), Pittsburgh, V.S. (27 oktober 2018), Poway, V.S. (27 april 2019), Halle, Duitsland (9 oktober 2019) en El Paso, V.S. (3 augustus 2019). Bij de aanslagen in Christchurch en Halle verspreidde de plegger ook livebeelden van zijn aanslag.

¹⁹ De Graaf (2021).

hun waargenomen onrechtvaardigheid en de erkenning die zij hiervoor willen vragen.²⁰ Copycatgedrag kan ook de behoefte aan identiteit en zingeving bevredigen. Soms komt het ook voort uit sensatiezucht.²¹

Belangrijk is dat potentiële copycats niet direct in contact hoeven te staan met eerdere aanslagplegers om toch geïnspireerd te worden om dit gedrag na te gaan volgen.²² Een bepaalde aanslag kan daarmee anderen op afstand besmetten. Dit is een gevaarlijk aspect van aanslagen in onze moderne wereld met veel (sociale) media.²³

Een terroristische aanslag kan ook een meer algemene motiverende werking hebben op mensen die daar ontvankelijk voor zijn. Zo kan een aanslag bepaalde personen inspireren om de ideologie, religie of ander gedachtengoed van de aanslagpleger(s) over te nemen. Dit wordt soms *ideological contagion* genoemd,^{24,25} maar wordt vaker aangeduid als *inspirational contagion*.^{26,27} In dit rapport duiden wij dit aan als [inspiratiebesmetting](#).²⁸

Een andere kwestie is dat een als succesvol waargenomen aanslag, mensen kan inspireren om het terroristische gedrag na te volgen.²⁹ Op die manier kan aansluiting worden gevonden bij de persoon of groep die de eerdere aanslag pleegde.³⁰ Vaak vindt copycatgedrag immers plaats omdat een bepaalde persoon met wie men zich identificeert wordt bewonderd. Het gedrag wordt dan ook veelal overgenomen van een andere persoon die lid is van de groep waar men zelf ook lid van is of waarmee men zich identificeert. Er vindt dan [binnen](#) een bepaalde ideologische, religieuze of andere groep besmetting van gedrag plaats.

Er kan soms ook sprake zijn [van](#) besmetting van gedrag tussen personen met een heel [verschillend](#) ideeëngoed. Personen met heel verschillende ideologische, religieuze en andere stromingen kunnen bijvoorbeeld op elkaar reageren.

---

²⁰ Van den Bos (2019).

²¹ Vgl. Feddes e.a. (2015).

²² Nacos (2009).

²³ Nacos (2009, 2016).

²⁴ Nacos (2014).

²⁵ Onderzoekers die dit woordgebruik hanteren bestuderen veelal hoe personen worden geïnspireerd om een bepaalde ideologie over te nemen.

²⁶ Nacos (2009, 2016).

²⁷ Onderzoekers die dit woordgebruik hanteren bestuderen veelal hoe personen worden geïnspireerd om ook een aanslag te plegen of ander terroristisch gedrag te vertonen.

²⁸ Wij zijn in dit rapport dus wat betreft 'inspiratiebesmetting' voornamelijk geïnteresseerd in hoe personen worden geïnspireerd om ook een aanslag te plegen of ander terroristisch gedrag te vertonen (*inspirational contagion*) en richten ons minder op ideologische besmetting (*ideological contagion*), tenzij expliciet anders aangegeven.

²⁹ Vgl. Cialdini (2009).

³⁰ Vgl. Feddes, Nickolson & Doosje (2015).

Een voorbeeld van dit laatste beschrijft Beatrice de Graaf in haar recente boek over wat terroristen geloven. Zij bespreekt hierin onder meer de aanslag van Gökmen Tanis in Utrecht in 2019 als tegenreactie. Tanis werd mogelijk getriggerd door de rechts-extremistische aanslag in Christchurch drie dagen eerder om ook een daad te plegen. Tijdens zijn daad richtte Tanis zich expliciet op niet-moslims, ongelovigen, gedeeltelijk in reactie op de aanslag in Nieuw-Zeeland die zich juist op moslims richtte.³¹

Er zijn ook andere voorbeelden van het plegen van een terroristische daad als tegenreactie op een eerdere aanslag. Recentelijk zijn bijvoorbeeld aanslagen gepleegd in Finsbury Park³² en op de London Bridge,³³ waarbij er aanwijzingen zijn dat deze aanslagen als reactie op elkaar kunnen worden beschouwd en dat de aanslagplegers via de media kennis hebben genomen van de eerdere aanslagen.

Deze **actie-reactie dynamiek** tussen verschillende groepen moet niet onderschat worden in onze moderne wereld, met de enorm grote schat aan informatie die online en anderszins wordt gedeeld. Veel mensen leven tegenwoordig in bubbels of *echo chambers* van gelijkgestemden en reageren dus vaak op informatie van gelijkgestemden en medegroepsleden, maar regelmatig reageren mensen ook heftig op informatie van andere, bijvoorbeeld concurrerende, groepen.

2.4. Interviews met experts over copycatgedrag

Voor ons onderzoek hebben we niet alleen literatuuronderzoek gedaan,³⁴ maar hebben we ook experts geïnterviewd over de definitie van copycatgedrag (dit hoofdstuk), het bewijs voor copycatgedrag bij terroristische aanslagen (Hoofdstuk 3), en hoe copycatgedrag aan te pakken (Hoofdstuk 4). De experts die wij spraken waren onder meer werkzaam bij de Landelijke Eenheid van de politie en de NCTV en betroffen ook nationale en internationale experts op het gebied van copycatgedrag en terrorisme.³⁵ De lijst van onderwerpen die we met deze experts bespraken is opgenomen in Bijlage 1 bij dit rapport.

De experts verschillen van mening over hoe copycatgedrag precies te definiëren. Dit sluit aan bij onze indruk van de literatuur.³⁶ Grofweg is iedereen het eens over wat

---

³¹ De Graaf (2021).

³² Volkskrant (23 juni 2018).

³³ NRC (30 november 2019).

³⁴ Zie bijvoorbeeld Coleman (2004), Crenshaw (1981), Farnham & Liem (2017), Helfgott (2015), Myers (2000), Nacos (2009), D.P. Philips (1974), P.J. Philips (2013), P.J. Philips & Pohl (2014), Spaaij & Hamm (2015), Surette (2014, 2016) en Weinmann & Winn (1994). Zie ook Hoofdstuk 3 en 4.

³⁵ In totaal spraken we acht experts. Vanwege de vertrouwelijkheid van de werkzaamheden van sommigen blijven deze personen in dit rapport anoniem.

³⁶ Zie 3.1 en zie ook Coleman (2004), Crenshaw (1981), Helfgott (2015), Myers (2000), Nacos (2009), Spaaij & Hamm (2015), Surette (2014, 2016) en Weinmann & Winn (1994).

copycatgedrag ongeveer is, maar de meningen verschillen hoe het begrip precies te definiëren.

2.4.1. Terrorisme-experts

Arie Kruglanski, een sociaal psycholoog die expert is op het gebied van terrorismeonderzoek, spreekt van copycatgedrag wanneer er na aandacht voor een terroristisch incident sprake is van een toename van gelijksoortige incidenten. Een dergelijk proces suggereert dat het eerste incident na wordt gedaan, wordt gekopieerd.

Copycatgedrag is vast te stellen als vergelijkbaar gedrag in de daaropvolgende tijdsintervallen vaker voorkomt. Bijvoorbeeld, als de gevolgde methode als enige methode of als een van de methoden wordt gebruikt bij nieuwe aanslagen, aldus Kruglanski.

Dat de ene aanslag andere aanslagen tot gevolg kan hebben is een belangrijke reden waarom copycatgedrag de aandacht in onderzoek en beleid heeft of zou moeten hebben, aldus Kruglanski. Hij stelt dat de meeste onderzoekers en beleidsmakers op deze wijze copycatgedrag definiëren en dat dit niet een controversiële definitie is.

Kruglanski merkt voorts op dat hij niet weet of copycatgedrag automatisch³⁷ tot stand komt, maar dat voor hem belangrijk is dat het gemotiveerd, doelgericht en bewust gedrag betreft. Het is daarom belangrijk om te analyseren waar die motivatie vandaan komt.

Terroristisch gedrag is in zijn perceptie gemotiveerd gedrag dat bepaalde behoeften bevredigt (*needs*). Vaak is dit de behoefte aan zingeving en erkenning. Het gedrag moet betekenis hebben en zinvol zijn. Het gedrag wordt ook in de vorm van verhalen aan anderen doorgegeven (*narratives*), veelal in sociale netwerken waarin dit verhaal en dit gedrag tot stand komt (*networks*).³⁸

Politie-experts die wij spraken geven aan dat copycatgedrag relatief snel na de initiële aanslag plaatsvindt. Het gaat hierbij om een intentionele daad. Deze intentie is echt kenmerkend, aldus deze experts, en onderscheidt copycatgedrag van mindless (gedachteloos, automatisch) imitatiegedrag.

Vaak betreft copycatgedrag gewelddadig gedrag dat wordt overgenomen uit mediaberichten. Het kan echter ook op andere manieren worden geleerd en ook niet-gewelddadige gedragingen betreffen, zoals het op een specifieke manier doorgeven van

---

³⁷ Dat wil zeggen, onbewust, niet-intentioneel, efficiënt en zonder controle (zie Bargh, 1994; Shiffrin & Schneider, 1977).

³⁸ Zie bijvoorbeeld Kruglanski, Bélanger & Gunaratna (2019).

bepaald ideeëngoed als extreemrechtse en extreemlinkse ideologie of extreme religieuze denkbeelden uit de islam of het christendom, aldus de politie-experts.

Uit het gesprek met de persoon van de NCTV blijkt dat copycatgedrag in beleidskringen een veel gebruikte term is, maar dat er geen duidelijke overeenstemming over de definitie is. Een gemeenschappelijke deler die wel is aan te wijzen is dat het gedrag op een bepaalde, originele aanslag volgt en dat het copycatgedrag gelijke kenmerken met die aanslag heeft.

Het gaat, aldus de persoon die wij spraken, om het kopiëren van een bepaalde methodiek binnen een bepaald inhoudelijk domein (bijvoorbeeld jihadisme of rechtse of linkse ideologie). Veelal binnen een bepaalde tijd doen gelijkgestemden iets soortgelijks nadat een andere gelijkgestemde een bepaald iets heeft gedaan. De methodiek kan betrekking hebben op de middelen die worden gebruikt om een aanslag te plegen, de doelwitkeuze, een (symbolisch) moment, een specifieke (symbolische) wijze van uitvoering (zoals roepen van bepaalde kreten) en verwijzen naar eerdere aanslagen of oproepen tot nieuwe aanslagen.

Het gaat bij copycatgedrag met name om het overnemen van een bepaalde modus operandi van een eerdere aanslag, aldus de NCTV-medewerker. Dat maakt het vaststellen of het vertoonde gedrag echt iets soortgelijks is lang niet altijd gemakkelijk. Is hier echt sprake van uniek gedrag dat op eenzelfde wijze wordt nagedaan? Hoe breed of nauwgezet wordt hierbij iets soortgelijks opgevat? De meningen kunnen hierover verschillen. Een heel brede omschrijving of operationalisatie rekt het begrip copycatgedrag erg op. Een heel nauwe operationalisatie maakt het aantonen dat er echt sprake is van copycatgedrag heel lastig. We komen hier in Hoofdstuk 3 op terug.

2.4.2. Copycat-experts

We hebben ook wetenschappers geïnterviewd die expert zijn op het gebied van copycatgedrag in meer algemene zin en niet alleen toegespitst op terroristische aanslagen. Deze experts gaven aan dat naar hun mening de definitie van copycatgedrag los gezien moet worden van terrorisme. Copycatgedrag wordt gezien als het bewust overnemen van het feitelijke gedrag of de intentie van gedrag van een ander.

De kern van deze algemene definitie rust op de bewuste overname. Wanneer gedrag onbewust wordt overgenomen is er sprake van 'mimicry,' waarbij synchronisatie van gedrag plaatsvindt om een sociale verhouding aan te geven of te sturen. Copycatgedrag is ook anders dan 'vicarious learning' (overdrachtelijk leren) waarbij gedrag bewust of onbewust wordt gestimuleerd en de consequenties van het overnemen van dit gedrag niet altijd bekend zijn. Bij copycatgedrag is van dit laatste echter wel sprake.

Copycatgedrag is dus volgens deze experts iets wat het overnemen van verschillende gedragingen kan beslaan, zoals bijvoorbeeld het overnemen van de levensstijl van een influencer. Bovendien wordt niet alleen gedrag overgenomen, aldus deze experts. Ook inhoudelijke aspecten van een aanslag zoals symbolische doelwitten en het tijdstip van de aanslag worden overgenomen. Hierbij is het belangrijk om ook aandacht te schenken aan de cognitieve processen die ten grondslag liggen aan copycatgedrag.

2.5. Conclusies

Op basis van het voorgaande komen we tot de volgende werkdefinitie over copycatgedrag na terroristische aanslagen:

Werkdefinitie

Copycatgedrag bij terroristische aanslagen betreft gedrag dat iemand intentioneel en gemotiveerd vertoont om een bepaalde voorganger na te apen, met name een andere persoon of groep die met een terroristische aanslag in (sociale) mediaberichten de aandacht heeft getrokken. Hierbij wordt het gedrag niet rechtstreeks door een bepaalde terroristische beweging aangestuurd.

- Deze werkdefinitie zal in de rest van dit rapport worden gehanteerd, tenzij expliciet anders aangegeven.
- Copycats kunnen zich aangespoord voelen om eenzelfde methode uit een eerdere terroristische aanslag na te doen. Ook kunnen copycats door een terroristische aanslag geïnspireerd worden om het gedachtengoed van de voorganger over te nemen.
- Het gedrag dat wordt nagedaan betreft vaak gewelddadig gedrag, maar kan ook niet-gewelddadig gedrag omvatten.
- Vaak vindt copycatgedrag plaats omdat men zich identificeert met de eerdere aanslagpleger. Ook kan copycatgedrag optreden omdat men juist ageert tegen een terroristische daad uit een ideologische, religieuze of andere stromingen waar men zich tegen afzet.
- Het met zekerheid aantonen dat er sprake is van copycatgedrag in een specifieke casus is lang niet altijd gemakkelijk. In het volgende hoofdstuk gaan we hier nader op in.

3. Bewijs voor copycatgedrag

3.1. Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we nader in op de vraag hoe we kunnen vaststellen of er sprake is van copycatgedrag bij terroristische aanslagen. Voor de in dit hoofdstuk verkregen bevindingen voerden wij twee literatuurstudies uit. De eerste literatuurstudie was gericht op copycatgedrag bij terrorisme. In deze studie werd in meerdere databases (Web of Science, PsychINFO, PsychArticle, PiCarta, Google Scholar, Scopus, National Technical Information Service, NARCIS, Nederlandse Onderzoek Database) gezocht op termen gerelateerd aan terrorisme en copycat (bijv. terrorism, copycat, imitation, terror attacks). Uit deze zoektermen in de zoekmachines kwamen 36 publicaties naar voren.

De tweede literatuurstudie was gericht op copycatgedrag in andere gebieden dan terrorisme. In dit onderzoek werden in de databases termen ingevoerd gerelateerd aan andere gebieden waarin copycatgedrag kan voorkomen: agressie (aggression), moordaanslagen (assassination), aanvallen (assault), pesten (bully), moord (homicide), gijzelingen (hostage) schietpartijen (shootings), slachtpartijen (slaughter) en zelfdoding (suicide). Hieruit kwamen 44 publicaties naar voren. Sommige publicaties bestrijken meerdere gebieden van copycatgedrag.

De aldus gevonden literatuur is aangevuld met suggesties van de door ons geïnterviewde experts. Ook de leden van de begeleidingscommissie droegen literatuur aan.

Bijlage 2 geeft een kort overzicht van de belangrijkste studies die uit ons literatuuronderzoek naar copycatgedrag naar voren kwamen. De eerste tabel geeft een samenvatting van de belangrijkste studies over copycatgedrag bij terroristische aanslagen. De tweede tabel geeft een samenvatting van de belangrijkste studies over copycatgedrag in andere domeinen van menselijk gedrag waaronder schoolschietpartijen en zelfdoding. Relevante details van deze studies plus overige studies worden in dit rapport besproken.

In dit hoofdstuk zullen wij allereerst het bewijs voor copycatgedrag bij terroristische aanslagen bespreken (3.2). Hierna bespreken we hoe copycatgedrag zichtbaar is in andere domeinen van het menselijk gedrag, zoals suïcide en school shootings en hoe deze bevindingen toe te passen zijn op copycatgedrag bij terroristische aanslagen (3.3). Ook staan we kort stil bij de mogelijke invloed van sociale media op copycatgedrag, waarna we conclusies trekken over het bewijs voor copycatgedrag (3.4).

3.2. Copycatgedrag bij terroristische aanslagen

Bij het nagaan van het bewijs voor copycatgedrag is het van belang om stil te staan bij de gebruikte onderzoeksmethodologie van tot dusver uitgevoerde studies naar terrorisme en copycatgedrag en de beperkingen die aan deze studies zijn verbonden (3.2.1). Daarnaast is het goed om een onderscheid te maken tussen bewijs voor methodenbesmetting (3.2.2) en bewijs voor inspiratiebesmetting (3.2.3), ook al kan dit onderscheid in de praktijk niet altijd duidelijk worden aangebracht. Nadat we deze onderwerpen hebben besproken, trekken we voorzichtig eerste conclusies over het bewijs voor copycatgedrag bij terroristische aanslagen (3.2.4).

2.3.1. Onderzoeksmethodologie eerdere studies

Wanneer we kijken naar de publicaties die voor deze literatuurstudie zijn gebruikt dan valt op dat relatief veel van deze publicaties (17 van de 36) literatuuronderzoek betreffen. In deze studies ligt de nadruk op het beschrijven van de reeds bestaande literatuur op het gebied van copycatgedrag. Hierbij wordt soms een enkele casestudie nader beschreven. Verder zijn er tien publicaties die gebruik maken van bestaande databases van terroristische activiteiten. Daarnaast zijn er zes publicaties die in detail één of meerdere terroristische casestudies beschrijven om bloot te leggen of er sprake is van copycatgedrag. Ook zijn er twee publicaties die een mix van casestudies, literatuuronderzoek en databases hanteren. Tevens is er een studie die verslaggeving van terroristische aanslagen in de Amerikaanse media relateert aan mogelijke copycat-aanslagen.

Uit deze literatuur kunnen we opmaken dat er momenteel drie veelgebruikte onderzoeksmethoden zijn om copycatgedrag in terrorisme te bestuderen: literatuurstudies, database-studies en casestudies. Het gebruik van literatuuronderzoek om copycatgedrag bij terroristische aanslagen te onderzoeken is de meest gebruikte onderzoeksmethode. Echter, de literatuur waarop dergelijk onderzoek zich baseert maakt veelal gebruik van inzichten uit databases of het in detail beschrijven van één of meerdere casestudies. Hierdoor kunnen literatuurstudies niet als de primaire onderzoeksmethode worden beschouwd.

Er bestaan wereldwijd meerdere databases die zich richten op terroristische aanslagen.³⁹ De meest bekende database is de START Global Terrorism Database (GTD). Deze van origine Amerikaanse database documenteerde meer dan 200.000 aanslagen in de Verenigde Staten en wereldwijd sinds 1970. De GTD is gebaseerd op mediaberichten over aanslagen, waarbij meer dan 100 karakteristieken van terroristische aanslagen worden genoteerd. De vraag is echter hoe betrouwbaar de GTD is. Allereerst zijn de data zeer Westers georiënteerd, waardoor generalisatie van de resultaten buiten de Westerse

---

³⁹ Bowie (2018).

wereld om niet goed mogelijk zijn waar dat nodig is. Daarnaast zijn de data niet altijd compleet, ook omdat deze gebaseerd zijn op publiekelijk beschikbare data die onvolledig kunnen zijn. Deze kritiekpunten van onvolledige informatie en gebrek aan wereldwijde oriëntatie zijn ook van toepassing op andere databases, wat uiteraard ook geldt voor literatuuronderzoek. Alhoewel de databases een waardevol startpunt kunnen bieden voor onderzoek, kan het niet de enige onderzoeksmethode zijn.

Casestudies om vast te stellen of er sprake is van copycatgedrag lijkt de meest betrouwbare, want meest precieze, onderzoeksmethode. Onderzoekers kijken hierbij naar twee of meer aanslagen en proberen vast te stellen of er sprake is van copycatgedrag door te kijken naar nabijheid in tijd, overeenkomst in gebruikte methoden of uiting van hetzelfde ideeëngoed. Ook deze onderzoeksmethode heeft echter belangrijke beperkingen. Nabijheid in tijd van verschillende terroristische aanslagen wil niet betekenen dat deze ook aan elkaar gerelateerd zijn. En aanslagen die in tijd ver van elkaar staan kunnen nog steeds verband met elkaar houden. Daarnaast zijn onderzoekers vaak afhankelijk van publieke data die worden vrijgegeven na een aanslag of van rapportages van ooggetuigen of van informatie die naar voren komt in een eventueel volgende rechtszaak en uiteraard ook mediaberichten. Deze data kunnen onvolledig zijn en geven daarom mogelijk een vertekend beeld van de gepleegde aanslagen. Hierbij komt dat bij zulke kleine steekproven het altijd de vraag is hoe representatief ze zijn.

Het interviewen van een mogelijke copycat-dader lijkt een goede methode, omdat de dader kan aangeven of er sprake is geweest van copycatgedrag en wat de motivatie hiervoor was. Toegang krijgen tot een dader is echter lang niet altijd mogelijk. Het achterhouden van informatie door een geïnterviewde alsmede het moeten vertrouwen op het terugkijken van deze dader op zijn of haar motivatie is ook een heel belangrijk methodologisch aandachtspunt.⁴⁰

Om vast te stellen of er sprake is van copycatgedrag bij terroristische aanslagen zullen we dus allereerst goed in ogenschouw moeten nemen welke methoden we voor zulk onderzoek moeten en kunnen gebruiken. Het combineren van casestudies (bij voorkeur met interviews met de daders) in combinatie met informatie uit databases en reeds bestaande literatuur is hierbij de beste optie. Het verbeteren van databases, zodat ze meer nauwkeurige en complete informatie over terroristische aanslagen bevatten, kan de bruikbaarheid van deze databases sterk verbeteren.

3.2.2. Methodenbesmetting

Copycatgedrag kan het uit mediaberichten overnemen van specifieke gehanteerde terroristische methoden betreffen. Dit kan bijvoorbeeld door het nadoen van een bepaalde manier van een aanslag plegen die recentelijk is toegepast. Of dit kan door een

---

⁴⁰ Van den Bos (2019).

bepaald doelwit onderwerp van een aanslag proberen te maken omdat een door de copycat bewonderde aanslagpleger dit doelwit ook heeft uitgekozen.

Deze methodenbesmetting kan op directe of indirecte wijze plaatsvinden.⁴¹ Directe overname van methoden of doelwitten vindt plaats door bijvoorbeeld een lid van een terroristische groep die nieuwe leden expliciet traint in het gebruiken van deze methoden of het focussen op deze doelwitten. Zoals eerder opgemerkt, spreken we dan niet van copycatgedrag, maar van expliciete instructie.

Bij indirecte overname kan er wel sprake zijn van copycatgedrag. Hierbij wordt een methode of doelwit overgenomen, primair omdat de terroristische groep of het aanslagplegende individu het resultaat van deze strategie bij een andere terroristische aanslag heeft waargenomen, bijvoorbeeld in mediaberichten. Het succes van de vorige aanslag dient daarbij als belangrijk referentiekader; succes trekt immers aan⁴² en de nieuwe aanslagplegers willen het liefst hetzelfde aantal, zo niet meer, slachtoffers behalen.⁴³

Voor methodenbesmetting zijn aanwijzingen te vinden in gerapporteerde schietpartijen, kapingen, bomaanslagen, onthoofdingen, zelfmoordaanslagen, het gebruik van voertuigen en steekpartijen. Phillips onderzocht copycatgedrag in schietpartijen en suggereerde dat er een mogelijk effect van mediaberichten is.⁴⁴ Dat wil zeggen, het aantal slachtoffers in voorgaande schietpartijen dient als een referentiekader voor mogelijke copycats.⁴⁵ Het aantal slachtoffers van een eerdere terroristische aanslag kan daarmee echter ook zorgen dat een copycat juist een andere methode uitkiest, juist omdat de methode van de voorganger in onvoldoende slachtoffers heeft geresulteerd.

Mediaberichten over aanslagen met schietpartijen zouden daarom volgende, soortgelijke schietpartijen in de hand kunnen werken. Op sociale media blijft deze informatie bovendien vrij toegankelijk en gemakkelijk terug te vinden.

Het effect van de media op het plegen van vliegtuigkapingen en gijzelingen voor terroristische doeleinden is een veelvuldig onderzocht fenomeen. Zoals eerder vermeld kaapten in de jaren 60 en vroege jaren 70 van de vorige eeuw Palestijnse en linkse terroristen veelvuldig vliegtuigen van commerciële vliegtuigmaatschappijen. Hoogstwaarschijnlijk werden zij hierbij geïnspireerd door eerdere vliegtuigkapingen.⁴⁶ Zeer waarschijnlijk gebruikten zij de gijzelingssituaties die hieruit ontstonden als een

---

⁴¹ Sedgwick (2007).

⁴² Cialdini (2009).

⁴³ Phillips & Pohl (2014).

⁴⁴ Phillips (2013).

⁴⁵ Phillips & Pohl (2014).

⁴⁶ Nacos (2009).

manier om massaal media-aandacht te krijgen voor hun politieke overtuigingen. Ook in gijzelingen in ambassades is er een piek te zien in de jaren 70.⁴⁷ Het beter beveiligen van vliegtuigen en ambassades heeft zeer waarschijnlijk tot een daling geleid van het aantal kapingen en gijzelingen.

Weimann en Winn vonden in analyses van terroristische pamfletten, persoonlijke dagboeken en interviews een associatie tussen de berichtgeving in de media over bomaanslagen en een hierop volgende toename in bomaanslagen.⁴⁸ Het verkrijgen van media-aandacht lijkt het belangrijkste motief voor de plegers van deze bomaanslagen.⁴⁹ De aanslag wordt zorgvuldig voorbereid en uitgevoerd op een plek waar de meeste schade kan worden aangericht en na de aanslag wordt gemonitord of en hoe de media over het effect van de aanslag rapporteert.

Farnham en Liem gebruikten de START Global Terrorism Database (GTD) om de relatie tussen zelfmoordaanslagen en copycatgedrag te onderzoeken.⁵⁰ Zij concludeerden na analyses van bijna 900 zelfmoordaanslagen dat deze relatie niet aanwezig is. Ze merkten wel op dat ontbrekende gegevens (missing data) een belangrijk aandachtspunt in hun onderzoek was, zoals onder meer het gebrek aan data buiten Noord-Amerika of Europa. Een verdere kanttekening hierbij is dat er ook weinig tot geen gegevens over modus operandi en motieven van mogelijke copycataanslagplegers in deze database staan. Het trekken van een duidelijke conclusie over de relatie tussen zelfmoordaanslagen en copycatgedrag kan dus niet met deze database.

Literatuuronderzoek naar terroristische aanslagen wereldwijd tussen 1982-2015 wijst erop dat zelfmoordaanslagen waarschijnlijk meer media-aandacht krijgen dan welke andere vorm van terroristische aanslagen ook.⁵¹ Echter, wat het specifieke effect is van zowel traditionele media als sociale media op de hoeveelheid aandacht en het soort van berichten behoeft nader onderzoek.

Zelfmoordaanslagen werden in de periode 1982-2015 voornamelijk met explosieven uitgevoerd.⁵² De laatste jaren komt het steeds vaker voor dat aanslagen worden gepleegd door met voertuigen in te rijden op een menigte mensen, al dan niet gepaard gaande met zelfdoding van de dader.⁵³ Er lijkt hierbij sprake van methodenbesmetting. Aanslagen met voertuigen waren in 2016 de meest dodelijke vorm van terroristische aanslagen in West-Europa.⁵⁴ Meer specifiek bracht Al Qaida in 2010 een officieel blad uit (Inspire) uit

---

⁴⁷ Idem.

⁴⁸ Weiman & Winn (1994).

⁴⁹ Idem.

⁵⁰ Farnham & Liem (2017).

⁵¹ Begeer (2016).

⁵² Idem.

⁵³ Elshimi (2018).

⁵⁴ Miller & Hayward (2019).

waarin voertuigen werden aangeprezen als de 'ultieme maaimachine.' Dit artikel werd later opgevolgd door drie soortgelijke artikelen in een online magazine (Rumiyah) van Islamitische Staat in Irak en Syrië (ISIS). Hierin werden auto's aangeprezen om het gemak om slachtoffers te maken. Auto's kunnen bijvoorbeeld op een niet-verdachte manier snel in rijden op een grote groep met mensen, aldus de artikelen.

Ook bracht Inspire een gerichte oproep uit om bepaalde tactieken na te volgen.⁵⁵ Dit is een heel berucht voorbeeld dat veel navolging heeft gevonden. Het voorbeeld moet onderscheiden worden van copycatgedrag dat immers zonder expliciete oproep tot stand komt.⁵⁶

In recente jaren is er een toename van onthoofdingen als terroristisch aanslagmiddel.⁵⁷ Vanaf 2015 executeerde ISIS meer dan 2000 slachtoffers; het merendeel door onthoofdingen of het neerschieten van de slachtoffers. De filmpjes van de onthoofdingen gingen vaak viraal op meerdere platformen, zoals Twitter, Facebook en YouTube en waarschijnlijk ook op het dark web.⁵⁸ Het doel van deze filmpjes lijkt niet alleen te zijn om de wereld te shockeren, maar ook om anderen te inspireren tot het navolgen van deze daden. De onthoofdingsvideo's lijken inderdaad een dergelijke methodenbesmetting tot gevolg te hebben gehad, wat zichtbaar is in de toename van daaropvolgende onthoofdingsvideo's.

Het kopiëren van steekpartijen als terroristische daad om slachtoffers te maken wordt niet systematisch bestudeerd in de literatuur die wij voor ons onderzoek raadpleegden. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat steekpartijen vaak minder slachtoffers tot gevolg hebben dan de andere methoden die we bespraken. De hoeveelheid mediaraapportages over aanslagen en de aandacht op het internet is immers mede afhankelijk van het aantal slachtoffers.⁵⁹

Soms worden ook de specifieke doelwitten van aanslagen gekopieerd. Hierbij is het wederom aannemelijk dat – net als bij specifieke methoden – het doelwit gekopieerd wordt om net als de voorgangers een groot aantal slachtoffers te maken. Zoals eerder genoemd waren er bijvoorbeeld artikelen in jihadistische (online) bladen die opriepen om met voertuigen in te rijden op plekken waar veel mensen aanwezig zijn.⁶⁰ Meer specifiek riepen zij op om in te rijden op menigten op festivals, drukke stadscentra en andere plekken in de stad waar alleen voetgangers mogen komen. Alhoewel de relatie

---

⁵⁵ Zoals 'Make a bomb in the kitchen of your mum', zie <https://whitehouse.gov1.info/cyber-warfare/inspire-magazine.html>.

⁵⁶ Zie de definities in Hoofdstuk 2.

⁵⁷ Koch (2018).

⁵⁸ Idem.

⁵⁹ Weimann (2008).

⁶⁰ Miller & Hayward (2019).

tussen deze artikelen en mogelijk copycatgedrag niet duidelijk is, is wel te zien dat doelwitten van deze aanslagen met voertuigen voornamelijk gewone burgers zijn.

Spaaij en Hamm bestudeerden doelwitten van terroristische aanslagen en stelden vast dat aanslagen op grotere evenementen, zoals een sportevenement, een trend vormen. Deze evenementen waren meestal op een of andere manier met de overheid verbonden en hadden een grootschalig karakter.⁶¹ Het overnemen van doelwitten gebeurt niet alleen bij overheidsdoelen of symbolische doelwitten, maar ook bij kleinere doelwitten, zoals aanslagen op enkele personen.⁶²

Voor zowel het kopiëren van specifieke methoden als het kopiëren van bepaalde doelwitten zijn dus aanwijzingen te vinden. Echter, de specifieke rol die media hierbij mogelijk speelt is niet geheel duidelijk. Ook is het onduidelijk of mediaberichten in detail nagevolgd worden. Tevens wordt er in de literatuur nog weinig aandacht besteedt aan de rol van sociale media.

Een belangrijke bevinding is dat traditionele en sociale media mogelijk een referentiekader bieden voor aanstaande copycats om de aanslag te plegen.⁶³ Uit mediaberichten kunnen copycats namelijk opmaken hoeveel slachtoffers een eerdere aanslag opleverde, en kunnen zij inschatten of zij evenveel of (liefst) meer slachtoffers zouden kunnen maken.

Verschillende media kunnen van invloed zijn op de selectie van methoden en doelwitten.⁶⁴ Hierdoor kunnen (sociale) media bijdragen aan copycatgedrag en aldus tot meer aanslagen met specifieke methoden en op bepaalde doelwitten leiden. Het media-georiënteerd terrorisme wordt daarom genoemd als één van de belangrijkste kwesties waar terrorisme-onderzoek zich op dient te richten.⁶⁵ Wij sluiten ons hierbij aan en merken op dat uit de literatuur aanwijzingen naar voren komen voor de rol van de traditionele en sociale media bij methodenbesmetting.

3.2.3. Inspiratiebesmetting

Naast methodenbesmetting, waarbij specifieke methoden bijvoorbeeld ten aanzien van bepaalde doelwitten worden gekopieerd, kan er ook sprake zijn van inspiratiebesmetting. Bij dit laatste worden personen geïnspireerd door een eerdere aanslag, bijvoorbeeld omdat het waarnemen van de aanslag een motivationele *boost* geeft om dit gedrag na te volgen, of omdat een bepaalde manier van doorgeven van ideologische, religieuze of andere ideeën uitnodigt om dit na te doen bij een toekomstige terroristische aanslag.

---

⁶¹ Spaaij & Hamm (2015).

⁶² Hamm & Spaaij (2016).

⁶³ Phillips & Pohl (2014).

⁶⁴ Nacos (2009).

⁶⁵ Weimann & Winn (1994).

Bij inspiratiebesmetting gaat het dus om mogelijke toekomstige terroristen die geïnspireerd worden door de aanslag van een eerdere terrorist. Nacos stelt dat deze vorm van besmetting zo mogelijk nog gevaarlijker is dan methodenbesmetting, onder meer omdat er mogelijk nieuwe organisaties kunnen ontstaan of alleen acterende terroristen opstaan die nog niet het plan hadden om een aanslag te plegen. Methodenbesmetting zou daarentegen eerder plaatsvinden bij bestaande organisaties.⁶⁶ Ook kan gesteld worden dat het geïnspireerd worden tot het overnemen van radicaal gedachtegoed psychologisch aantrekkelijker is, omdat het minder moeilijk is dan het actief nadoen van concreet gewelddadig gedrag.⁶⁷

Het daadwerkelijk aantonen van inspiratiebesmetting is nog lastiger dan het aantonen van methodenbesmetting.⁶⁸ Als de daders zelf aangeven dat er sprake is van inspiratiebesmetting, is er meer zekerheid,⁶⁹ al moet er daarbij dus wel worden geleund op zelfrapportage van terroristen.⁷⁰

Een voorbeeld is een golf in de jaren 70 van terroristen uit Latijns-Amerika, Palestina en West-Europa die klaarblijkelijk door elkaar geïnspireerd waren. Het radicaliseren van Duitse groepen en andere West-Europese terroristische groepen, zoals de RAF werden hierbij waarschijnlijk gestimuleerd door de massamedia.⁷¹ Het besmettingseffect lijkt groter te zijn bij individuen en groepen die al culturele en religieuze achtergronden delen.⁷²

Fisogni geeft een recent voorbeeld van vier terroristische aanslagen die een gelijk patroon hebben in hun dynamiek en die sterke aanwijzingen bevatten voor inspiratiebesmetting.⁷³ De start van deze, waarschijnlijk aan elkaar gelinkte aanslagen, was in Christchurch op 15 maart 2019 door Brentan Tarrant. Hierna volgde drie andere copycats die specifiek refereerden aan het rechts-extremistische gedachtegoed van Tarrant en/of zelf ook hun eigen aanslagen livestreamden.⁷⁴ Dit livestreamen lijkt een nieuwe vorm van het verspreiden van manifesten te zijn.⁷⁵ Het is waarschijnlijk zo aantrekkelijk omdat het de aandacht trekt, op het internet vrij toegankelijk is en niet zomaar verwijderd kan worden. Het internet is voor terroristen een belangrijk medium geworden, waarbij terroristische groepen en individuele terroristen kunnen

---

⁶⁶ Nacos (2009).

⁶⁷ Van den Bos (2019).

⁶⁸ Nacos (2016).

⁶⁹ Nacos (2009).

⁷⁰ Van den Bos (2019).

⁷¹ Nacos (2009).

⁷² Idem.

⁷³ Fisogni (2020).

⁷⁴ Idem.

⁷⁵ Idem.

communiceren met elkaar, hun sympathisanten, en boodschappen van haat kunnen verspreiden.⁷⁶

Bij copycatgedrag in het algemeen, en zeker ook bij inspiratiebesmetting, wordt vaak een onderscheid gemaakt tussen solo-aanslagplegers en leden van groeperingen die aanslagen plegen. Hamm en Spaaij merken op dat er met name een ontwikkeling gaande is in hoe solo-aanslagplegers hun ideeëngoed tot zich krijgen.⁷⁷ Voor 11 september 2001 leek het erop dat solo-aanslagplegers radicaliseerden onder invloed van hun families of een extremistische groep waar zij eerder bij hadden gehoord. In de laatste jaren lijken informele sociale netwerken op het internet aan belang te hebben gewonnen.⁷⁸ Solisten lijken ook sneller getriggerd te kunnen worden om actie te ondernemen dan leden van een groep.⁷⁹ Wat betreft copycatgedrag, onder meer op het gebied van inspiratiebesmetting, lijkt het dus verstandig om het onderscheid tussen leden van terroristische groepen en (min of meer) solistisch opererenden⁸⁰ te handhaven, juist omdat de besmetting tussen groepsleden en solisten verschillend kan verlopen.

Elshimi ziet de relatie tussen de media en terrorisme als symbiotisch.⁸¹ Hij stelt dat de media een rol spelen in de publiciteit die terroristen graag bewerkstelligen, wat vervolgens leidt tot een verdraaid beeld van de dreiging van terroristische aanslagen. Ook stelt hij dat mediaberichten toekomstige copycats kunnen inspireren, vooral in het geval van solo-aanslagplegers. In hun geval zou de media kunnen bijdragen aan het geven van de roem die zij zoeken. Solo-aanslagplegers hebben verschillende motieven voor het plegen van aanslagen, maar allen geloven zij in een hoger doel van hun aanslag welke het niet meer crimineel maakt in hun ogen. Door het rapporteren van hun daden en hun identiteit op het internet, krijgen aanslagplegers de mogelijkheid om grotere bekendheid te vergaren.

Over inspiratiebesmetting in groepen is minder bekend dan gewenst. Het meeste onderzoek is gericht op hoe groeperingen methodenbesmetting laten zien, maar niet op hoe bijvoorbeeld bepaald ideeëngoed wordt overgenomen door een groepering. Ook is veel onderzoek gericht op individuen in plaats van groepen.⁸² Echter, het gebrek aan literatuur over de relatie tussen de media en copycatgedrag (waaronder inspiratiebesmetting) binnen groeperingen betekent niet dat dit niet kan optreden. Via de

---

⁷⁶ Weimann (2008).

⁷⁷ Hamm & Spaaij (2017).

⁷⁸ Idem.

⁷⁹ Parker, Pearce, Lindekilde & Rogers (2019).

⁸⁰ Soms ook wel aangeduid als 'lone actors' en vroeger als 'lone wolves', alhoewel met 'lone operators' gewoonlijk net iets anders wordt bedoeld dan met de eerste twee termen. Zie bijvoorbeeld Van der Heide (2011) die 'lone operator' terrorisme definieert als intentionele terroristische daden die worden gepleegd door een persoon die alleen acteert en niet tot een georganiseerd terroristische groep of netwerk behoort. Voor nu sluiten we ons aan bij deze definitie.

⁸¹ Elshimi (2018).

⁸² Van den Bos (2019).

sociale media en internetfora kunnen individuen bijvoorbeeld nader contact krijgen om een groepering te vormen. Dit behoeft daarom nader onderzoek.

Het onderscheid tussen methoden- en inspiratiebesmetting bij terroristische aanslagen is lang niet altijd goed te maken. De exacte toedracht, methodiek en exacte bron van inspiratie, en specifieke wijze van overdracht van ideeën zijn namelijk lang niet altijd duidelijk. We komen hier verderop in dit rapport op terug.

3.2.4. Conclusies

- Copycatgedrag bij terroristische aanslagen kan twee vormen aannemen: methodenbesmetting (copycatgedrag van methoden en doelwitten) en inspiratiebesmetting (copycatgedrag omdat een eerdere aanslag inspireert tot het overnemen en op een bepaalde manier uitdragen van ideeëngoed).
- Deze twee vormen kunnen in theorie goed van elkaar onderscheiden worden, maar soms is in de praktijk het onderscheid lastig aan te brengen. Wel is het vaak zo dat methodenbesmetting bij een specifieke casus eenduidiger vast te stellen is dan inspiratiebesmetting,⁸³ ook omdat de eerste vorm preciezer te definiëren en in onderzoek nauwkeuriger te operationaliseren valt dan de tweede vorm.
- Wat betreft methodenbesmetting zijn er aanwijzingen voor copycatgedrag in de gevolgde methoden van schietpartijen, kapingen, gebruik van bommen, onthoofdingen, zelfmoordaanslagen, het gebruik van voertuigen en steekpartijen. In al deze categorieën lijkt het erop dat de media invloed hebben op de toename van het gebruik van deze methoden door andere aanslagplegers.⁸⁴
- Eerdere aanslagen scheppen een referentiekader voor mogelijke copycats.⁸⁵ Deze personen nemen waar dat een methode effect heeft om een bepaald aantal slachtoffers te maken en om aandacht te genereren. Ze hopen met het overnemen van deze methode hetzelfde aantal, zo niet meer slachtoffers te maken en hiervoor aandacht in media en bij volgelingen te genereren.
- Door inspiratiebesmetting lijkt ideologisch, religieus en ander ideeëngoed te worden doorgegeven. Inspiratiebesmetting kan zo mogelijk gevaarlijker zijn dan methodenbesmetting,⁸⁶ omdat het gemakkelijker na te volgen is en dus verleidelijk is.⁸⁷ Bovendien kunnen op die manier mogelijk nieuwe organisaties ontstaan of aanslagplegers opstaan die nog niet het plan hadden om een aanslag te plegen. Inspiratiebesmetting kan dus lastig aan te tonen zijn, maar kan in principe een grote groep van personen inspireren tot copycatgedrag. Het verdient daarom serieuze aandacht in onderzoek en beleid, tezamen met methodenbesmetting.

---

⁸³ Nacos (2016).

⁸⁴ Nacos (2009, 2016).

⁸⁵ Phillips (2013); Phillips & Pohl (2014).

⁸⁶ Nacos (2009).

⁸⁷ Van den Bos (2019).

- Vooral solo-aanslagplegers lijken door eerdere aanslagen geïnspireerd te worden, bijvoorbeeld doordat manifesten online gepost worden of aanslagen in livestreams verslagen worden. Deze laatste activiteiten gebeuren op sociale media en dit benadrukt voor copycatgedrag de grote rol van sociale media ten opzichte van de rol van de traditionele media. Wat op het internet staat, blijft bestaan en verdwijnt vaak niet zomaar. Hiermee hebben mogelijke copycats vrij toegang tot allerlei soorten materiaal van een aanslagpleger.
- Onder onderzoekers lijkt geen consensus te zijn of er daadwerkelijk een copycat-effect is bij terroristische aanslagen,⁸⁸ al dan niet significant beïnvloed door de media.⁸⁹ Echter, ook al is de relatie tussen media-rapportage en copycatgedrag nog niet onomstotelijk vastgesteld,⁹⁰ een publiek geven aan terroristen wordt door velen als gevaarlijk gezien.⁹¹
- Het bewijzen van copycatgedrag (waaronder methoden- en inspiratiebesmetting) is lastig. Nauwkeurig vervolgonderzoek is daarom aan te raden.
- Om copycatgedrag beter te kunnen voorkomen behoeft het media-geïnspireerde terrorisme nadere aandacht en nader onderzoek.⁹² Dit geldt in het bijzonder voor de rol van sociale media die toegankelijk zijn voor copycats en zij die copycatgedrag overwegen.⁹³ Hierbij is het aan te raden om verschillende onderzoeksmethoden met elkaar te combineren.

3.3. Copycatgedrag in andere domeinen

Copycatgedrag wordt ook in andere domeinen van menselijk gedrag dan terroristische aanslagen bestudeerd. Hierbij is voornamelijk onderzoek gedaan naar zelfdoding (3.3.1) en schietpartijen (3.3.2). Ook is er, in mindere mate, onderzoek uitgevoerd naar agressief gedrag (3.3.3) en moorddadig en ander gewelddadig gedrag (3.3.4). Deze verschillende onderwerpen worden hier kort besproken.

3.3.1. Zelfdoding

Het effect van copycatgedrag bij zelfdodingen is niet meer te ontkennen.⁹⁴ Door sommigen wordt nog betwist of mediaberichten daadwerkelijk tot copycatten van eerdere suicides leidt. Gesteld wordt bijvoorbeeld dat wanneer de media rapporteren over zelfdoding, dit het publiek informeert over hoe geestesziekten behandeld kunnen worden en hoe zelfdoding voorkomen kan worden.⁹⁵ Hier kan tegenin worden gebracht dat meerdere studies rapporteren dat het kennis nemen van individuele zelfdodingen

---

⁸⁸ Farnham & Liem (2017); Neumayer & Plümper (2010).

⁸⁹ Picard (1986).

⁹⁰ Weimann (1987).

⁹¹ De Graaf (2011).

⁹² Nacos (2009).

⁹³ Idem.

⁹⁴ Mesoudi (2013).

⁹⁵ Idem.

copycatgedrag en zelfdoding tot gevolg hebben gehad.⁹⁶ Het bewijs rondom copycatgedrag voor wat betreft zelfdodingen is sterk en er wordt gesteld dat het effect dat de media hierbij spelen mogelijksterwijs zelfs wordt onderschat.⁹⁷

Er zijn verschillende verklaringen geopperd over hoe mediaberichten een invloed kunnen uitoefenen op zelfdodingen.⁹⁸ De meest prominente theorie is de social learning theory. Deze theorie stelt dat de basis van het aanleren van gedrag gelegen is in het observeren van anderen, zoals leraren, ouders, collega's of 'influencers' op het internet. Voor succesvol leergedrag is het van belang dat er aandacht is voor het gedrag wat men wil imiteren en dat dit goed onthouden wordt. Later wordt dit gedrag uitgevoerd of is men gemotiveerd om dit te doen. Volgens de social learning theory is de verklaring voor een copycat-effect bij zelfdodingen dat men uit een mediabericht over zelfdoding leert dat sommige mensen die het zwaar hebben hun problemen oplossen door zelfdoding te plegen.⁹⁹

Een andere verklaring voor het copycat-effect is dat dit leerproces afhangt van identificatie met de persoon die zelfdoding heeft gepleegd.¹⁰⁰ Hoe meer men zich identificeert met deze persoon, hoe groter de kans is dat er zelfdoding wordt gepleegd. Deze laatste theorie verklaart onder meer waarom de zelfdoding van beroemdheden een toename van zelfdodingen kan veroorzaken.

Een derde verklaring is dat wanneer er sprake is van bepaalde maatschappelijke omstandigheden (zoals bijvoorbeeld hoge werkloosheid en een hoog aantal echtscheidingen), er een groter copycat-effect is omdat er meer mensen zijn die geneigd zijn suicide te plegen.¹⁰¹

De meeste steun wordt echter gevonden voor de social learning theory, waarbij identificatie met de persoon die eerder zelfdoding heeft gepleegd een versterkende factor kan zijn.¹⁰² Dit effect wordt niet alleen gevonden in het plegen zelf, maar ook in de methode die wordt gevolgd bij de zelfdoding.¹⁰³

Hoe groter de aandacht voor zelfdoding in de media, hoe waarschijnlijker het is dat een copycat-effect in het aantal daaropvolgende zelfdodingen wordt waargenomen.¹⁰⁴ Het in de media terughoudend rapporteren over zelfdodingen en de methode waarmee er

---

⁹⁶ Niederkröthaler, Till, Kapusta, Voracek, Dervic & Sonneck (2009).

⁹⁷ Stack (2002).

⁹⁸ Idem.

⁹⁹ Zie Bandura (1986) voor een grondig overzicht van de sociale learning theory.

¹⁰⁰ Stack (2002).

¹⁰¹ Idem.

¹⁰² Idem.

¹⁰³ Koburger e.a. (2015).

¹⁰⁴ Lankford & Madfis (2018).

zelfmoord wordt gepleegd, kunnen dit copycat-effect verkleinen.¹⁰⁵ Van belang is hierbij te vermelden dat het merendeel van het onderzoek naar de impact van media zich vooral richt op de traditionele media. Het delen op sociale media van informatie over zelfdodingen en de invloed die dit mogelijk kan hebben op copycatgedrag behoeft nader onderzoek.

3.3.2. Schietpartijen

Ook op het gebied van schietpartijen wordt de rol van media-aandacht en de mogelijke invloed hiervan op copycatgedrag onderzocht. Een categorie van schietpartijen die hierbij bijzondere aandacht krijgt betreft schietpartijen op school.¹⁰⁶ Een 'school shooting' is een gewelddadige actie met vuurwapens op scholen of universiteiten, waarbij vaak het doel is om zoveel mogelijk mensen neer te schieten.¹⁰⁷ Copycatgedrag wordt gezien als een van de mogelijke factoren die leiden tot een toename in school shootings in met name de Verenigde Staten.¹⁰⁸ Dergelijk copycatgedrag zou mogelijk gestimuleerd worden door een sterke media-aandacht voor school shootings.

Zowel mediaberichten als maatregelen die genomen worden naar aanleiding van eerdere school shootings wakkeren de angst voor deze school shootings onder jongeren aan.¹⁰⁹ Daders van school shootings worden met aandacht als het ware beloond voor hun daden.¹¹⁰ Dit kan dienen als stimulans voor toekomstige copycats om zelf tot een schietpartij over te gaan en om zoveel mogelijk slachtoffers te maken en aldus zelf ook veel aandacht te verkrijgen.¹¹¹

Media-aandacht voor schietpartijen kan dus verstrekkende gevolgen hebben. Desalniettemin zijn de media, zeker in de Verenigde Staten, geneigd om uitgebreid en gedetailleerd over school shootings te rapporteren.¹¹²

Om schietpartijen te voorkomen worden verschillende maatregelen voorgesteld.¹¹³ De eerste is het stoppen met publiceren van namen en foto's van de daders, tenzij dit nodig is voor opsporing van een dader die nog op de vlucht is. Dergelijke maatregelen hebben echter minder zin wanneer informatie over de daders gemakkelijk op het internet te vinden is, bijvoorbeeld wanneer daders expliciet op sociale media-aandacht voor hun

---

¹⁰⁵ Mesoudi (2013).

¹⁰⁶ Silva & Capellan (2019).

¹⁰⁷ Preti (2008).

¹⁰⁸ Björkqvist (2015).

¹⁰⁹ Silva & Capellan (2019).

¹¹⁰ Lankford & Madfis (2018).

¹¹¹ Langman (2017).

¹¹² Maguire, Weatherby & Mathers (2002).

¹¹³ Lankford & Madfis (2018).

daden zoeken. Ook dienen journalisten zich bewust te zijn dat hun berichten van invloed kunnen zijn op copycatgedrag.¹¹⁴

Hoe sociale media precies invloed hebben op copycat schietpartijen is lastig vast te stellen.¹¹⁵ De komst van het internet lijkt wel van invloed te zijn geweest op het aantal school shootings.¹¹⁶ Op het internet is nu informatie over school shootings en de daders vrij toegankelijk en dit vergroot de kans dat de daders als helden geportretteerd worden.

3.3.3 Agressief gedrag

De relatie tussen mediaberichten en mogelijk daaropvolgend agressief gedrag wordt in de literatuur vaak gelegd. Het idee is dat door de agressieve inhoud van mediaberichten er imitatie kan plaatsvinden en de kijkers normen en waarden leren die agressie en geweld zien als oplossing voor problemen. Hierdoor kunnen mensen agressief gedrag gaan zien als een bepaalde vaardigheid of middel om conflicten op te lossen.¹¹⁷

Er zijn twee belangrijke verklaringen voor hoe media van invloed kunnen zijn op agressief copycatgedrag. Ten eerste kunnen de media de kijker 'triggeren.' Dit betekent dat de media de ontvanger van mediaberichten aan kunnen zetten tot agressief gedrag. Dit is in lijn met het 'General Aggression Model' dat beschrijft dat blootstelling aan de media ertoe kan leiden dat mensen agressieve houdingen ontwikkelen en dat ze ongevoelig raken voor geweld.¹¹⁸

Ten tweede kunnen de media invloed hebben op hoe agressief gedrag optreedt. Dit wordt ook wel het 'Rudder' effect genoemd. Hierbij is het idee dat mediaberichten op zich de kans op agressief gedrag niet verhogen, maar wel de vorm van het geuite agressieve gedrag kunnen veranderen. Denk hierbij aan het imiteren van gedragingen of het nadoen van de stijl van de originele dader.¹¹⁹

Er is veel literatuur over de relatie tussen mediaberichten en agressief gedrag. Hieruit komt niet een eenduidig beeld naar voren over het vertonen van agressief gedrag in de media en mogelijk daaropvolgend copycatgedrag. Er zijn onderzoeken waaruit blijkt dat agressie in de media een kleine tot matige rol speelt in het verklaren van agressie bij de kijker.¹²⁰ Echter, de meeste onderzoeken hebben geen significante samenhang gevonden tussen gewelddadige mediaberichten en daaropvolgend agressief gedrag.¹²¹

---

¹¹⁴ Dahmen, Abdenour, McIntyre & Noga-Styron (2018).

¹¹⁵ Schweikert, Huth & Gius (2020).

¹¹⁶ Björkqvist (2015).

¹¹⁷ Doley, Ferguson & Surette (2013).

¹¹⁸ Allen, Anderson & Bushman (2018).

¹¹⁹ Lambie, Randell & McDowell (2014); Rios & Ferguson (2020).

¹²⁰ Björkqvist (2015); Lambie e.a. (2014).

¹²¹ Rios & Ferguson (2020).

Een belangrijke oorzaak voor verschillende studies met wisselende uitkomsten kan zijn hoe breed of nauw het begrip 'media' wordt gedefinieerd in het onderzoek. Het maakt bijvoorbeeld uit of films en videogames wel of niet in het onderzoek worden betrokken. Bovendien zijn sociale media vrijwel geheel buiten beschouwing gelaten in veel onderzoeken op dit gebied. Er zijn vaak meerdere, versterkende factoren nodig voordat personen daadwerkelijk overgaan tot agressief gedrag.¹²²

3.3.4. Moorddadig en ander gewelddadig gedrag

Het copycat-effect van mediaberichten op gewelddadig en moorddadig gedrag is minder uitgebreid onderzocht dan bijvoorbeeld zelfdoding en schietpartijen. Dit maakt dat de resultaten op dit gebied met de nodige voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd.

Voor crimineel gedrag in het algemeen wordt een copycat-effect waargenomen. Surette rapporteert bijvoorbeeld dat bij één op de vier personen die een criminele daad begaat er sprake is van copycatgedrag.¹²³ Dit onderzoek werd echter uitgevoerd bij reeds criminele jongeren, wat maakt dat de uitkomsten minder generaliseerbaar zijn.

Een interessante bevinding is moorddadig copycatgedrag door drugsmokkelaars. Rios en Fergusson bestudeerden data van 32.199 moorden die gepleegd werden door drugsmokkelaars in Mexico.¹²⁴ De resultaten laten zien dat de 'stijl' van de moord werd overgenomen, zoals bijvoorbeeld een bepaalde methode die bij de moord werd gevolgd. Het rapporteren van moordaanslagen in de media zou daarmee een invloed kunnen hebben op hoe een daaropvolgende moord wordt gepleegd.

3.3.5. Conclusies

- Copycatgedragingen in andere domeinen dan terroristische aanslagen lijken, met de nodige voorbehouden, inderdaad gevonden te worden. In het bijzonder zelfdoding en schietpartijen op scholen lijken onderhevig te zijn aan mogelijke copycat-effecten, wellicht, zo speculeren wij, omdat jongeren hier speciaal vatbaar voor zijn.¹²⁵
- De meest genoemde wijze om mogelijke copycat-effecten in andere domeinen dan terrorisme tegen te gaan is het terughoudend in de media verslaan van eerdere gebeurtenissen. Terughoudend rapporteren over zelfdoding en schietpartijen op scholen, welke personen hierbij betrokken waren en welke precieze methoden hierbij werden gebruikt, lijken met name een effectieve manier te zijn om mogelijk copycatgedrag te voorkomen.
- In het onderzoek naar copycat-effecten en de rol van de media wordt een duidelijke relatie gevonden tussen mediaberichten enerzijds en zelfdoding en

---

¹²² Björkqvist (2015); Doley, Ferguson & Surette, (2013).

¹²³ Surette (2002).

¹²⁴ Rios & Ferguson (2020).

¹²⁵ Van den Bos, Loseman & Doosje (2009).

schietpartijen anderzijds. De invloed van sociale media is echter niet vaak onderzocht. Er moet nader onderzocht worden of het gebruik van sociale media het copycat-effect kan versterken.¹²⁶ Dit mede in het licht van bijvoorbeeld de gevonden relatie tussen rapportage van zelfdodingen en schietpartijen en het copycat-effect: terughoudend rapporteren heeft zeer waarschijnlijk weinig effect als informatie hierover gemakkelijk op sociale media terug te vinden is.

- Het is belangrijk om te benoemen dat de prevalentie van copycatgedrag ook in andere domeinen dan terroristische aanslagen moeilijk in te schatten is. Dit is onder meer het geval omdat misdadige copycatgedragingen niet op een systematische manier worden bijgehouden.¹²⁷ Het verder bestuderen van crimineel copycatgedrag dient meer duidelijkheid te geven over hoe het copycat-effect in andere domeinen dan terroristische aanslagen precies werkzaam is.¹²⁸

---

¹²⁶ Schweikert, Huth & Gius, (2020).

¹²⁷ Surette, (2013).

¹²⁸ Surette (2014).

Sociale media-analyse

Om nader inzicht te krijgen in een mogelijk effect van sociale mediaberichten op de motivatie, methoden en timing voor het plegen van terroristische aanslagen, voerden we een beknopte sociale media-analyse uit.

In de door ons uitgevoerde sociale media-analyse onderzochten we berichten die tussen 1 januari 2015 en 1 januari 2020 waren verschenen op diverse sociale mediakanalen, websites en fora (bv. de Telegraaf, de Stentor, blogs, reviewsites, fora, Pinterest, Flickr, Blendle, Youtube en Twitter) via het programma Coosto. Een uitgebreid verslag van de sociale media-analyse is op te vragen bij de auteurs van dit rapport.

Hier is het relevant om op te merken dat in de door ons onderzochte periode er drie copycat-momenten gevonden zijn waarbij er in verschillende berichten specifiek wordt verwezen naar copycatgedrag. Het eerste copycat-moment betreft 21 augustus 2015 waarop een schietpartij plaatsvond in een Thalys in Frankrijk. Deze aanslag is waarschijnlijk geïnspireerd op de ideeën van Abdelhami Abaaoud, de dader van de aanslagen in Parijs in 2015. Het tweede copycat-moment is op 15 maart 2019 waarop een schietpartij plaatsvond in een moskee in Nieuw-Zeeland. De aanslag is zeer waarschijnlijk geïnspireerd door de aanslag in Noorwegen door Anders Breivik. Het derde copycat-moment is op 4 augustus 2019. In de Verenigde Staten heeft een schietpartij plaatsgevonden waarbij de dader zijn ideeën heeft geïnspireerd door Brenton Tarrant, de dader van de aanslag in Nieuw-Zeeland.

Naast deze drie duidelijke copycat-momenten zijn er gedurende de onderzoeksperiode acht andere momenten aan te wijzen waarop aanslagen zijn gepleegd die geïnspireerd zijn door Islamitische Staat en waarbij copycatgedrag mogelijkerwijs een rol kan hebben gespeeld.

Het aantal momenten waarover we hier rapporteren is beperkt, maar de rol van mogelijk copycatgedrag naar aanleiding van gepleegde terroristische aanslagen moet dus nadrukkelijk niet worden uitgesloten. Bij enkele veel besproken aanslagen is immers sprake van een copycat-effect.

Mogelijk copycatgedrag bij terroristische aanslagen houdt mensen dus bezig op sociale media in een aantal belangrijke berichten die wij analyseerden. Onze analyse laat het niet toe om te concluderen dat er een duidelijk causaal effect is van (sociale) mediaberichten op de motivatie, methoden en timing van mogelijke copycats.

3.4. Conclusies

- Copycatgedrag bij terroristische aanslagen wordt met regelmaat aangetroffen in de door ons bestudeerde onderzoeksliteratuur.
- Ook in onze beknopte sociale media-analyse zagen we berichten over copycatgedrag die tot nieuwe terroristische aanslagen hebben geleid.
- De copycathypothese vindt tevens ondersteuning in andere domeinen van menselijk gedrag, zoals zelfdodingen en schietpartijen op scholen. Dit wordt bijvoorbeeld verklaard door de social learning theory. Door rapportage over zelfdoding kan men bijvoorbeeld leren dat mensen die het zwaar hebben zo hun problemen op kunnen lossen. Bij schietpartijen op school leren potentiële daders dat zij met aandacht 'beloond' kunnen worden voor hun daden.¹²⁹ Dit kan dienen als stimulans voor copycats om zoveel mogelijk slachtoffers te maken en om nog meer aandacht te verkrijgen met hun schietpartij op een school.¹³⁰
- Mensen die daar ontvankelijk voor zijn kunnen ook leren van eerder uitgevoerde terroristische aanslagen en zodoende zelf een aanslag plegen en daarbij bijvoorbeeld eerdere methoden of doelwitten kopiëren.
- Potentiële copycats nemen waar dat een methode succes heeft gehad om een bepaald aantal slachtoffers te maken en aandacht te genereren, en hopen met het overnemen van deze methode hetzelfde aantal zo niet meer slachtoffers te maken en zelf ook aandacht te genereren. Vooral solo-aanslagplegers lijken door eerdere aanslagen geïnspireerd te kunnen worden.
- Door in mediaberichten veel aandacht te schenken aan wie terroristen als persoon zijn, wat hun ideeëngoed in detail behelst en hoe zij hun aanslagen precies hebben uitgevoerd wordt een publiek gegeven aan terroristen. Dit vergroot de kans op een copycat-effect.¹³¹
- Onderzoek naar methodenbesmetting is nauwkeuriger en eenvoudiger uit te voeren dan onderzoek naar inspiratiebesmetting.
- Alhoewel de media een rol lijken te spelen in copycat-aanslagen is de precieze rol van de media nog onduidelijk.¹³² Zo is niet duidelijk welke rol de hoeveelheid berichten en de mate van gedetailleerdheid van deze berichten precies speelt. Daarnaast worden sociale media relatief weinig in het onderzoek betrokken terwijl dat juist platformen zijn waarop potentiële aanslagplegers contact met elkaar zoeken.
- Het meeste onderzoek is gebaseerd op studies waarin gewerkt moest worden met incomplete informatie. Ook databases zijn wat dat betreft vaak gebaseerd op incomplete informatie en veelal Westers georiënteerd. Het precies kunnen meten

---

¹²⁹ Lankford & Madfis (2018).

¹³⁰ Langman (2017).

¹³¹ Weimann (1987).

¹³² Picard (1986).

van copycatgedrag in aanslagen en hoe dit te kwantificeren is een belangrijke uitdaging.¹³³

- Een precies en breed geaccepteerd kader om nauwkeurig vast te stellen of er inderdaad sprake is geweest van copycatgedrag in methode of inspiratie van handelen ontbreekt in de literatuur.¹³⁴ Het ontwikkelen van een dergelijk kader zou het onderzoek naar, en beleid over, copycatgedrag bij terroristische aanslagen aanzienlijk kunnen helpen.
- Onderzoek naar en beleid over copycatgedrag bij terroristische aanslagen wordt ook bemoeilijkt omdat er relatief weinig aanslagen zijn.

---

¹³³ Surette (2016).

¹³⁴ Farnham & Liem (2017); Neumayer & Plümper (2010).

4. Het aanpakken van copycatgedrag

4.1. Inleiding

In Hoofdstuk 4 staan we stil bij de vraag hoe mogelijk copycatgedrag aan te pakken in beleid en praktijk. Hierbij richten we ons in eerste instantie op de gevolgde aanpak in Nederland (4.2) en bespreken we kort aanvullende onderwerpen die we leren uit de aanpak van andere landen (4.3).

Duiding

Het is goed om te benadrukken dat waar wij bij de Nederlandse stukken inzoomen op die gedeelten waarin copycatgedrag wordt besproken, dit geenszins wil zeggen dat er in Nederland geen staand beleid is over contraterrorisme (incl. deradicalisering) of het voorkomen van terrorisme (incl. de preventie van radicalisering). Het wordt bij de Nederlandse lezer van dit verkennende rapport bekend verondersteld dat Nederland veel doet aan, bijvoorbeeld contraterrorisme, deradicalisering en de preventie van radicalisering. Waar nodig worden relevante onderdelen van dit beleid aangehaald in ons rapport.

In dit rapport focussen we op copycatgedrag zoals dat is vermeld in diverse Nederlandse stukken (4.2). Deze inzichten vullen we aan met enkele beschouwingen over buitenland (incl. beleid over deradicalisering en contraterrorisme in die landen), omdat de Nederlandse lezer waarschijnlijk minder op de hoogte is over het beleid in die landen. De relevantie van dat beleid voor copycatgedrag geven we aan dit rapport (4.3), zonder te willen impliceren dat Nederland achterblijft bij die landen. Sterker, uit de bespreking zal blijken dat het aanpakken van copycatgedrag goed aansluit bij bestaande kernonderdelen van het Nederlandse beleid (incl. de persoonsgerichte en integrale aanpak). In Hoofdstuk 5 van dit verkennende rapport zal worden geëxploreerd welke lessen hieruit te trekken zijn.

Het blijkt dat een systematische analyse van, en beleid gericht op, copycatgedrag bij terroristische aanslagen veelal ontbreekt in de door ons bestudeerde landen. Enkele aspecten van copycatgedrag worden besproken in diverse landen, maar veelal niet op een systematische wijze, bijvoorbeeld uitmondend in de vorm van een coherent onderzoeksprogramma of samenhangend beleid op dit gebied. In interviews met experts hebben we ons daarom gericht op de vraag hoe mogelijk copycatgedrag meer systematisch aan te pakken zou kunnen zijn (4.4).

Aan het einde van dit hoofdstuk trekken we conclusies uit wat in de verschillende secties van dit hoofdstuk is besproken (4.5).

4.2. Nederland

Bij het nadenken over wat tegen mogelijk copycatgedrag bij terroristische aanslagen kan worden gedaan, hebben we eerst stilgestaan bij de vraag wat over een dergelijke aanpak in Nederland is gezegd en geschreven. Hiertoe kwamen we uit bij dreigingsbeelden van de NCTV en jaarverslagen van de AIVD geanalyseerd waarin copycatgedrag wordt aangehaald.¹³⁵ Ook hebben we verslagen van de Tweede Kamer bestudeerd waarin de term 'copycat' is vermeld. Hieronder bespreken we wat we hieruit leren over copycatgedrag bij jihadisme (4.2.1) en rechts-extremisme (4.2.2).

Copycatgedrag wordt in de stukken die wij bestudeerden ook gerelateerd aan het voorkomen van geweld in Nederland (4.2.3) en brandstichting in telecommasten (4.2.4). Deze stukken gaan niet over terrorisme. Wij bespreken deze inzichten hier omdat zij wellicht kunnen helpen bij het begrijpen van hoe copycatgedrag een rol kan spelen in diverse domeinen van menselijk gedrag, waaronder terroristisch gedrag.

Zonder in dit verkennende rapport een uitputtend verslag na te streven, valt op dat in de meeste stukken mogelijke vormen van copycatgedragingen kort worden benoemd. De stukken hebben voorsnog niet geleid tot een duidelijk plan van aanpak van copycatgedrag bij terroristische aanslagen.¹³⁶ Mede hierom staan we ook kort stil bij spoor- en autowegvandalisme. Dit is een heel ander domein van menselijk gedrag dan terroristische aanslagen, maar betreft wel gewelddadig gedrag waarin copycatgedrag mogelijk voorkomt en waarover door de Inspectie Verkeer en Waterstaat onderzoek naar is verricht (4.2.5).

We zijn ook nagegaan of copycatgedrag terugkwam in vonnissen en arresten van Nederlandse rechters, maar op rechtspraak.nl vonden we geen concrete uitspraken gedaan over copycatgedrag bij terroristische aanslagen. In enkele gerechtelijke uitspraken werd copycatgedrag aangehaald, maar dan ging het meer om zaken die niet relevant zijn voor dit rapport, zoals het verdenken van stelen of kopiëren van onschuldige tweets. Deze kwesties laten we in dit rapport buiten beschouwing.

---

¹³⁵ Met nadruk vermelden we dat deze dreigingsinschattingen en duidingen in jaarverslagen geen beleidsstukken zijn. Op basis van deze en andere analyses kan beleid kan volgen, maar zij vormen op zichzelf geen beleidsstukken.

¹³⁶ Dat is het doel ook niet van de hier besproken stukken. Dreigingsbeelden zijn bijvoorbeeld geen beleidsstukken. Het is aan beleidsafdelingen en politiek om iets met de dreigingsbeelden te doen. Dit heeft thans nog niet geleid tot een duidelijk plan van aanpak wat betreft copycatgedrag bij terroristische aanslagen.

We bespreken hieronder de stukken die wij voor dit onderzoek bestudeerden. We doen dat in de volgorde waarin wij denken dat de stukken het beste tot hun recht komen in het betoog van dit verkennende rapport. Aan het einde van deze sectie trekken we conclusies over de aanpak van copycatgedrag in Nederland (4.2.6).

4.2.1. Jihadisme

Belangrijke terroristische aanslagen waar de NCTV, AIVD en Tweede Kamer zich op richten zijn terroristische aanslagen gepleegd door jihadisten. Veelal betreft dit aanslagen in ISIS-gebied en onder ISIS-sympathisanten.

De NCTV merkt bijvoorbeeld op in haar in november 2016 gepubliceerde *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland nr. 43* op: 'Anders dan de door de ISIS-leiding direct aangestuurde complexe aanslagen zoals in Brussel en Parijs, werden in de zomer van 2016 in Europa vooral door ISIS gestimuleerde (of gecoachte) en geïnspireerde aanslagen gepleegd. Uit deze aanslagen in onder meer Duitsland en Frankrijk blijkt dat ISIS-aanslagcoaches soms gebruik maken van kwetsbare en makkelijk beïnvloedbare mensen. Ook copycatgedrag speelt waarschijnlijk een rol. Ook in Nederland waren er gevallen waarbij kwetsbare personen gevoelig bleken voor het gewelddadige gedachtengoed van ISIS.'¹³⁷

De AIVD merkt in 2019 in haar *Doelwitten in Beeld: Vijftien jaar Jihadistische aanslagen in het Westen* op dat terroristen tot het kiezen van een bepaald doelwit kunnen worden geïnspireerd door voorbeelden van eerdere, succesvolle aanslagen. Deze publicatie wijst in dit verband expliciet op de mogelijkheid van copycatgedrag.¹³⁸

In de samenvatting van *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland nr. 38* uit maart 2015 wordt opgemerkt dat de aanslagen op de redactie van Charlie Hebdo in Parijs op 7 januari 2015 en in Kopenhagen door Omar Abdel Hamid El-Hussein op 15 februari 2015 wederom licht werpen op de risico's van radicalisering onder (jonge) criminelen. De dader van de aanslagen in Kopenhagen was als kleine crimineel een bekende van de politie. Hij was betrokken bij bendes en had diverse delicten op zijn naam staan. Hij was in januari 2015, enkele weken voor de aanslagen, vrijgelaten uit de gevangenis. Het is zeer wel mogelijk, aldus het rapport, dat hij geïnspireerd is geraakt door de oproep vanuit ISIS-gelederen tot aanslagen op de 'ongelovigen' in september 2014, als vergelding voor de luchtaanvallen van de anti-ISIS coalitie. Tevens kunnen de aanslagen, een maand na de aanslagen op de redactie van Hebdo en de nevenactie in de supermarkt in Parijs, op hetzelfde type doelwitten, mogelijk een vorm van copycatgedrag zijn, aldus het rapport. Zowel in Parijs als Kopenhagen zijn de aanslagen namelijk gericht op twee belangrijke

---

¹³⁷ NCTV (2016, november), p. 3.

¹³⁸ AIVD (2019, mei).

doelwitten: personen, bijeenkomsten of objecten die in verband worden gebracht met vermeende belediging van de islam en joodse personen, bijeenkomsten of objecten.¹³⁹

In het algemeen overleg van de Tweede Kamer op 11 november 2014 wordt de situatie omtrent de Toereg in Noord-Mali besproken. Opgemerkt wordt door de Minister van Buitenlandse Zaken dat bij de risicovolle processen in Noord-Mali ook copycatgedrag een rol kan spelen. Minister Koenders merkte op: 'Wij zien nu dat er een aantal politieke elementen aan de veiligheid zit. In een onderhandelingsproces positioneert men zich altijd. Op het moment dat die onderhandelingen plaatsvinden, neemt op twee vlakken de veiligheid relatief af, ook al is die in zijn algemeenheid erg toegenomen in de afgelopen periode. Enerzijds positioneert men zich voor het vredesoverleg, want daarna wordt natuurlijk de koek verdeeld: hoeveel decentralisatie, hoeveel macht voor het noorden? Anderzijds is er een risicovoller proces, namelijk dat ook een aantal extremistische groeperingen, soms «copycatting» wat op dit ogenblik elders in de wereld gebeurt, zich weer gaat roeren. Dat is ook de reden waarom alle aandacht nu daarnaar uitgaat. Het betekent niet dat wij ineens met een dramatische veiligheidssituatie te maken hebben, maar ik heb helaas wel – dat zeg ik nog maar even vanuit mijn emotie van de afgelopen maanden – meer dan twintig keer achter de kisten moeten staan van onze mensen die het leven hebben verloren in die vredesoperatie. Dat is dramatisch voor elk hoofd van een VN-missie, maar het is helaas een deel van het werk. Die mensen hebben hun leven gegeven voor de bescherming van de bevolking en voor een verbetering van de situatie.¹⁴⁰

In het algemeen overleg van de Tweede Kamer op 25 november 2015 merkte de Minister van Buitenlandse Zaken op dat er regelmatig overleg is met andere landen, zoals Frankrijk en Duitsland, 'over Mali, omdat dat ook een theater is waar het risico dat ISIS zich uitbreidt, daadwerkelijk aanwezig is. ISIS is een veelkoppig monster dat op verschillende terreinen naar voren dreigt te komen, ook al is de laatste aanslag – in ieder geval tot nu toe – toegeschreven aan Al Qaida of een afsplitsing daarvan – wellicht is «copycat» een beter woord – in de Maghreb.¹⁴¹

In andere overleggen bespreekt de Tweede Kamer copycatgedrag als gemakzuchtig kopiëren van gedrag door individuen, groepen of landen, naast vormen van jihadisme waarin extremistische vormen van de islam meer geïnternaliseerd worden door aanslagplegers, groepen die zich loyaal verklaren aan ISIS of landen die ISIS nadoen. In het algemeen overleg van de Tweede Kamer op 3 maart 2015 werd bijvoorbeeld gesproken over dat er groepen zijn die zich loyaal aan ISIS verklaren en copycatgedrag vertonen van wat ISIS eerder heeft gedaan.¹⁴²

---

¹³⁹ NCTV (2015, maart).

¹⁴⁰ Tweede Kamer (2014, 11 november), p. 18.

¹⁴¹ Tweede Kamer (2015, 25 november), p. 18.

¹⁴² Tweede Kamer (2015, 3 maart).

In een algemeen overleg van de Tweede Kamer op 3 december 2015 wordt gesproken over een versnelling van het conflict met ISIS en het belang daarvan, 'omdat de octopus zich uitbreidt.'¹⁴³ Verwezen wordt bijvoorbeeld naar Noord-Nigeria. 'Misschien kun je dat niet echt een ISIS-gebied noemen, maar het is op zijn minst een copycat.'¹⁴⁴

De Minister van Veiligheid en Justitie gaat op 29 juni 2015 in op de vraag welke beleidsimplicaties het dan actuele Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (nr. 39) heeft. De minister merkt op: 'De complexiteit schuilt vooral in de diversiteit aan actoren en hun wisselwerking. De dreiging komt van individuen, al dan niet door oproepen uit strijdgebieden geïnspireerd. Tegelijkertijd gaat er ook dreiging uit van (transnationaal) aangestuurde dan wel gefaciliteerde netwerken en van *sleeper cells*. Ook copycat-gedrag door verwarden kan een dreiging vormen. Daarbij zijn de werelden van Nederlandstalige jihadstrijders in Syrië en Irak en van de «achtergebleven» of teruggekeerde gelijkgezinden vaak zeer nauw met elkaar verweven.'¹⁴⁵

Ook in de *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland nr. 54* uit april 2021 schreef de NCTV wederom over de mogelijkheid van jihadistische copycats: 'Deze aanslagen, waarvan er enkele een relatie hadden met vermeende blasfemie, hebben vooralsnog niet geleid tot zichtbaar toegenomen actiebereidheid of copycatgedrag bij Nederlandse jihadisten.'¹⁴⁶

4.2.2. Rechts-extremisme

Over copycatgedrag bij rechts-extremisten wordt in de door ons bestudeerde stukken ook gesproken. Hier wordt wat meer duiding bij gegeven dan bij de losse opmerkingen over copycatgedrag en jihadistische aanslagen. Een plan van aanpak volgt echter niet uit deze duiding, wellicht omdat de inschatting wordt gemaakt dat dit te ondervangen is met staand beleid.

De minister van Justitie en Veiligheid schrijft in reactie op de aanslagen op Duitse waterpijpcafés op 6 april 2020 het volgende: 'Zoals uw Kamer eerder is geïnformeerd in het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN) nr. 51, is de rechts-extremistische scene in Nederland klein, gefragmenteerd en tot nu toe vrijwel geweldloos. De geweldsdreiging in algemene zin is beperkt, maar het rechts-extremistische (online) landschap is aan verandering onderhevig en is daardoor onvoorspelbaarder dan voorheen. Daarbij is het (online) taalgebruik steeds agressiever en opruiender geworden. Ook heerst er in rechts-extremistische kringen een grote fascinatie voor vuurwapens. In Nederland bestaat het risico voornamelijk uit rechts-extremistisch georiënteerde eenlingen die online inspiratie opdoen of uit gewelddadige eenlingen die copycatgedrag vertonen naar aanleiding van

---

¹⁴³ Tweede Kamer (2015, 3 december), p. 17.

¹⁴⁴ Idem.

¹⁴⁵ Minister van Veiligheid en Justitie (2015, 29 juni), p. 5.

¹⁴⁶ NCTV (2021, april-a), p. 6.

aanslagen in het buitenland. Het gebruik van geweld door (snel radicaliserende) rechts-extremistische eenlingen of kleine groepen is een reëel risico volgens de NCTV en AIVD.¹⁴⁷

Op 1 juli 2020 merkte dezelfde minister, in reactie op vragen over de dreiging van extreemrechts, op dat er factoren zijn voor de verhoogde dreiging van eenlingen. Deze personen kunnen mogelijk online en onder de radar radicaliseren. Ook kunnen zij copycatgedrag plegen waarbij ze geïnspireerd worden door eerdere aanslagen.¹⁴⁸

Een belangrijke aanslag is die in Christchurch, Nieuw-Zeeland in 2019. In verschillende dreigingsbeelden bespreekt NCTV deze aanslag en de mogelijke rol van copycatgedrag:

In de *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland nr. 50* uit juni 2019 merkt de NCTV over aanslagpleger uit Nieuw-Zeeland op: 'Zijn daad zal komende jaren verschillende groepen in de rechts-extremistische scene blijven aanspreken. Ook het gevaar voor copycat gedrag in Europa en Nederland is vergroot. Zo werd twee dagen na Christchurch in het Britse Surrey een man aangehouden voor een steekpartij, waarbij hij teksten als "kill a Muslim" en "white supremacy" schreeuwde.¹⁴⁹

In de *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland nr. 51* uit december 2019 wordt opgemerkt: 'In de Nederlandse samenleving zijn er zorgen over de dreiging van rechts-extremisme. Deze ontstonden na de rechts-terroristische aanslag in Nieuw-Zeeland (Christchurch) in maart 2019 en zijn versterkt door enkele copy-cat aanslagen daarna in de Verenigde Staten (El Paso) en Europa (Oslo, Halle). (...) Er bestaat echter ook in Nederland het risico dat een extreemrechts georiënteerde eenling online inspiratie opdoet of dat een gewelddadige eenling copy-cat gedrag vertoont naar aanleiding van een aanslag zoals in Christchurch.¹⁵⁰

De NCTV merkt in mei 2020 in haar *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland nr. 52* op dat een copycat-effect hiervan ook in Nederland denkbaar is: 'Omdat er inmiddels meerdere rechts-terroristische aanslagen hebben plaatsgevonden [in de VS, Duitsland en Noorwegen] door personen die zich hebben laten inspireren door de aanslagpleger in Christchurch, zijn pamflet of vergelijkbaar gedachtegoed, blijft het voorstelbaar dat er de komende tijd in Europa copycat-aanslagen kunnen plaatsvinden. Dit gedachtegoed heeft

---

¹⁴⁷ Minister van Justitie en Veiligheid (2020, 6 april), p. 1.

¹⁴⁸ Minister van Justitie en Veiligheid (2020, 1 juli).

¹⁴⁹ NCTV (2019, juni), p. 7.

¹⁵⁰ NCTV (2019, december), p. 51.

ook sympathisanten onder Nederlandse rechts-extremisten, waardoor een dergelijke copycat-aanslag ook in Nederland voorstelbaar is.^{1151,152}

En in de *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland nr. 53* uit oktober 2020 wordt opgemerkt: 'De mogelijkheid dat een extreemrechts georiënteerde eenling in Nederland copycat gedrag vertoont naar aanleiding van een aanslag zoals in Christchurch (maart 2019), is voorstelbaar.'¹¹⁵³

De AIVD merkt in haar *Jaarverslag 2019* op dat copycatgedrag wordt versterkt doordat aanslagplegers en hun sympathisanten elkaar vinden op rechts-extremistische websites. Van daaruit worden uitnodigingen verzonden naar besloten groepen, waar nog extremere uitlatingen worden gedaan dan op de websites. Extreme content kan mensen aanzetten tot radicalisering of zelfs geweld. Ook Nederlanders zijn lid van dergelijke internationale, online groepen, aldus het jaarverslag.¹⁵⁴

4.2.3. Verhoogde paraatheid en beveiliging

Ondanks dat er geen specifiek beleid is gericht op het voorkomen van copycatgedrag, wordt dit gewoonlijk wel onder de Nederlandse integrale aanpak geschaard, aldus een van onze geïnterviewden. Er is dus met nadruk in Nederland belangrijk, specifiek contraterrorismebeleid. Een onderdeel van dit beleid is dat na een aanslag Nederland haar paraatheid en beveiliging verhoogt.¹⁵⁵ Wanneer er bijvoorbeeld een aanslag wordt gepleegd op een treinstation, wordt de beveiliging aangescherpt, onder meer om eventueel copycatgedrag te voorkomen. Dit geldt ook wanneer in het buitenland aanslagen hebben plaatsgevonden.

Wanneer een internationale aanslag heeft plaatsgevonden, kijkt Nederland hoe bij haar de beveiliging van soortgelijke objecten of personen is. Zulke momenten dienen als een soort evaluatiemoment, waarin wordt geleerd van hoe in de andere landen is gereageerd op de aanslag. Een voorbeeld hiervan is de aanslag in op 15 maart 2019 in Christchurch, Nieuw-Zeeland of de moord op 16 oktober 2020 op de leraar Samuel Paty in de Franse plaats Conflans-Sainte-Honorine.

4.2.4. Brandstichting telecommasten

Copycatgedrag lijkt ook een rol te spelen in andere vormen van gewelddadig gedrag dan terroristisch gedrag. Een recente ontwikkeling betreft bijvoorbeeld de brandstichting bij telecommasten. De NCTV merkt in haar *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland nr. 53* van oktober 2020 op dat er bij de brandstichting bij telecommasten 'ook sprake kan zijn van

---

¹⁵¹ NCTV (2020, mei), p. 52.

¹⁵² Zoals eerder aangegeven, ook Gökmen Tanis heeft zich, in een vorm van kruisbesmetting, waarschijnlijk mede door de aanslag in Christchurch laten inspireren.

¹⁵³ NCTV (2020, oktober), p. 53.

¹⁵⁴ AIVD (2020, april).

¹⁵⁵ Zie bijvoorbeeld <https://www.nctv.nl/onderwerpen/integrale-aanpak-terrorisme>.

copycats: Individuen die zich laten inspireren door eerdere branden en de media-aandacht daarvoor.¹⁵⁶

In de fenomeenanalyse 'De verschillende gezichten van de coronaprotesten' uit april 2021 schrijft de NCTV: 'Het plotselinge geweld lijkt grotendeels te zijn geïnspireerd door de complotconstructies die een relatie suggereren tussen 5G-netwerken en de verspreiding van COVID-19. Er kan ook sprake zijn van imitatiegedrag, waarbij individuen zich laten inspireren door eerdere branden en de media-aandacht daarvoor. Zoals andere ongeregeldheden laten zien kunnen mensen ook als uitlaatklep of uitverveling grenzen opzoeken.'^{157,158}

4.2.5. Spoor- en autowegvandalisme

We staan hier ook kort stil bij een onderzoek naar spoor- en autowegvandalisme. Dit is een ander domein van menselijk gedrag dan terroristische aanslagen, maar betreft gewelddadig gedrag waarbij copycatgedrag mogelijk een rol speelt.

In het rapport *Spoorwegvandalisme* van de Inspectie Verkeer en Waterstaat uit 2008 wordt copycatgedrag aangehaald in combinatie met de rol van de media. In het rapport wordt opgemerkt dat dikwijls wordt aangenomen dat mediaberichten jongeren op ideeën brengen om crimineel gedrag te vertonen. In het rapport wordt hierbij de aanname gemaakt dat massale media-aandacht voor bepaalde incidenten besmettelijk zou kunnen werken en zou kunnen leiden tot copycatgedrag (wat in het rapport wordt gelijkgesteld aan 'kopieergedrag').¹⁵⁹

In dit rapport wordt gesteld dat in Nederland kopieergedrag weer actueel werd als gevolg van het stoeptegelincedent op 10 januari 2005. Op die dag werd van het viaduct Van Rijnweg een stoeptegeling naar beneden gegooid. Hierbij werd de bestuurder van een voorbijrijdende auto dodelijk getroffen. Het incident heeft ruime aandacht gekregen in de landelijke pers. In de dagen en weken daarna deden zich een aantal gelijke incidenten voor (zonder ernstige gevolgen) die de vraag deden rijzen of de uitgebreide berichtgeving over het stoeptegelincedent dat plaatsvond op 10 januari tot meerdere incidenten heeft geleid.¹⁶⁰

Het rapport meldt dat Uljee in opdracht van Rijkswaterstaat onderzoek heeft gedaan naar vandalisme rond viaducten over rijkswegen. In zijn rapport stelt Uljee eveneens dat het niet aangetoond is dat berichtgeving in de media leidt tot kopieergedrag, maar dat het

---

¹⁵⁶ NCTV (2020, oktober), p. 53.

¹⁵⁷ NCTV (2021, april-b), p. 15.

¹⁵⁸ Zie ook <https://www.duic.nl/algemeen/gemeente-utrecht-voedingsbodembodem-voor-radicalisering-toegenomen-in-coronatijd/>.

¹⁵⁹ Inspectie Verkeer en Waterstaat (2008, september).

¹⁶⁰ Idem.

vooralsnog geen kwaad kan indien de media terughoudendheid betrachten in hun berichtgeving over dergelijk stenen gooien.¹⁶¹

Volgens Uljee leidt een aangrijpend incident dikwijls tot een hype. Media hebben als gevolg hiervan meer oog voor gelijksoortige incidenten en het onderwerp blijft hierdoor langer in de belangstelling. Echter – zo vermoedt Uljee – als de hype voorbij is neemt het aantal berichten in de media wellicht af, maar is het nog maar de vraag of het aantal incidenten eveneens minder wordt. Het gooien van stenen naar auto's zou meer structureel van aard zijn.¹⁶²

De conclusie in het rapport van de Inspectie Verkeer en Waterstaat is dat ten aanzien van copycatgedrag, de rol van de media in het aanzetten van jongeren tot het plegen van vandalisme beperkt lijkt. Uitgebreid wetenschappelijk onderzoek is echter nodig om betrouwbare uitspraken te kunnen doen, aldus de inspectie. Tot die tijd is het aan te bevelen zoveel mogelijk terughoudend te zijn met berichtgeving in de media over ernstige vandalistische daden, zoals het gooien van stenen naar auto's of treinen.¹⁶³

4.2.6. Conclusies

- In stukken van de NCTV, AIVD en Tweede Kamer wordt met regelmaat het punt van mogelijk copycatgedrag aangestipt. Dit geldt bijvoorbeeld voor copycatgedrag bij terroristische aanslagen van jihadisten en rechts-extremisten.
- Hoe copycatgedrag precies verloopt is vooralsnog niet duidelijk uit de door ons bestudeerde stukken. Wel is er in Nederland veel beleid over contraterrorisme en de preventie van radicalisering. Hiermee kan copycatgedrag mogelijk goed ondervangen worden, zo schatten wij in op basis van dit rapport.
- Er is onderzoek verricht naar copycatgedrag bij spoor- en autowegvandalisme, maar ook hier ontbreekt hard bewijs voor copycatgedrag en is nader onderzoek nodig naar of het zich werkelijk (vaak) voordoet en hoe het dan precies tot stand komt.

4.3. Andere landen

De inzichten die we hebben opgedaan uit de bestudeerde Nederlandse stukken vullen we aan met aanpakken die in andere landen worden aangewend om copycatgedrag tegen te gaan.¹⁶⁴ Het betreft onder meer het hanteren van mediarichtlijnen (4.3.1) en het aanpassen van wetgeving (4.3.2). Ook bespreken we de preventie van copycatgedrag voordat aanslagen zijn gepleegd (4.3.3) en nadat aanslagen zijn gepleegd (4.3.4).

---

¹⁶¹ Uljee (2005).

¹⁶² Inspectie Verkeer en Waterstaat (2008, september); Uljee (2005).

¹⁶³ Inspectie Verkeer en Waterstaat (2008, september).

¹⁶⁴ We wijzen hierbij met nadruk wederom op de box waarmee we dit hoofdstuk begonnen over de duiding van de door ons bestudeerde stukken.

Deradicalisering is ook een van de concrete vormen van aanpak die in andere landen wordt toegepast (4.3.5). We sluiten af met enkele korte conclusies uit dit korte overzicht van aanpakken in andere landen (4.3.6).

We vermelden hier met nadruk dat we hier geen uitputtend overzicht van alle maatregelen in alle landen in de wereld kunnen rapporteren. Veel informatie is bijvoorbeeld niet goed elektronisch toegankelijk. Ook sluiten de onderwerpen die we hier bespreken elkaar niet helemaal uit. De illustratieve inzichten uit andere landen zijn hopelijk wel interessant voor onderzoek en beleid in Nederland, en dat is de reden waarom we deze onderwerpen hier kort bespreken.

4.3.1. Mediarichtlijnen

Mediarichtlijnen worden in verschillende landen gebruikt als middel om copycatgedrag te voorkomen. Het overkoepelende uitgangspunt van deze richtlijnen is om verslag te doen van terroristische aanslagen en andere terroristische incidenten zonder het verschaffen van afbeeldingen, video's of beschrijvingen van de handelingen en personen. Details moeten zo veel mogelijk worden vermeden. Daarbij dient er zorgvuldig gebruik gemaakt te worden van terughoudende woordkeuzes. In het Verenigd Koninkrijk wordt bijvoorbeeld benadrukt dat het belangrijk is om emotioneel taalgebruik te vermijden en de daders niet aan te vallen in mediaboodschappen.¹⁶⁵ In Duitsland wordt ook aandacht besteed aan het feit dat daders mogelijk de media willen gebruiken als podium.¹⁶⁶ Er dient daarom een evenwicht gevonden te worden tussen het informeren van het publiek en het voorkomen van copycatgedrag. Dit basisidee is verwerkt in concrete mediarichtlijnen in Spanje,¹⁶⁷ Duitsland¹⁶⁸ en Australië¹⁶⁹ en komt overeen met het advies van de WHO.¹⁷⁰

Concreet adviseert de WHO:¹⁷¹

- Minimaliseer de berichtgeving over de daders, omdat anderen zich met hen kunnen identificeren of door hen geïnspireerd kunnen worden.
- Vermijd het plaatsen van foto's van de dader naast een slachtoffer. Gebruik foto's van de dader sowieso spaarzaam, behalve als de politie nog op zoek is naar de dader.
- Oversimplificeer of sensationaliseer het incident niet, omdat dit mensen kan aanmoedigen die bekendheid willen krijgen.

---

¹⁶⁵ White (2020).

¹⁶⁶ Neubacher (1998).

¹⁶⁷ Consell de l'Audiovisual de Catalunya & Col·legi de Periodistes de Catalunya (2016).

¹⁶⁸ Bannenberg (2016).

¹⁶⁹ Ganor (2020).

¹⁷⁰ World Health Organization (2017).

¹⁷¹ <https://www.reportingonmassshootings.org/>.

- Breng verslag uit over de slachtoffers en hoe gemeenschappen en het land zich kunnen mobiliseren om de slachtoffers te steunen en toekomstige schietpartijen te voorkomen.
- Vermijd stigmatisering van de gemeenschap waar het incident plaatsvond of de mensen die het doelwit waren van de dader. Vermijd berichtgeving die het onbegrip en vooroordelen over geestesziekten vergroot.
- Onthoud dat families, inclusief die van de dader, diep getroffen en getraumatiseerd zijn door het incident. Wees gevoelig bij het afnemen van interviews.
- Rapporteer dat er veel factoren bijdragen aan een aanslag, praat over de slachtoffers en hun verhaal, gebruik een foto die enkel het gezicht weergeeft van de dader (verwijder wapens, uniformen of andere visuele elementen waardoor copycats geïnspireerd door kunnen worden).

4.3.2. Aanpassen wetgeving

Naar aanleiding van de Utøya-aanslag op 22 juli 2011 heeft Noorwegen verschillende gewelddadige games (Call of Duty, Counter-Strike Source, Homefront, Sniper Ghost Warrior en World of Warcraft) verwijderd om copycatgedrag te voorkomen.¹⁷² Daarbij zal er in 2021 een wapenverbod komen op semiautomatische geweren voor de jacht en specifiek op het Ruger Mini-14 geweer, dat werd gebruikt bij de Utøya-aanslag. Ook andere landen hebben wapenwetten aangescherpt. Dit betreft het Verenigd Koninkrijk,¹⁷³ Duitsland¹⁷⁴ en Finland.¹⁷⁵ Overigens is bij dit soort wetsaanpassingen de aanleiding niet altijd duidelijk, en niet altijd aan terrorisme of copycatgedrag te relateren.

4.3.3. Preventie door dialoog

Iets dat we hier niet onvermeld willen laten is dat uit de door ons gevoerde interviews naar voren kwam dat in Zweden het gesprek wordt aangegaan met individuele rechts-extremisten om zo mogelijk copycatgedrag (en terrorisme in het algemeen) te voorkomen. Dit komt deels overeen met de aanpak die Nederland gebruikt wanneer er sprake is van maatschappelijke ongenoegen. In Scandinavië, en met name in Zweden, wordt opgemerkt dat door in gesprek te gaan met rechts-extremisten, de kans op escalatie wordt verkleind. Bovendien wordt zo de kans op ideeën- of inspiratiebesmetting van deze groep minder groot, zo is de veronderstelling.

4.3.4. Contraterrorisme

In diverse landen zijn er strategieën die zich richten op contraterrorisme. Dit is in Nederland ook het geval. Hierbij wordt onder meer aandacht besteed aan het herstellen

---

¹⁷² PC Magazine (2011).

¹⁷³ CNN (2013).

¹⁷⁴ Bundesministerium für Bildung und Forschung (2016).

¹⁷⁵ Yle (2008).

van het land na terroristische aanslagen. Dit gebeurt onder meer in Nieuw-Zeeland¹⁷⁶ en Australië.¹⁷⁷ Concreet wordt in deze landen geadviseerd om handhavingsactiviteiten, publiekscampagnes en andere zichtbare activiteiten (*demonstrative activities*) uit te voeren om copycatgedrag te voorkomen. Wat deze activiteiten precies behelzen wordt overigens niet nader aangeduid in de stukken die wij bestudeerden.

4.3.5. Deradicalisering

Hoewel deradicaliseringsprogramma's niet enkel gericht zijn op copycatgedrag, omvatten ze soms wel nationale richtlijnen voor het voorkomen van terroristisch geweld, net zoals in Nederland het geval is. Hierbij wordt in sommige landen ingezet op het deradicaliseren van jongeren voordat of nadat ze een gewelddadige handeling hebben uitgevoerd. Dit is bijvoorbeeld in Zwitserland het geval.¹⁷⁸ Deradicalisering kan erg lastig zijn, maar moeten we niet nalaten omdat het moeilijk is.¹⁷⁹ Dit brengt ons bij de conclusies.

4.3.6. Conclusies

- In de publiekelijk toegankelijke bronnen die wij voor dit verkennend rapport hebben kunnen raadplegen komt copycatgedrag niet voor als onderwerp van systematisch onderzoek, coherente beleidsvorming, of uitgebreid plan van aanpak. Wel wordt in enkele landen nadrukkelijk aandacht besteed aan het voorkomen van copycatgedrag.
- In sommige landen zijn er mediarichtlijnen die aangeven om terughoudend te rapporteren over terroristische aanslagen. Hierbij kan gedacht worden aan niet te veel details van een aanslag te rapporteren. Dit zou ertoe moeten leiden dat de daad minder snel na kan worden gedaan. Ook kan ervoor worden gezorgd dat de daders in het verslag niet te veel roem, eer en glorie krijgen toebedeeld. Daarmee verliest de dader mogelijk aan kracht als inspiratiebron. Wij gaan er hierbij van uit dat deze maatregelen met name kunnen helpen als de richtlijnen door de media zelf onderschreven en omarmd worden (in plaats van door de overheid opgelegd worden).
- In enkele landen is de wetgeving aangepast om te proberen om copycatgedrag te voorkomen. Zo kan gedacht worden aan het verbieden van gewelddadige videogames of deze voor bepaalde groepen van jongeren minder gemakkelijk verkrijgbaar te maken (online of offline). Ook kan wetgeving worden toegepast om middelen waarmee aanslagen kunnen worden gepleegd, zoals machinegeweren, minder gemakkelijk of niet verkrijgbaar te laten zijn.

---

¹⁷⁶ Department of the Prime Minister and Cabinet (2020).

¹⁷⁷ Ganor (2020).

¹⁷⁸ Sicherheitsverbund Schweiz (2016).

¹⁷⁹ Van den Bos (2019).

- Preventie van copycatgedrag door de dialoog aan te gaan met (potentiële) copycats wordt soms toegepast.
- Handhavings- en andere organisaties kunnen door hun gedrag copycatgedrag proberen te voorkomen. Welk gedrag dit betreft (bijvoorbeeld zelf het goede voorbeeld geven, mensen niet op gedachten brengen voor bepaalde methoden, en geen inspiratiebron zijn om zich als copycat tegen af te zetten) moet nader onderzocht worden.
- Ook in deradicaliseringsprogramma's kan systematisch aandacht worden besteed aan de mogelijkheid van copycatgedrag en de aanzuigende werking die hiervan kan uitgaan op het plegen van nieuwe aanslagen of ander terroristisch gedrag.

4.4. Interviews met experts

De indruk die we opdoen uit de ervaringen in Nederland en andere landen is dat er soms aandacht wordt besteed aan copycatgedrag. Dat gebeurt in de landen die wij bestudeerden veelal niet op systematische wijze. We vonden het belangrijk om deze inzichten aan te vullen met interviews met de experts op het gebied van copycatgedrag bij terroristische aanslagen.

Dit expertonderzoek is geen uitputtende studie, maar levert wel belangrijke aanvullende informatie op over de mogelijk aanpak van copycatgedrag. Hieronder volgt een bespreking van door de experts naar voren gebrachte relevante punten die aanvullend zijn op wat we hierboven reeds bespraken.

Achtereenvolgens bespreken we het belang van systematisch nadenken dat uitmondt in een model wat mensen drijft tot terroristisch en copycatgedrag (4.4.1). Uit een dergelijk model volgen handvatten voor hoe mensen proberen te immuniseren tegen verleidingen om te radicaliseren (4.4.2). Tevens wordt uit een dergelijk model idealiter duidelijk hoe erkenning voor toekomstige potentiële daders te verkleinen (4.4.3) en wat daarom belangrijk zou kunnen zijn om terughoudend in de media over te rapporteren (4.4.4). Het belang van een op het individu toegesneden aanpak (4.4.5) en het leveren van landelijk en lokaal maatwerk (4.4.6) wordt ook besproken, evenals het niet verwaarlozen van verhoogde paraatheid en beveiliging (4.4.7) en het voorkomen van geweldpleging (4.4.8).

4.4.1. Belang van systematisch nadenken over wat mensen drijft

Misschien wel het allerbelangrijkste punt dat door Arie Kruglanski, de internationale terrorisme-expert die wij spraken, wordt aangedragen behelst het ontwikkelen, vasthouden, en systematisch uitdragen van een coherente visie op wat terrorisme is en hoe het tot stand komt. Vanuit die visie kan vervolgens systematisch een plan van aanpak worden ontworpen dat gebruikt kan worden om specifieke zaken zoals copycatgedrag te duiden en aldus in beleid en praktijk aan proberen te pakken.

Cruciaal is hierbij, aldus Kruglanski, om inzicht te krijgen in wat mensen drijft en aanzet tot terroristisch gedrag en copycatgedrag. Er moet dus gekeken worden naar wat mensen activeert om te radicaliseren tot terroristische daden. Zodra hier inzichtelijke informatie over is, kan gepoogd worden de achterliggende drijfveren zo veel mogelijk weg te nemen.

Relevante theoretische raamwerken die in dit verband door Kruglanski genoemd worden betreffen het 3N model, het triggerfactoren model, en het waargenomen onrechtvaardigheidsmodel.

Het 3N model (en het gerelateerde Aarhus-model) benadrukt het belang van het analyseren van de needs, narratives, en networks waardoor en waarin terroristisch gedrag kan ontstaan en kan worden nagedaan.¹⁸⁰ De behoefte aan zingeving speelt hierbij een belangrijke rol, ook als drijfveer voor het vertonen van copycatgedrag, zo veronderstelt Kruglanski. Ook kan een seksueel element belangrijk zijn, bijvoorbeeld als mannen door copycatgedrag heel sexy denken te worden gevonden door potentiële seksuele partners.

Het triggerfactorenmodel geeft het belang weer van het duiden en begrijpen van de push- en pull-factoren die een rol spelen bij radicalisering die kan uitmonden in terroristisch gedrag, waaronder copycatgedrag.¹⁸¹ Op deze wijze benadrukt dit model onder meer het belang van sociale identiteit, maar ook zaken als ordinaire sensatiezucht die tot copycatgedrag kan leiden.

Het waargenomen onrechtvaardigheidsmodel benadrukt het belang van hoe zaken in de wereld door personen, inclusief potentiële copycats, worden waargenomen.¹⁸² Wanneer bepaalde dingen als fundamenteel onjuist worden ervaren, kan dit leiden tot onbeheerste woede, haat en verachting. Zeker wanneer personen onzeker over zichzelf zijn, zoals bijvoorbeeld bij jongeren tussen 16 en 24 jaar het geval kan zijn,¹⁸³ kan dit hen in de verleiding brengen om succesvol terroristisch gedrag na te gaan doen.

Er zijn natuurlijk nog veel meer modellen in de onderzoeksliteratuur.¹⁸⁴ Wat mensen drijft bij terroristisch gedrag, en naar alle waarschijnlijkheid ook copycatgedrag, behelst ideologisch en religieus gedachtengoed, maar ook heel andere variabelen, zoals zingeving, identiteit, waargenomen onrechtvaardigheid, seksualiteit, sensatiezucht, en onzekerheid. Een coherente visie op alle relevante variabelen in een systematisch theoretisch raamwerk kan een planmatige aanpak van terroristisch gedrag en copycatgedrag bevorderen, aldus Kruglanski.

---

¹⁸⁰ Kruglanski e.a. (2019).

¹⁸¹ Feddes e.a. (2015).

¹⁸² Van den Bos (2019).

¹⁸³ Van den Bos, Loseman & Doosje (2009).

¹⁸⁴ Voor een overzicht, zie bijvoorbeeld Van den Bos (2019).

Het allerbelangrijkste lijkt dus een goed theoretisch kader dat veel onderwerpen dekt. Tegelijkertijd moet dat kader niet opsluiten of tot tunnelvisie leiden, maar gecontextualiseerd toegepast worden op de plaats en tijd waarin radicalisering, extremisme en terrorisme zich voordoen. Ook dient het model geactualiseerd in te spelen op recente ontwikkelingen (zoals nieuwe vormen van terrorisme), nieuwe deelonderwerpen (zoals bepaalde sociale media) en concrete gebeurtenissen die de aandacht behoeven (zoals een bepaalde terroristische aanslag).

Veel van de hier genoemde punten komen terug in het Nederlandse contraterrorismebeleid. Nadere inzet op het doorgronden van copycatgedrag kan dit beleid ondersteunen. Zo is onze indruk dat vaak de analyse van wat mensen tot radicalisering drijft, en aanzet tot copycatgedrag, niet helemaal overeenkomt met beleid en plannen van aanpak om dit gedrag te voorkomen of in te perken. Hier kan in toekomstig beleid wellicht winst worden geboekt.

4.4.2. Immuniseer mensen met netwerken-benadering

Een ander belangrijk aspect dat door Kruglanski is genoemd betreft het proberen mensen te immuniseren tegen de verleidingen om te radicaliseren en copycatgedrag te gaan vertonen.¹⁸⁵ Kruglanski merkt hierbij op dat vooral tieners en jongvolwassenen erg vatbaar kunnen zijn voor snelle manieren om in hun ogen aan zingeving te doen, ook omdat zij nog geen andere manieren hebben om aan betekenisgeving te doen.

We moeten als samenleving proberen deze jongeren en andere mensen hiertegen te immuniseren, bijvoorbeeld in hun onderwijsomgevingen, aldus Kruglanski. Het creëren van een sociaal netwerk kan hierbij helpen, zeker als dit netwerk sociale ondersteuning biedt en mensen binnen het netwerk benadrukken hoe erg terroristisch gedrag is en hoe zwak terrorisme is. Belangrijke personen binnen een dergelijk netwerk kunnen ook het besef doen indalen dat je een verliezer bent als je dit soort dingen doet, overweegt of nadoet. En dat je een winnaar bent als je je ertegen verzet.

Wij merken hierbij wel op dat het bij dit soort interventies belangrijk is om op te passen dat door het verwerpelijk gedrag te benoemen het voor sommigen juist aantrekkelijk kan worden om dit gedrag na te doen. De interventie kan bijvoorbeeld de aandacht vestigen op de gebeurtenis zelf en de zichtbaarheid ervan vergroten in plaats van verkleinen.¹⁸⁶ Dus het aanpakken van terrorisme en copycatgedrag is zeker niet eenvoudig en vergt nauwkeurige analyse en maatwerk.

---

¹⁸⁵ Een dergelijke netwerkenbenadering past goed bij de Nederlandse contraterrorismestrategie die hier ook op stoelt, zie bijvoorbeeld <https://www.nctv.nl/documenten/publicaties/2016/07/11/nationale-contraterrorismestrategie-2016-2020>.

¹⁸⁶ Vgl. Wegner (1989).

Kruglanski zoekt het hierbij ook met name in ondersteuning van het netwerk van mogelijke copycats. Probeer dat netwerk in te zetten voor het veranderen van het verhaal. Probeer aldus een ander verhaal te bewerkstelligen dat landt bij potentiële copycats.

Een ander advies is om op alle niveaus van de samenleving samen te werken. Dus met scholen, kerken en andere religieuze instellingen, de politie, sociale diensten enzovoort. Dit vergt een inspanning van de gehele betrokken gemeenschap. Dit kan ervoor zorgen dat potentiële copycats bepaalde psychologische behoeften op een andere manier gaan bevredigen. Ook kan een dergelijk sociaal netwerk een ander verhaal aan de jongeren aanreiken dan het avontuurlijke verhaal dat radicalisering nu in hun ogen kan zijn. Ontmoedig mensen op die manier, bij voorkeur ook in preventieve zin.

4.4.3. Erkenning voor aanslagplegers verkleinen

Uit de analyse van wat mensen drijft volgt een aanpak hoe erkenning voor daders en potentiële copycats te verminderen.¹⁸⁷ Dit kan de kans op copycatgedrag verkleinen. Soms wordt, in sommige landen, te snel een contraterrorisme-eenheid ingeschakeld bij een melding, terwijl het in sommige gevallen beter is om de wijkagent te sturen, aldus Kruglanski. Hierdoor komt de (potentiële) daad immers als minder ernstig over, waardoor de dader mogelijk minder aandacht en erkenning krijgt voor zijn acties.

Probeer dus het probleem bij de wortel aan te pakken. Dit kan om te beginnen door aanslagplegers minder aandacht en erkenning te geven. Hierdoor wordt mogelijk een voorbeeld voor anderen weggenomen, wat copycatgedrag vermindert.

Speel ook in op de andere behoeften die leven bij mogelijke aanslagplegers. Maak bijvoorbeeld duidelijk dat vrouwen aanslagplegers gewoonlijk niet bewonderen, maar deze personen juist verachten, aldus Kruglanski.

4.4.4. Terughoudende mediaberichtgeving

Vanuit het standpunt van terrorismebestrijding is het wenselijk als mediaberichtgeving over terroristische daden niet spectaculairder wordt gemaakt dan nodig is. Bij voorkeur vindt de verslaglegging over terroristische daden met enige terughoudendheid plaats. Niet met te veel details. Daarnaast moet voorkomen worden dat informatie over de dader mogelijksterwijs toch als glorieus kan worden gezien door bepaalde personen die zich hiertoe aangetrokken voelen.

Door de focus te leggen op de afschrikwekkende gevolgen van de daden, in plaats van de methodische of inspirerende omschrijving van de daad, wordt de erkenning van de daders hopelijk verlaagd, aldus Kruglanski. De daders krijgen op die manier wellicht minder het podium waar ze naar verlangden. De mediarijntlijnen die in sommige landen

---

¹⁸⁷ Deze analyse komt overigens gedeeltelijk overeen met wat terroristen in het algemeen drijft.

gelden voor het verslaan van suïcides zijn mogelijk ook waardevol voor het verslaan van terrorisme.

Een succesvol voorbeeld van het prudent omgaan in mediaberichtgeving vond plaats na de terroristische tramaanslag in Utrecht in maart 2019. Deze aanslag werd met relatief weinig specifieke details besproken in diverse mediaberichten. Het motief van de dader bleef op die manier lang onder de radar. Dit lijkt effectief te zijn geweest, in die zin dat het niet of nauwelijks tot copycatgedrag heeft geleid.

Dit alles is lastig en vaak niet haalbaar bij grote aanslagen, maar mogelijk wel haalbaar bij relatief kleinere aanslagen. Hierbij is uiteraard de persvrijheid een groot goed dat we moeten koesteren in onze samenleving.

4.4.5. Persoonsgerichte aanpak

De persoonsgerichte aanpak in Nederland is gericht op individuen die mogelijk een dreiging vormen omdat ze in de verleiding zouden kunnen komen om een terroristische aanslag te ondernemen.¹⁸⁸ De aanpak van copycatgedrag kan bij dit bestaande beleid in Nederland aansluiten. Hiertoe is het belangrijk dat er wordt gekeken naar de beweegredenen van het desbetreffende individu en niet alleen naar de betrokken organisatie.

Een voorbeeld wanneer deze aanpak is toegepast in Nederland was na de aanslag in Nice. De politie in ons land is nagegaan of deze aanslag mogelijk copycatgedrag heeft getriggerd bij specifieke personen. Er bleek bijvoorbeeld een persoon met een groot rijbewijs te zijn die regelmatig zijn grieven publiekelijk kenbaar maakte. Hoewel hij zijn brieven altijd eindigde met 'ik zal nooit iemand iets aandoen,' heeft de politie hem actief opgezocht. De desbetreffende persoon verwachtte al dat men langs wilde komen, ook al wilde hij geen copycatgedrag vertonen.

Een situatie waarin een persoonsgerichte aanpak ook wordt gebruikt is tijdens demonstraties. Tijdens dergelijke evenementen gaat de politie in gesprek met de actievoerders. Het doel hierbij is om 'de angel eruit te halen' en zo escalatie te voorkomen. Dit doet het betrokken politieteam onder meer door de stemming te peilen. Hierdoor kan beter worden ingeschat welk toekomstig gedrag waarschijnlijk is en kan mogelijk ongewenst gedrag (zoals extremistisch gedrag) voorkomen worden.

Met deze aanpak kan ook gekeken worden naar kwetsbare groepen, ondanks dat dit niet enkel gericht is op het voorkomen van copycatgedrag. Medewerkers die in aanmerking komen met een kwetsbare groep (bijvoorbeeld psychisch uitgedaagde mensen), dienen

---

¹⁸⁸ Zie bijvoorbeeld <https://www.nctv.nl/documenten/publicaties/2016/07/11/nationale-contra-terrorisimestrategie-2016-2020>.

bewust te zijn van symboliek of bepaalde patronen, om zo aanvallen te voorkomen. Dit komt overeen met de preventie van suïcide en verslavingen. Samenwerken met (bijvoorbeeld lokale) gezondheidszorg kan hierbij nut hebben.

We merken op dat een enkele expert openlijk sceptisch is over het voorkomen van radicalisering en zich afvraagt of dit haalbaar is. Het is zeker heel moeilijk.¹⁸⁹ Het is hierbij belangrijk om radicalisering expliciet op te vatten als een proces. Niet per se een lineair proces. Radicalisering kan immers ook schoksgewijs toenemen, en weer afnemen.¹⁹⁰ Radicalisering opvatten als een proces is belangrijk omdat het helpt bij het gaan begrijpen van de, soms erg verwarrende, wijze waarop aanslagen tot stand komen. Aanslagen kunnen bijvoorbeeld worden gepleegd door verwarde personen, met een drugs- en alcoholproblematiek, een gewelddadig verleden, die toch geloven in het herstellen van fundamentele onrechtvaardigheden door te doen wat in hun ogen het juiste en zuivere is om te doen.¹⁹¹ De persoonsgerichte aanpak lijkt van groot belang om te proberen terroristisch gedrag te voorkomen.

4.4.6. Landelijk en lokaal maatwerk tegen geweld

Gerelateerd aan het voorgaande zijn wij van mening dat het belangrijk is om interventieprogramma's echt af te stemmen op het land, de gemeente of subcultuur waarin mogelijk copycatgedrag kan gaan optreden.

Denk dus aan fine-tunen op het gebied van het onderwijssysteem, het religieuze systeem, de sociale diensten, et cetera. Betrek dit allemaal in de persoonsgerichte¹⁹² en integrale aanpak die in Nederland gebruikelijk is.¹⁹³

Breng ook gepast onderscheid aan tussen verschillende groepen van radicaliserende personen en potentiële copycats. Copycatgedrag kan bijvoorbeeld niet alleen plaatsvinden in jihadistische en rechts-extremistische bewegingen, maar ook in links-extremistische kringen. De dynamiek en de psychologie van verschillende groepen kan universele trekken hebben. Er zijn echter ook belangrijke verschillen. Deze hebben bijvoorbeeld betrekking op het netwerk, de historische omstandigheden, en het verhaal dat aanhangers van deze groepen of bewegingen drijft.

Tevens zijn er verschillende extremistische vormen van religies die met terroristisch gedrag, en ook copycatgedrag, geassocieerd worden. Dus focus niet alleen op sommige extremistische vormen van de islam, maar denk ook aan extreme christenen en joodse

---

¹⁸⁹ Van den Bos (2019).

¹⁹⁰ Idem.

¹⁹¹ De Graaf & Van den Bos (2020).

¹⁹² Zie bijvoorbeeld <https://www.nctv.nl/documenten/publicaties/2016/07/11/nationale-contra-terrorisimestrategie-2016-2020>.

¹⁹³ Zie bijvoorbeeld <https://www.nctv.nl/onderwerpen/integrale-aanpak-terrorisme> en <https://www.nctv.nl/documenten/rapporten/2019/04/18/rapportage-integrale-aanpak-terrorisme>.

terroristen, dus aan elke religie en elke ideologie. En vergeet ook boeddhisten niet. Sommige boeddhisten vertonen ook duidelijk gewelddadig en extremistisch gedrag, bijvoorbeeld tegen de Rohingya in Sri Lanka en andere plaatsen. Elke ideologie of religie kan vatbaar zijn om in een gewelddadige richting te worden verdraaid. Dit is onder meer het geval omdat geweld heel aantrekkelijk kan zijn en dus een aantrekkingskracht op mensen kan uitoefenen. Als je gewelddadig bent, toon je kracht, en met kracht wint je respect. Er is iets heel primitiefs aantrekkelijks aan geweld. Speel daarop in bij het trachten te voorkomen van het copycatten van gewelddadig gedrag.

4.4.7. Conclusies

- Veel van de hier besproken punten zijn reeds onderdeel van Nederlands contraterrorisme-beleid. Nadere inzet op het doorgronden van copycatgedrag kan dit beleid verder ondersteunen.
- Het allerbelangrijkste voor een gedegen aanpak van terroristisch gedrag en copycatgedrag lijkt een coherente visie te zijn op wat mensen drijft en aan kan zetten tot het gaan vertonen of overnemen van terroristisch gedrag.¹⁹⁴
- Zingeving, identiteit, waargenomen onrechtvaardigheid, seksualiteit, sensatiezucht en onzekerheid spelen hierbij onder meer een rol.
- Extreme ideologieën en extremistisch religieus gedachtegoed kunnen hierbij een aanzuigende en daarmee een versterkende werking hebben.
- Voorkom tunnelvisie bij het ontwikkelen van de visie op terroristisch gedrag en copycatgedrag. Focus hierbij niet op een vorm van radicalisering en terrorisme. Terrorismen omvat verschillende groepen en individuen, en de geschiedenis leert dat er steeds weer nieuwe vormen van terrorisme opduiken. Anticipeer daarop en wees voorbereid op het nu nog onbekende.
- Uit de ontwikkelde visie volgen handvatten van wat mensen tot (het na-apen van) terroristisch gedrag drijft. Dit biedt aanknopingspunten voor het immuniseren van mensen, waaronder jongeren¹⁹⁵ die vatbaar kunnen zijn voor de verleidingen van radicalisering en de aantrekkingskracht die van terroristisch geweld uit kan gaan.¹⁹⁶
- Dit geeft ook handvatten waarmee erkenning voor aanslagplegers wordt onthouden, onder meer als media ervoor kiezen om relatief weinig details over de gevolgde methode en de persoon die de aanslag pleegde te communiceren.
- Maak bij het immuniseren gebruik van de netwerken waarin mensen zich bevinden.
- Spits deze benadering toe op de specifieke persoon die het betreft.

---

¹⁹⁴ Dit was de belangrijkste aanbeveling van de terrorisme-expert Kruglanski. Wij sluiten ons graag bij deze aanbeveling aan.

¹⁹⁵ Denk aan jongeren tussen 16 en 24 jaar.

¹⁹⁶ Zie bijvoorbeeld Van den Bos, Loseman & Doosje (2009).

- Heb oog voor de landelijke of lokale omgeving waarin copycatgedrag mogelijk tot stand komt.

4.5. Conclusies

- Copycatgedrag wordt met regelmaat vermeld in Nederlandse analyses en internationale stukken. Ook komt het onderwerp naar voren in verslagen van Tweede Kamerdebatten. Hierbij komen diverse varianten van radicalisering en terrorisme naar voren. Geïnterviewde experts geven aan dat hierbij niet alleen de aandacht uit moet gaan naar het jihadisme. Dit zeker ook, maar tevens naar rechts-extremisme en andere vormen van extremistisch gedrag, zoals brandstichting in 5G zendmasten en scherp verzet tegen overheidsbeleid. Uit de literatuur die wij hier bespraken volgt dat deze aandacht voor verschillende vormen van radicalisering er ook is.
- In de door ons bestudeerde stukken en in de interviews met experts worden diverse onderwerpen genoemd die goed kunnen worden ingezet bij het aanpakken en voorkomen van copycatgedrag. Deze onderwerpen zouden onderdeel moeten uitmaken van een coherente visie op wat radicalisering, terrorisme, en copycatgedrag behelst en dus wat ertegen gedaan kan worden.
- Een belangrijk handvat voor het tegengaan van copycatgedrag lijken sociale netwerken te zijn. Deze kunnen mensen als het ware immuniseren tegen de verlokkingen van verschillende vormen van radicalisering. Hierbij dient nauwkeurige aandacht te worden geschonken aan de individuele persoon die het betreft en zijn/haar leefomgeving, de buurt, gemeente en land waarin hij/zij woont.
- Wat ook helpt zijn strategieën die erop gericht zijn om de erkenning voor aanslagplegers te verkleinen. Hierbij kan het wellicht helpen om actief te wijzen op de verwerpelijke aspecten van terroristisch gedrag en dat belangrijke personen dit helemaal niet aantrekkelijk vinden maar juist scherp afkeuren.
- Vooralsnog ontbreekt een coherente visie op copycatgedrag in alle landen die wij bestudeerden. Ook ontbreekt nauwkeurig onderzoek dat copycatgedrag onomstotelijk aantoont. Inzichten over het aanpakken van copycatgedrag zijn nu dus nadrukkelijk voorlopig van aard en moeten met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

5. Conclusies en aanbevelingen

In dit verkennende rapport hebben we ons gericht op de vragen 'wat behelst copycatgedrag bij terroristische aanslagen?', 'welk bewijs is er voor copycatgedrag?' en 'hoe kun je copycatgedrag aanpakken?' Nu we de antwoorden op deze vragen hebben besproken in Hoofdstuk 2, 3 en 4 is het tijd om conclusies te trekken. Hierbij zullen we de conclusies uit de eerdere hoofdstukken niet herhalen.¹⁹⁷ In dit hoofdstuk richten we ons op de belangrijkste algemene conclusies over de genoemde vragen (5.1). Ook bespreken we expliciet wat we nog niet weten over copycatgedrag bij terroristische aanslagen en wat dus aanbevelingen voor toekomstig onderzoek zijn (5.2).

5.1. Conclusies

5.1.1. Goed te definiëren begrip, dat altijd gecontextualiseerd moet worden

- De meningen zijn verdeeld over hoe copycatgedrag precies te definiëren. Ook is lang niet altijd duidelijk hoe het begrip nauwkeurig te operationaliseren in onderzoek en de beleidspraktijk. Dit opgemerkt hebbende, het is wel degelijk mogelijk een bruikbare definitie op te stellen die gebruikt kan worden in onderzoek en beleid. In dit rapport hebben we, na bestudering van de relevante literatuur en interviews met experts op het gebied van copycatgedrag en terrorisme, de volgende werkdefinitie opgesteld:

Copycatgedrag bij terroristische aanslagen betreft gedrag dat iemand intentioneel en gemotiveerd vertoont om een bepaalde voorganger na te apen, met name een andere persoon of groep die met een terroristische aanslag in (sociale) mediaberichten de aandacht heeft getrokken. Hierbij wordt het gedrag niet rechtstreeks door een bepaalde terroristische beweging aangestuurd.

- We tekenen hierbij aan dat elke vorm van terroristisch gedrag plaatsvindt in een bepaalde context. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het tijdsgewricht, de persoon die het betreft met zijn/haar verleden en eventuele problematiek, de specifieke groep(en) en netwerken waar de persoon onderdeel van is, en de bijzondere vorm van religie, ideologie of andere denkbeelden (zoals complottheorieën) die de persoon aanhangt. Houd in toekomstig onderzoek en beleid dus oog voor nieuwe ontwikkelingen, zoals bepaalde vormen van terroristisch gedachtengoed waar een inspirerende werking vanuit kan gaan, nieuwe methoden om terroristische

---

¹⁹⁷ Zie de conclusiesecties in Hoofdstuk 1 (1.2.4), Hoofdstuk 2 (2.5), Hoofdstuk 3 (3.2.4, 3.3.5 en 3.4) en Hoofdstuk 4 (4.2.6, 4.3.6, 4.4.7 en 4.5).

aanslagen te plegen, en moderne besmettingspogingen die potentiële copycats kunnen inspireren om aanslagen te gaan plegen.

5.1.2. Geen keihard bewijs, wel belangwekkend begrip

- Uit het verkennende literatuur-, interview- en sociale media-onderzoek dat wij hier hebben uitgevoerd volgt dat copycatgedrag bij terroristische aanslagen voor kan komen.
- Copycatgedrag vraagt de aandacht, want als het optreedt in een bepaalde samenleving heeft het grote invloed op die samenleving. Copycatgedrag kan immers gemakkelijk tot meer aanslagen en dus slachtoffers leiden. Ook kan het idee dat de ene terroristische aanslag gevolgd kan worden door meerdere vervolgaanslagen gevoelens van angst onder de bevolking aanwakkeren.
- Dit geldt des te meer in een samenleving waarin sociale media een aanzuigende en versterkende werking kunnen hebben en waarin het coronavirus en andere zaken mensen onder druk zetten.¹⁹⁸ Hierdoor kunnen personen, zeker op jongere leeftijd, vatbaar zijn voor de concrete informatie over hoe (met welke methode) een aanslag te plegen alsmede de inspirerende werking die van een (waargenomen) succesvolle aanslag uit kan gaan.
- We tekenen hier expliciet aan dat het veelal erg lastig is om copycatgedrag bij terroristische aanslagen in de praktijk heel nauwkeurig en precies aan te tonen. Terroristische aanslagen betreffen vaak rommelige en chaotische gebeurtenissen waarbij van alles aan de hand is. Ook kunnen zogenoemde methoden- en inspiratiebesmetting in de praktijk lang niet altijd van elkaar onderscheiden worden.

5.1.3. Ideeën voor het aanpakken van copycatgedrag

- Een systematische en grondige analyse van copycatgedrag ontbreekt in de landen die wij bestudeerden. Er zijn dan ook niet veel, maar wel enkele bruikbare ideeën ontwikkeld over het voorkomen en aanpakken van copycatgedrag bij terroristische aanslagen. Wel is er in Nederland veel beleid en een goede praktijk op het gebied van contraterrorisme en de preventie van radicalisering. Hiermee lijkt copycatgedrag voor een deel voorkomen te kunnen worden. De volgende lessen hieruit te trekken zijn:
- Maak bij de preventie van copycatgedrag gebruik van de sociale netwerken waarin mensen zich bevinden. Zet hierbij in op belangrijke personen in de leefomgeving van potentiële aanslagplegers die terroristisch gedrag niet bewonderenswaardig, maar afschuwwekkend vinden. Schakel personen in waarmee potentiële aanslagplegers zich op een positieve wijze kunnen identificeren. Ga, waar mogelijk, de dialoog aan met mogelijk radicaliserende burgers. Dit past bij de persoonsgerichte aanpak die in Nederland gebruikelijk is.

---

¹⁹⁸ Zie bijvoorbeeld het AIVD Jaarverslag 2020.

- Wat helpt is als media uit zichzelf besluiten om terughoudend te rapporteren over terroristische aanslagen, met weinig details over de gevolgde methode en weinig (onbedoelde) verheerlijking van aanslagpleger. Dit vermindert waarschijnlijk het navolgen van de gebruikte methode en het navolgen van de aanslagpleger. Deze vorm van rapporteren wordt al grotendeels toegepast bij rapportages over zelfdoding. Neem hierbij de persvrijheid nauwkeurig in acht.
- Blijf werken aan het ontwikkelen van een coherente inhoudelijke visie over radicalisering en (contra-)terrorisme die voldoende breed is en die regelmatig geactualiseerd wordt. Een coherente visie op alle relevante variabelen in een systematisch theoretisch raamwerk kan een planmatige aanpak van terroristisch gedrag en copycatgedrag bevorderen. Het volgende vinden wij hierbij van belang:

5.1.4. Mensen plegen aanslagen, dus ga na wat zij denken, voelen en doen

- Copycatgedrag behelst gemotiveerd gedrag dat het nadoen van andermans gedrag betreft. Het gaat dus niet om het opvolgen van instructies wat te doen, maar om wat mensen zelf besluiten te doen. Dit gemotiveerde gedrag kan impulsief, in een opwelling tot uiting komen. Om dit en ander terroristisch gedrag goed te kunnen duiden is het belangrijk om zorgvuldig te analyseren wat mensen denken, voelen en uiteindelijk doen.
- Verschillende zaken zijn van belang voor het duiden van wat mensen kan aanzetten tot het copycatten van extremistisch en terroristisch gedrag. Dit betreft onder meer zingeving, identiteit, waargenomen onrechtvaardigheid, seksualiteit, sensatiezucht, verlossingsideeën en onzekerheid.¹⁹⁹
- Aanslagen worden gepleegd door mensen, alleen of in groepsverband. Het gaat erom hoe die mensen een bepaalde situatie op een bepaalde manier waarnemen. Dus niet zozeer hoe een bepaalde situatie daadwerkelijk objectief is, of in welke situatie mensen zichzelf bevinden, maar hoe de situatie subjectief wordt ervaren en welke emoties hierbij een rol spelen.²⁰⁰
- Extreme ideologieën, religies en ook mediaberichten zijn hierbij belangrijk als modererende, mogelijk versterkende variabelen: Ze geven mensen duiding aan wat er mis is in de wereld en wat zij daaraan kunnen en moeten doen. Extreme ideologieën en religies en bepaalde mediaberichten jagen aldus percepties en bijbehorende emoties aan van mensen die alleen of in groepsverband kunnen overgaan tot verschrikkelijke terroristische daden of het nadoen daarvan. Wederom is het hierbij belangrijk hoe mensen zaken ervaren en hoe zij bijvoorbeeld ideologische teksten, religieuze geschriften of mediaberichten waarnemen en er vervolgens op reageren.²⁰¹

¹⁹⁹ Zie bijvoorbeeld De Graaf & Van den Bos (2020), Feddes e.a. (2015), Kruglanski e.a. (2019) en Van den Bos (2019).

²⁰⁰ Thomas & Thomas (1928).

²⁰¹ Van den Bos (2019).

5.2. Aanbevelingen voor onderzoek

5.2.1. Voorlopige inzichten

- Dit is een verkennend rapport. Passend bij het verkennende karakter dat dit rapport beoogt te zijn is het hier gerapporteerde onderzoek om meerdere redenen beperkt van aard.
- Het literatuuronderzoek, de interviews die we hielden, en de sociale media-analyse zijn beperkt in omvang. Ook de analyse van beleids- en andere stukken in Nederland en plannen van aanpak in andere landen is beperkt van omvang en diepgang.
- Onderzoek naar copycatgedrag bij terroristische aanslagen wordt ook bemoeilijkt omdat er relatief weinig aanslagen zijn waarbij melding wordt gemaakt van mogelijk copycatgedrag.
- Dus dit verkennende rapport moet nadrukkelijk worden gezien als wat het is: Een verkenning die interessante, maar voorlopige inzichten oplevert. Uit deze constatering volgen aanbevelingen voor nader onderzoek:

5.2.2. Bestudeer copycatgedrag op gepaste wijze

- Opvallend is dat in de wetenschappelijke literatuur, beleidsstukken en andere rapportages over copycatgedrag verschillende zaken niet van elkaar onderscheiden worden en soms met elkaar verward worden. Wij bevelen aan de volgende onderwerpen over copycatgedrag bij terroristische aanslagen te onderscheiden:
  - Komt het voor?
  - Is het aannemelijk dat het voorkomt?
  - Komt het vaak voor?
  - Is het belangwekkend?
  - Hoe grondig is het aangetoond?
- Om copycat-aanslagen beter te kunnen voorkomen is meer onderzoek nodig naar de rol van media en zeker sociale media, waarbij meerdere onderzoeksmethoden dienen te worden gehanteerd. Dit betreft onder meer onderzoek met goede databases over terroristische aanslagen en interviews met personen die copycatgedrag hebben vertoond.²⁰²
- Wees wetenschappelijk kritisch, maar ook realistisch over de eisen die aan onderzoek naar copycatgedrag en terroristisch gedrag gesteld kunnen worden. Vind hierbij een goede balans tussen enerzijds een kritische blik op radicaliseringsonderzoek en anderzijds het gebruiken van voorlopige inzichten waar de beleidspraktijk mee uit de voeten kan.²⁰³

---

²⁰² Nacos (2009).

²⁰³ Zie Deel 4 in Van den Bos (2019).

Literatuur

- AIVD (2019, mei). *Doelwitten in beeld: Vijftien jaar jihadistische aanslagen in het Westen*. <https://www.aivd.nl/documenten/publicaties/2019/05/21/aivd-publicatie-doelwitten-in-beeld.-vijftien-jaar-jihadistische-aanslagen-in-het-westen>.
- AIVD (2020, april). *AIVD jaarverslag 2019*. <https://www.aivd.nl/documenten/jaarverslagen/2020/04/29/jaarverslag-2019>.
- AIVD (2021, april). *Jaarverslag 2020*. <https://www.aivd.nl/onderwerpen/jaarverslagen/jaarverslag-2020>.
- Allen, J., Anderson, C.A. & Bushman, B.J. (2018). The general aggression model. *Current Opinion in Psychology*, 19, 75-80.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations for thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bannenberg, B. (2016). Amokläufer und Terroristen: Die Rolle der Medien. *TV Diskurs*, 4/2016, 40-43. <https://www.uni-giessen.de/fbz/fb01/professuren-forschung/professuren/bannenberg/mediathek/dateien/bannenberg-medienrolle-tvd>.
- Bargh, J. (1994). The four horsemen of automaticity: Awareness, efficiency, intention, and control in social cognition. In R.S. Wyer, Jr. & T.K. Srull (red.), *Handbook of social cognition* (2e editie, pp. 1-40). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Begeer, J.S. (2016). *How media-reported violence spreads: The contagion of suicide terrorism*. Master thesis, Universiteit Leiden.
- Björkqvist, K. (2015). "White rage": Bullying as an antecedent of school shootings. *Journal of Child & Adolescent Behavior*, 3, 1-6.
- Bos, K. van den (2019). *Waarom mensen radicaliseren: Hoe waargenomen onrechtvaardigheid radicalisering, extremisme en terrorisme aanwakkert*. Amsterdam: Prometheus.
- Bos, K. van den (2021). *Inleiding empirische rechtswetenschap*. Den Haag: Boom juridisch.
- Bos, K. van den, Loseman, A. & Doosje, B. (2009). *Waarom jongeren radicaliseren en sympathie krijgen voor terrorisme: Onrechtvaardigheid, onzekerheid en bedreigde groepen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Bowie, N.G. (2018). Thirty terrorism databases and data sets: A new inventory. *Perspectives on Terrorism*, 12, 51-61.
- Bundesministerium für Bildung und Forschung (2016). *TARGET: Tat- und Fallanalysen hochexpressiver zielgerichteter Gewalt*. <https://www.sifo.de/de/target-tat-und-fallanalysen-hochexpressiver-zielgerichteter-gewalt-1860.html>.
- Cialdini, R.B. (2009). *Influence: Science and practice* (5th ed.). Boston: Pearson International Edition.
- CNN (30 januari 2013). Dunblane: How UK school massacre led to tighter gun control. CNN. <https://edition.cnn.com/2012/12/17/world/europe/dunblane-lessons/index.html>.
- Coleman, L. (2004). *The copycat effect*. New York: Simon & Schuster.
- Consell de l'Audiovisual de Catalunya, & Col·legi de Periodistes de Catalunya (2016, november). *Recomendaciones sobre la cobertura informativa de actos terroristas*. https://www.cac.cat/sites/default/files/2018-04/Recomanacions_terrorisme_ES.pdf.
- Crenshaw, M. (1981). The causes of terrorism. *Comparative Politics*, 13, 379-399.
- Department of the Prime Minister and Cabinet (2020). *New Zealand's Counter-terrorism Strategy*. <https://dpmc.govt.nz/publications/new-zealands-counter-terrorism-strategy>.
- Doley, R., Ferguson, C. & Surette, R. (2013). Copycat firesetting: Bridging two research areas. *Criminal Justice and Behavior*, 40, 1472-1491.

- Elshimi, M. (2018). *Thinking about the symbiotic relationship between the media and terrorism*. <https://www.policycenter.ma/publications/thinking-about-symbiotic-relationship-between-media-and-terrorism>.
- Farnham, N. & Liem, M. (2017). Can a copycat effect be observed in terrorist suicide attacks? *The International Centre for Counter-Terrorism*, 8, 1-34.
- Feddes, A.R., Nickolson, L. & Doosje, B. (2015). *Triggerfactoren in het radicaliseringsproces*. Den Haag/Amsterdam: Expertise-unit Sociale Stabiliteit/Universiteit van Amsterdam.
- Fisgoni, P. (2020). Extremism, manifestos and the contagion of evil: The new wave of terrorism in the onlife world. In M.E. Korstanje (red.), *Allegories of a never-ending war: A sociological debate revolving around the war on terror and 9/11* (pp. 41-62). Hauppauge, NY: Nova Science Publishers.
- Ganor, B. (2020). *Special report – 'Terrorism is terrorism': The Christchurch terror attack from an Israeli CT perspective*. Australian Strategic Policy Institute, Barton. <https://s3-ap-southeast-2.amazonaws.com/ad-aspi/2020-05/SR%20155%20Terrorism%20is%20terrorism.pdf?HyB3cplr8gQFE.sXWsI9beeqhTVy uWKp>.
- Graaf, B.A. de (2011). *Evaluating counterterrorist performance: A comparative study*. Oxford/New York: Routledge/Francis & Taylor.
- Graaf, B.A. de (2021). *Verhalen van radicale verlossing: Wat terroristen geloven*. Amsterdam: Prometheus.
- Graaf, B.A. de & Bos, K. van den (2020). Religious radicalization: Social appraisals and finding radical dedemption in extreme beliefs. *Current Opinion in Psychology*, 40, 56-60.
- Heide, L. van (2011). *Individual terrorism: Indicators of lone operators*. Master thesis, Universiteit Utrecht.
- Helfgott, J.B. (2015). Criminal behavior and the copycat effect: Literature review and theoretical framework for empirical investigation. *Aggression and Violent Behavior*, 22, 46-64.
- Inspectie Verkeer en Waterstaat (2008, september). *Spoorwegvandalisme*. <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2008D12955&did=2008D12955>.
- Isitman, E. (2017, 21 juni). *Dit is de man achter mislukte aanslag Brussel*. <https://www.ewmagazine.nl/buitenland/achtergrond/2017/06/dit-is-de-man-achter-mislukte-aanslag-in-brussel-516393/>.
- Koburger, N., Mergl, R., Rummel-Kluge, C., Ibelshäuser, A., Meise, U., Postuvan, V., ... & Hegerl, U. (2015). Celebrity suicide on the railway network: Can one case trigger international effects? *Journal of Affective Disorders*, 185, 38-46.
- Koch, A. (2018). Jihadi beheading videos and their non-Jihadi echoes. *Perspectives on Terrorism*, 12, 24-34.
- Kruglanski, A., Bélanger, J. & Gunaratna, R. (2019). *The three pillars of radicalization: Needs, narratives, and networks*. New York: Oxford University Press.
- Lambie, I., Randell, I. & McDowell, H. (2014). "Inflaming your neighbors:" Copycat firesetting in adolescents. *International journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 58, 1020-1032.
- Langman, P. (2017). Different types of role model influence and fame seeking among mass killers and copycat offenders. *American Behavioral Scientist*, 62, 210-228.
- Lankford, A. & Madfis, E. (2017). Don't name them, don't show them, but report everything else: A pragmatic proposal for denying mass killers the attention they seek and deterring future offenders. *American Behavioral Scientist*, 62, 260-279.
- Maguire, B., Weatherby, G.A. & Mathers, R.A. (2002). Network news coverage of school shootings. *The Social Science Journal*, 39, 465-470.
- Mesoudi, A. (2013). Mass shooting and mass media: Does media coverage of mass shootings inspire copycat crimes? *International Human Press*. <https://dro.dur.ac.uk/12822/>.
- Miller, V. & Hayward, K.J. (2019). "I did my bit:" Terrorism, tarde and the vehicle ramming attack as an imitative event. *The British Journal of Criminology*, 59, 1-23.

- Minister van Justitie en Veiligheid (2020, 6 april). Brief aan de Tweede Kamer.
https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2020Z06271&did=2020D13220.
- Minister van Justitie en Veiligheid (2020, 1 juli). Brief aan de Tweede Kamer.
<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2020Z09767&did=2020D27749>.
- Minister van Veiligheid en Justitie (2015, 29 juni). Beleidsimplicaties Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 39.
https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2015Z12897&did=2015D25883.
- Myers, D. (2000). The diffusion of collective violence: Infectiousness, susceptibility, and mass media networks. *American Journal of Sociology*, 106, 173-208.
- Nacos, B.L. (2009). Revisiting the contagion hypothesis: Terrorism, news coverage, and copycat attacks. *Perspectives on Terrorism*, 3, 3-13.
- Nacos, B.L. (2014). Tactics of terrorism. In M. Eid (red.), *Exchanging terrorism oxygen for media airwaves: The age of terroredia* (pp. 110-123). IGI Global.
- Nacos, B.L. (2016). *Mass-mediated terrorism: Mainstream and digital media in terrorism and counterterrorism* (3rd ed.). Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers.
- NCTV (2015, maart). *Samenvatting Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland* (Nr. 38).
<https://www.nctv.nl/documenten/publicaties/2015/04/07/samenvatting-dreigingsbeeld-terrorisme-nederland-38>. Zie ook
<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2015D12617&did=2015D1261>.
- NCTV (2016, juli). Nationale contraterrorestrategie 2016-2020.
<https://www.nctv.nl/documenten/publicaties/2016/07/11/nationale-contraterrorestrategie-2016-2020>.
- NCTV (2016, november). *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland* (Nr. 43).
<https://www.aivd.nl/documenten/kamerstukken/2016/11/14/dreigingsbeeld-terrorisme-nederland-nr-43>.
- NCTV (2019, april). *Rapportage integrale aanpak terrorisme*.
<https://www.nctv.nl/documenten/rapporten/2019/04/18/rapportage-integrale-aanpak-terrorisme>.
- NCTV (2019, juni). *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland* (Nr. 50).
<https://www.nctv.nl/documenten/publicaties/2019/6/24/samenvatting-dreigingsbeeld-terrorisme-nederland-50>.
- NCTV (2019, december). *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland* (Nr. 51).
<https://www.nctv.nl/documenten/publicaties/2019/12/09/dreigingsbeeld-terrorisme-nederland-51>.
- NCTV (2020, mei). *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland* (Nr. 52).
<https://www.nctv.nl/documenten/publicaties/2020/05/07/dreigingsbeeld-terrorisme-nederland-52>.
- NCTV (2020, oktober). *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland* (Nr. 53).
<https://www.nctv.nl/documenten/publicaties/2020/10/15/dreigingsbeeld-terrorisme-nederland-53>.
- NCTV (2021, april-a). *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland* (Nr. 54).
<https://www.nctv.nl/documenten/publicaties/2021/04/14/dreigingsbeeld-terrorisme-nederland-54>.
- NCTV (2021, april-b). *Fenomeenanalyse: De verschillende gezichten van de coronaprotesten*.
<https://www.nctv.nl/documenten/publicaties/2021/04/14/fenomeenanalyse-de-verschillende-gezichten-van-de-coronaprotesten>.
- Neubacher, F. (1998). *Fremdenfeindliche Brandanschläge: Eine kriminologisch-empirische Untersuchung von Tätern, Tathintergründen und gerichtlicher Verarbeitung in Jugendstrafverfahren*. Forum-Verlag Godesberg.

- Neumayer, E. & Plümper, T. (2010). Galton's problem and contagion in international terrorism along civilizational lines. *Conflict Management and Peace Science*, 27, 308-325.
- Niederkrotenthaler, T., Till, B., Kapusta, N.D., Voracek, M., Dervic, K. & Sonneck, G. (2009). Copycat effects after media reports on suicide: A population-based ecologic study. *Social Science & Medicine*, 69, 1085-1090.
- NOS (2017, 12 april). *Aanslagpleger kerstmarkt Berlijn was 'lone wolf.'* <https://nos.nl/artikel/2167956-aanslagpleger-kerstmarkt-berlijn-was-lone-wolf.html>.
- Parker, D., Pearce, J.M., Lindekilde, L. & Rogers, M.B. (2019). Press coverage of lone-actor terrorism in the UK and Denmark: shaping the reactions of the public, affected communities and copycat attackers, *Critical Studies on Terrorism*, 12, 110-131.
- PC Magazine (2011, 5 augustus). *Norwegian retailers pull violent games in wake of mass murder.* <https://in.pcmag.com/gaming/41409/norwegian-retailers-pull-violent-games-in-wake-of-mass-murder>.
- Phillips, D.P. (1974). The influence of suggestion on suicide: Substantive and theoretical implications of the Werther Effect. *American Sociological Review*, 39, 340-354.
- Phillips, P.J. (2013). *Imitation processes and lone wolf terrorism: Who will the copycat copy?* Thesis, University of Southern Queensland. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2364195.
- Phillips, P.J. & Pohl, G. (2014). Prospect theory and terrorist choice. *Journal of Applied Economics*, 17, 139-160.
- Picard, R.G. (1986). News coverage as the contagion of terrorism: Dangerous charges backed by dubious science. *Political Communication*, 3, 385-400.
- Preti, A. (2008). School shooting as a culturally enforced way of expressing suicidal hostile intentions. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 36, 544-550.
- Riemens, T. (2017, 10 januari). *Dader was mogelijk eenling die reageerde op oproep IS.* <https://www.bndestem.nl/buitenland/dader-was-mogelijk-eenling-die-reageerde-op-oproep-is~a637eb55/>.
- Rios, V. & Ferguson, C.J. (2020). News media coverage of crime and violent drug crime: A case for cause or catalyst? *Justice Quarterly*, 37, 1012-1039.
- Schweikert, K., Huth, M. & Gius, M. (2020). Detecting a copycat effect in school shootings using spatio-temporal panel count models. Available at SSRN 3587365.
- Sedgwick, M. (2007). Inspiration and the origins of global waves of terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, 30, 97-112.
- Shiffrin, R.M. & Schneider, W. (1977). Controlled and automatic human information processing: II. Perceptual learning, automatic attending, and a general theory. *Psychological Review*, 84, 127-190.
- Sicherheitsverbund Schweiz (2016). *Präventionsmassnahmen zur Verhinderung von Radikalisierung*. Sicherheitsverbund Schweiz, Bern. <https://www.news.admin.ch/newsd/message/attachments/44716.pdf>.
- Silva, J.R. & Capellan, J.A. (2019). A comparative analysis of media coverage of mass public shootings: examining rampage, disgruntled employee, school, and lone-wolf terrorist shootings in the United States. *Criminal Justice Policy Review*, 30, 1312-1341.
- Spaaij, R. & Hamm, M.S. (2015). Key issues and research agendas in lone wolf terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, 38, 167-178.
- Stack, S. (2002). Media coverage as a risk factor in suicide. *Injury Prevention*, 8 (suppl 4), iv30-iv32.
- Surette, R. (2002). Self-reported copycat crime among a population of serious and violent juvenile offenders. *Crime & Delinquency*, 48, 46-69.
- Surette, R. (2013). Cause or catalyst: The interaction of real world and media crime models. *American Journal of Criminal Justice*, 38, 392-409.
- Surette, R. (2014). Estimating the prevalence of copycat crime: A research note. *Criminal Justice Policy Review*, 25, 703-718.

- Surette, R. (2016). Copycat crime and copycat criminals: Concepts and research questions. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, 18, 49-78.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal (2014, 11 november). *Nederlandse deelname aan vredesmissies*.
<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2014Z17930&did=2014D43631>.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal (2015, 3 maart). Verslag algemeen overleg.
<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2015Z03442&did=2015D09120>.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal (2015, 7 april). Verslag algemeen overleg.
<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2015Z03442&did=2015D091>.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal (2015, 25 november). Verslag algemeen overleg.
<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2015Z22310&did=2015D47859>.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal (2015, 3 december). Verslag algemeen overleg.
<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2015Z20458&did=2015D50856>.
- Uljee, C.A. (2005). *Psychologische quick scan naar aanleiding van vandalisme rond viaducten over rijkswegen*. Delft.
- Vrijland, M. (2016, 23 juli). "Lone wolf" shooting in München de zoveelste "Problem, Reaction, Solution" hoax? <http://www.beyondthematrix.nl/nieuws-analyses/lone-wolf-shooting-in-munchen-de-zoveelste-problem-reaction-solution-hoax/>.
- Wegner, D.M. (1989). *White bears and other unwanted thoughts: Suppression, obsession, and the psychology of mental control*. London: Guilford Press.
- Weimann, G. (1987). Conceptualizing the effects of mass-mediated terrorism. *Political Communication and Persuasion*, 4, 213-216.
- Weimann, G. (2008). The psychology of mass-mediated terrorism. *American Behavioral Scientist*, 52, 69-86.
- Weinmann, G. & Winn, C. (1994). *The theater of terror: Mass media and international terrorism*. New York: Longman.
- White, K.B. (2020). Disciplining fairness: The role of public perception in disciplining campus sexual assault. *Denver Law Review*, 97, 293-326.
- World Health Organization (2017). *Preventing suicide: A resource for media professionals – update 2017*. World Health Organization. https://www.who.int/mental_health/suicide-prevention/resource_booklet_2017/en/.
- Yle (24 september 2008). *Interior Minister: Tighter gun laws coming*.
https://yle.fi/uutiset/osasto/news/interior_minister_tighter_gun_laws_coming/6112577.

Begeleidingscommissie

Prof. dr. Jeroen Jansz
Erasmus Universiteit Rotterdam
Voorzitter

Drs. Casper S. van Nassau
Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum

Dr. Wouter M. Klem
Ministerie van Justitie en Veiligheid

Auteursbijdragen

Kees van den Bos

Senior adviseur en mede-opsteller offerte (van begin project tot oktober 2020); inhoudelijke supervisie en schrijven rapport en coördinatie Universiteit Utrecht en project (vanaf oktober 2020 t/m einde project)

Liesbeth Hulst

Hoofdonderzoeker en hoofdopsteller offerte Universiteit Utrecht (van begin project t/m oktober 2020)

Iris van Sintemaartensdijk

Coördinatie Universiteit Twente en schrijven rapport (zomer 2020 t/m einde project)

Benthe Schuurman

Assistent Universiteit Utrecht, aanleveren stukken, notuleren bijeenkomsten en interviews, editen rapport (november 2020 t/m einde project)

Mariëlle Stel

Senior adviseur Universiteit Twente (van begin tot einde project)

Maaïke Noppers

Onderzoeker Universiteit Twente, uitvoeren analyses (tot 15 november 2020)

Beatrice de Graaf

Senior adviseur Universiteit Utrecht (van begin tot einde project)

Amarins Jansma

Assistent Universiteit Utrecht, landenanalyse (voorjaar en zomer 2020)

Carla Spiegel

Assistent Universiteit Utrecht, landenanalyse (voorjaar en zomer 2020)

Marleen Haandrikma

Assistent Universiteit Twente, uitvoeren analyses en transcriberen interviews (voorjaar en zomer 2020, winter 2021)

Lotte Manshanden

Assistent Universiteit Utrecht, ondersteuning eindredactie (voorjaar 2021)

Bijlage 1. Onderwerpen interviews

De hieronder staande lijst van onderwerpen is besproken in interviews met experts over copycatgedrag en terrorisme. De lijst is van tevoren naar de experts verstuurd zodat zij zich goed konden voorbereiden. Naar internationale experts is een Engelse vertaling gestuurd. De lijst van onderwerpen diende als uitgangspunt voor de gesprekken met de experts. Voor meer informatie over het gebruik van topic lists tijdens interviews, zie bijvoorbeeld Van den Bos (2021).

Verkenning mogelijk copycatgedrag bij terroristische aanslagen

Topic List

Datum: ...
Tijd: ...
Locatie: Online (Microsoft Teams)
Deelnemers: ...
Onderzoekers: Kees van den Bos/Benthe Schuurman/Iris van Sintemaartensdijk,

Introductie

- Welkom
- Kennismaking
- Korte introductie doel onderzoeksproject

Wat is copycatgedrag?

- Wat verstaat u onder 'copycat'?
- Klopt onze voorlopige definitie?^{i,ii,iii,iv} Wat mist u hieraan?

Welke evidentie is er voor copycatgedrag?

- Welk bewijs vindt u overtuigend voor copycatgedrag bij terroristische aanslagen?

Hoe copycatgedrag aan te pakken?

- Wat kun je aan copycatgedrag doen?
- Hoe gebeurt dat in Nederland?
- Voorbeelden uit andere landen?
- Is preventie de beste manier en hoe doe je dat?
- Apart beleid of onderdeel van integrale aanpak, en, zo ja, hoe dan?

Afsluiting

- Heeft u suggesties voor literatuur of andere professionals met zicht op deze materie?
- Heeft u nog overige suggesties of opmerkingen?
- Bedanken

- Schetsen vervolg onderzoeksproject

ⁱ Van Dale: copycat: iemand die een ander na-aapt, m.n. die een ander imiteert die ergens beroemd of succesvol mee geworden is (voorbeeld: misdadiger die een misdrijf pleegt naar het voorbeeld van een door een ander gepleegd misdrijf uit het verleden).

ⁱⁱ Collins Cobuild Dictionary: 1. A copycat crime is committed by someone who is copying someone else (voorbeeld: a series of copycat attacks by hooligan gangs). 2. If you call someone a copycat, you are accusing them of copying your behavior, dress, or ideas; used showing disapproval (voorbeeld: The Beatles have copycats all over the world).

ⁱⁱⁱ Als in ons rapport wordt gesproken over "copycatgedrag" dan gaat het over copycatgedrag bij of naar aanleiding of in anticipatie op terroristische aanslagen. Dit omvat onder meer het overnemen van terroristisch gedrag als ook het overnemen van terroristische ideologie, religie en andere ideeën. Vaak treedt copycatgedrag op in reactie op terroristische aanslagen, maar ook kan worden geprobeerd met eigen gedrag toekomstig copycatgedrag te bewerkstelligen. Wanneer in het rapport copycatgedrag over andere domeinen van menselijk gedrag wordt besproken (zoals bijvoorbeeld bij school shootings of suïcide) wordt dit duidelijk aangegeven. Is dat niet het geval dan is er dus sprake van copycatgedrag bij terroristische aanslagen.

^{iv} Etymologie (bv <https://english.stackexchange.com/questions/66368/whats-the-origin-of-copycat>): copycat (of copy-cat) lijkt te duiden op "kopij" uit kranten en "cat" als informeel taalgebruik (*slang*) voor "persoon." Dus copycat staat voor na-aapen of kopieergedrag: nadoen wat je van anderen hebt geleerd of hebt opgedaan, bijvoorbeeld wat je over hen hebt geleerd uit de media of op een andere manier te weten bent gekomen.

Bijlage 2. Overzicht literatuuronderzoek

De hieronder staande twee tabellen geven een kort overzicht van de belangrijkste studies die uit ons literatuuronderzoek naar copycatgedrag naar voren kwamen. De eerste tabel geeft een samenvatting van de belangrijkste studies over copycatgedrag bij terroristische aanslagen. De tweede tabel geeft een samenvatting van de belangrijkste studies over copycatgedrag in andere domeinen van menselijk gedrag waaronder schoolschietpartijen en zelfdoding. Relevante details van deze studies plus overige studies worden in de tekst van dit rapport besproken (in het bijzonder in Hoofdstuk 3).

Copycatgedrag bij terroristische aanslagen

Auteurs	Titel	Jaar	Publicatie-medium	Methode	Soort en doel onderzoek	Doelgroep	Onderzocht copycatgedrag	Belangrijkste conclusies
Begeer, J.S.	How media-reported violence spreads: The contagion of suicide terrorism	2016	Master thesis	Database onderzoek	Trends van suïcide aanvallen per jaar, land en terroristische groepering onderzocht in drie databases (GTD, CPOST) en RDWTI)	4176 terroristische aanslagen in paper, niet gespecificeerd naar karakteristieken daders	Zelfdodings-aanslagen	Media vitaal in bepaling welke terroristische aanval wordt besproken. Er lijkt een besmettingseffect met meer zelfmoordaanslag en na rapportage van de eerste aanslag
Bowie, N.G.	Terrorism databases and data sets: A new inventory	2018	Perspectives on Terrorism	Review onderzoek	Review paper waarin de belangrijkste databases met data over	Analyse van 30 databases	Databases over terrorisme	Grotere beschikbaarheid van kwantitatieve data over terrorisme

					terrorisme worden beschreven			
De Graaf, B.	Terrorist on trial	2011	International Center for Counter Terrorism	Literatuuronderzoek in combinatie met expert meeting en casestudies	Onderzoek naar of er een performance element bestaat in rechtszaken tegen terroristen	63 papers bestudeerd, uitkomsten van expert meeting en 3 rechtszaken tegen terroristen	Performance element in rechtszaken tegen terroristen	Terroristische rechtszaken worden snel een show, en de aangeklaagden willen een groot publiek trekken
Elshimi, M.	Thinking about the symbiotic relationship between the media and terrorism	2018	OCP policy center	Literatuuronderzoek	Onderzoek naar symbiotische relatie media en terrorisme	30 papers bestudeerd	Impact media op terroristische aanslagen	Aard van relatie media in terrorisme vaak onderschat en ondergewaardeerd
Farnham, N. & Liem, M.	Can a copycat effect be observed in terrorist suicide attacks?	2017	The International Centre for Counter-Terrorism	Database onderzoek	Onderzoek in trends zelfmoordaanslagen (GTD-database)	90 zelfmoord-aanslagen bestudeerd	Zelfdodings-aanslagen	Geen sterk bewijs voor een copycat-effect
Fisgoni, P.	Extremism, manifestos and the contagion of evil: The new wave of terrorism in the onlife world	2020	Allegories of a never-ending war: A sociological debate revolving around the war on	Casestudies en literatuuronderzoek	Onderzoek naar nieuwe golf terrorisme, de impact van media en online manifesto's	4 copycat-aanslagen uit 2019 bestudeerd (startend met de Christchurch attacks)	Manifesten	Copycat-effect in deze aanslagen lijkt te bestaan, grenzen tussen kwaad doen op het internet en echte leven lijken vager te worden

			terror and 9/11 (boek)					
Hamm, M.S. & Spaaij, R.	Media, popular culture and the lone wolf terrorist	2017	Routledge International Handbook of Visual Criminology (boek)	Literatuuronderzoek	Onderzoek naar impact media op terroristische aanslagen	24 papers bestudeerd	Impact media op terroristische aanslagen	Onderzoek weinig aandacht besteedt aan media en populaire cultuur op selectie van doelwitten terroristische aanslagen en overname van gewelddadig gedachtegoed
Hamm, M.S. & Spaaij, R.	Lone wolf terrorism in America	2016	National Institute of Justice	Database onderzoek	Onderzoek naar copycatgedrag in solo-aanslagplegers en hun kenmerken	98 aanslagen door solo-aanslagplegers bestudeerd	Copycatgedrag in solo-aanslagplegers	Een derde van solo-aanslagplegers lijken copycataanslagen te plegen
Koch, A.	Jihadi behaving videos and their non-jihadi echoes	2018	Perspectives on Terrorism	Literatuuronderzoek in combinatie met beschrijving casestudies	Impact van Jihadistische onthoofdingsvideo's op mogelijke copycats	100 papers, beschrijving van impact Jihadistische onthoofdingsvideo's en op niet-Jihadistische onthoofdingsvideo's	Onthoofdingsvideo's	Jihadistische onthoofdingsvideo's hebben copycat-effecten gehad op meerdere vormen van extremisme

Miller, V. & Hayward, K.J.	I did my bit: Terrorism, tarde and the vehicle ramming atack as an imitative event	2019	British Journal of Criminology	Database onderzoek	Impact van vehicle-ramming attacks (VRA) en mogelijk copcyat-effect (GTD-database)	Rapportage van VRA tussen 1999 en 2017	Vehicle-ramming attacks	Copycatgedrag aanwezig in VRA, zorgen bestaan over rapportage in de media op dit effect
Nacos, B.	Revisiting the contagion hypothesis: Terrorism, news coverage and copycat attacks	2009	Perspectives on Terrorism	Literatuur-onderzoek in combinatie met casestudies	Onderzoek naar besmettingseffect in terroristische aanslagen en de impact van de media hierop	31 papers bestudeerd, verschillende terroristische aanslagen in casestudies beschreven	Effect van de media op besmettings-effect bij terroristische aanslagen	Media prominent aanwezig in inspirationale en tactische besmetting
Narcos, B.L.	Tactics of terrorisme	2016	Exchanging terrorism oxygen for media airwaves: The age of terroredia (boek)	Literatuur-onderzoek in combinatie met casestudies	Onderzoek naar relatie media en copycatgedrag in terrorisme, gericht op tactieken	8 papers bestudeerd, casestudies beschreven	Impact media op copycat aanslagen	Oude en nieuwe media spelen een belangrijke rol in tactische en inspiratie-besmetting bij terroristische aanslagen
Neumayer, E., & Plümper, T.	Galton's problem and contagion in international terrorism along	2010	Conflict Management and Peace Science	Database onderzoek	Mogelijke terroristische aanslagen bestudeerd op copcyat-aanslagen (ITERATE dataset)	6421 gerapporteerde aanslagen	Copycatgedrag in terrorisme, spatieel gezien	Spatieële afhankelijkheid in terroristische aanslagen

	civilization lines							
Parker, D., Pearce, J., Lindekilde, L, & Rogers, M.B.	Press coverage of lone-actor terrorism in the UK and Denark	2019	Critical Studies on Terrorism	Database onderzoek	Onderzoek naar relatie media en copycatgedrag voor solo-aanslagplegers en de reactie van het publiek op deze aanslagen	Analyse van Britse en Deense kranten en rapportage over rapportage solo-aanslagplegers, 162 artikelen (2009-2014)	Copycatgedrag in solo-aanslagplegers en de rol van media	Hogere rapportage van solo-aanslagplegers, in het bijzonder Jihadistische aanslagplegers. Solo-aanslagplegers vaak als "ziek" benoemd. Media benoemt dat terrorisme toeneemt in de loop der tijd
Phillips, P.J.	Imitation processes and lone wolf terrorism	2013	Thesis	Literatuur-onderzoek	Onderzoek naar trends in shooting sprees door solo-aanslagplegers	36 papers bestudeerd	Shooting sprees door solo-aanslagplegers	Copycat-aanslagplegers kiest een referentiepunt voor "succes", gebaseerd op vorige aanslagen
Phillips, P.J. & Pohl, G.	Prospect theory and terrorist choice	2014	Journal of Applied Economics	Database onderzoek	Onderzoek naar de propsect theory en terrorisme	Analyse van aanslagen (database RAND-MIPT) gespecificeerd naar categorieën (o.a. kapingen, gijzelingen etc.)	Copycatgedrag in terroristen en referentiepunt eerdere aanslagen	Referentiepunt van resultaten vorige aanslagen is van belang voor copycat-aanslagplegers. Een hoger referentiepunt leidt tot het nemen van meer risico

Picard, R.G.	News coverage as the contagion of terrorism	1986	Political Communication	Literatuuronderzoek	Onderzoek naar de aanwezigheid van een copycateffect in terroristische aanslagen	20 papers bestudeerd	Copycatgedrag in terrorisme	Copycatgedrag in terrorisme niet aanwezig
Sedgwick, M.	Inspiration and the origins of global waves of terrorism	2007	Studies in Conflict & Terrorism	Literatuuronderzoek	Studie van de verschillende golven van terrorisme	58 papers besproken	De opkomst van terrorisme in perioden	Er zijn golven van terroristische aanslagen, echter welke periode als golf wordt gekarakteriseerd staat ter discussie
Spaaij, R. & Hamm, M.S.	Key issues and research agendas in lone wolf terrorism	2015	Studies in Conflict & Terrorism	Literatuuronderzoek	Beschrijving literatuur voor solo-aanslagplegers	79 papers besproken	Solo-aanslagplegers	Literatuur over solo-aanslagplegers heeft nog vele gebreken, onder meer conceptuele en methodologische problemen
Surette, R.	Measuring copycat crime	2016	Crime Media Culture	Database onderzoek	Onderzoek naar het effectief meten van copycat crimes. Legt relatie met terroristische aanslagen en kapingen	51 copycatcrimes bestudeerd	Copycatgedrag in criminaliteit	Het meten van copycatgedrag in criminaliteit is nodig om conclusies te kunnen trekken over relaties tussen criminaliteit, media en copycatgedrag. Inzichten van belang voor

								terrorisme- onderzoek
Weimann, G.	Conceptual izing the effects of mass- mediated terrorism	1987	Political Communi- cation	Literatuur- onderzoek	Onderzoek naar effect media op terroristische aanslagen	12 papers bestudeerd	Impact media op terroristische aanslagen	Effect van media op terroristische aanslagen kan vele vormen aannemen
Weimann, G.	The psychology of mass- mediated terrorism	2008	American Behavioural Scientist	Literatuur- onderzoek	Onderzoek naar de psychologie van massa- gedieerd terrorisme	39 papers bestudeerd	Impact media op terroristische aanslagen	Media spelen een belangrijke rol in terrorisme, en media- georiënteerd terrorisme is een grote uitdaging
Weimann, G., & Winn, C.	The theater of terror	1994	Boek	Review	Review boek over strategieën van terroristen en de impact van de media en het publiek op deze strategieën	N.v.t.	Impact media op terroristische aanslagen	Media georiënteerd terrorisme stoppen is een belangrijke uitdaging

Copycatgedrag in andere domeinen

Auteurs	Titel	Jaar	Publicatie-medium	Methode	Soort en doel onderzoek	Doelgroep	Onderzocht copycatgedrag	Belangrijkste conclusies
Björkqvist, K	"White rage": Bullying as an antecedent of school shootings	2015	Journal of Child & Adolescent Behavior	Casestudies	Analyse van casestudies om impact vast te stellen van Fins beleid op schietpartijen	Drie casestudies van jongeren die dodelijke schietpartijen hebben gepleegd	Schietpartijen (scholen)	Daders zijn gepest in het verleden, schietpartijen van tevoren goed gepland, sprake van een staat van woede. Copycat-effect lijkt hierbij aanwezig
Doley, R., Ferguson, C., & Surette, R.	Copycat firesetting: Bridging two research areas	2013	Criminal Justice and Behavior	Literatuur-onderzoek	Analyse van literatuur over de prevalentie van copycatgedrag bij brand stichten	74 papers bestudeerd	Agressie en copycatgedrag bij brand stichten	Er is mogelijk een copycat-effect bij brandstichting zichtbaar, waarbij de media een rol kan hebben gespeeld
I., Lambie, I., Randell, & H., McDowell (2014)	"Inflaming your neighbors": Copycat firesetting in adolescence	2014	International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology	Literatuuronderzoek	Analyse van literatuur over de prevalentie van copycatgedrag in brand stichten	15 papers bestudeerd	Agressie	Blootstelling aan gewelddadige media leiden tot een toename van aggressief gedrag in sommige delinquente populaties

Koburger, N. et al	Celebrity suicide on the railway network: can one case trigger international effects	2015	Journal of Affective disorders	Database onderzoek	Analyse van zelfdodingen voor en na een zelfdoding van een bekendheid	16-17 zelfdodingen twee weken voor en 32 zelfdodingen twee weken na zelfdoding onderzocht	Zelfdoding	Zelfdodingen op spoor toegenomen in periode na internationaal bekend raken zelfdoding, waarbij een copycatedeffect aannemelijk is
Langman, P.	Different types of role model influence and fame seeking among mass killers and copycat offenders	2017	American Behavioral Scientist	Database onderzoek	Analyse van beweegredenen van copycat in schietpartijen	32 massaschietpartijen en schoolschietpartijen	Schietpartijen	Daders werden niet aangetrokken tot een voorganger door methodologie maar door diverse redenen. Media kunnen voorgaande daders een voor nieuwe daders een heldenstatus geven
Lankford, A., & Madfis, E.	Don't name them, don't show them, but report everything else	2018	American Behavioral Scientist	Literatuur-onderzoek	Review van literatuur over copycatgedrag bij schietpartijen	98 papers besproken	Schietpartijen	Om copycatgedrag te minimaliseren moet terughoudend in de media gerapporteerd worden over schietpartijen
Maguire, B, Weatherby, G.A., &	Network news coverage of	2002	The Social Science Journal	Database onderzoek	Analyse van rapportages van	Rapportage over 14	Schietpartijen (scholen)	Over (de meest gewelddadige) schoolschiet-

Mathers, R.A.	school shootings				schoolschietpartijen	schoolschietpartijen		partijen wordt veel in de media gerapporteerd
Mesoudi, A.	Mass shooting and mass media: Does media coverage of shootings inspire copycat crimes?	2013	International Human Press	Literatuuronderzoek	Korte review over relatie tussen mediareportage en massaschietpartijen	16 artikelen besproken, geïllustreerd door casestudies	Schietpartijen (massa), zelfdoding	Media kan een copycateffect triggeren, door een door mogelijke copycats waargenomen heldenstatus van eerdere daders
Niederkröten, T., Till, B., Kapusta, N.D., Voracek, M., Dervic, K., & Sonneck, G.	Copycat effects after media reports on suicide: A population-based ecologic study	2009	Social Science & Medicine	Database onderzoek	Analyse van rapportages van zelfdodingen en mogelijke toename van zelfdodingen na een rapportage	179 zelfdodingen (1996-2006) en rapportage hiervan in 13 grote Australische kranten	Zelfdoding	Gerapporteerde zelfdodingen kunnen de kans vergroten op copycat zelfdodingen na rapportage
Preti, A.	School shooting as a culturally enforced way of expressing suicidal hostile intention	2008	The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law	Database onderzoek	Analyse van schoolschietpartijen en mogelijke factoren die een impact hebben	63 schoolschietpartijen bestudeerd (1996-2008)	Schietpartijen op scholen	Schoolschietpartijen zijn zeldzaam, copycat effect is wel terug te vinden
Rios, V., & Ferguson, C.	News media coverage of	2020	Justice Quarterly	Database onderzoek	Analyse van gepleegde moorden in	32.199 moorden	Moorden	Wanneer media moorden door drugscriminelen

	crime and violent drug crime: Cause or catalyst				Mexico door drugscriminelen en een mogelijk copycat-effect			rapporteren, wordt niet het aantal doden beïnvloedt maar wel de stijl van de moord
Schweikert, K., Huth, M., & Gius, M.	Detecting a copycat effect in school shootings using spatio-temporal panel count models	2002	SSRN	Database onderzoek	Analyse van impact schootschietpartijen op schootschietpartijen in zelfde staat nabijgelegen staten VS	48 schietpartijen op scholen in de VS, tussen 2015 en 2017	Schietpartijen op scholen	Er is een grotere kans op schietpartijen in nabijgelegen staten en dezelfde staat in het volgende jaar na een schootschietpartij
Silva, J.R. & Cappelán, J.A.	A comparative analysis of media coverage	2019	Criminal Justice Policy Review	Database onderzoek	Analyse van massaschietpartijen in de VS tussen 1966 en 2016 en mediarapportage hiervan	314 massaschietpartijen in de VS tussen 1966 en 2016	Schietpartijen	Schootschietpartijen en soloschietpartijen krijgen meer mediarapportage dan andere schietpartijen, mogelijk heeft dit een effect op copycatgedrag
Smith Damen, N., Abdenour, J., McIntyre, K & Noga-Sytron, K.E.,	Covering mass shootings: Journalists' perceptions of coverage and factors	2018	Journalism practice	Vragenlijsten	Journalisten werden uitgevraagd naar hun attitudes over rapportage van massaschietpartijen	1318 journalisten	Massaschietpartijen	Journalisten zien hun rol in rapportage als afdoende en niet beschadigend. De rol van de journalist in rapportage en

	influencing attitudes							leeftijd heeft impact op deze zienswijze
Stack, S	Media coverage as a risk factor in suicide	2008	Injury prevention	Meta-analyse	Analyse van gerapporteerde zelfdodingen in de media en impact op copycat zelfdodingen	293 zelfdodingen uit 42 eerdere studies	Zelfdoding	Zelfdodingen hebben een copycateffect wanneer deze gerapporteerd worden, 14.3 keer meer kans op zelfdoding als een bekendheid zelfdoding pleegt
Surette, R	Estimating the prevalence of copycat crime	2013	Criminal Justice Policy Review	Meta-analyse	Meta-analyse om effect van zelfgerapporteerd copycatgedrag in criminaliteit vast te stellen	10 studies met 1500 respondenten (variërend in doelgroep)	Criminaliteit	Eén op de vieraders een geschiedenis van copycatgedrag in criminaliteit. Copycatgedrag in criminaliteit verdient meer aandacht
Surette, R	Self-reported copycat crime among a population of serious and violent juvenile offenders	2002	Crime & Delinquency	Vragenlijsten	Zelfrapportage door minderjarige delinquenten en copycatgedrag in criminaliteit	78 minderjarige delinquenten	Criminaliteit	Eén op de vier delinquenten geeft aan copycatgedrag te hebben vertoond in criminaliteit
Surette, R	Cause or catalysts: the	2013	American Journal of	Vragenlijsten	Analyse vragenlijsten van gedetineerden, en	574 gedetineerden	Criminaliteit	22% van gedetineerden gaf aan

	interaction of real world and media crime models		Criminal Justice		hun zelfgerapporteerde copycatgedrag			copycatgedrag in criminaliteit te heben vertoond. Een sterke rol van de media wordt gesuggereerd
--	--	--	------------------	--	--------------------------------------	--	--	--